ГӘЫНДА КӘЫҴНИА

АХЬЫШЬҬА

Ажәеинраалақәа

Аҟәа Ақҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа 2017 УДК 821.35 ББК 84(5Абх)6-5 Кә 94

Кәыщниа, Гә. С.

Кә 94 Ахьышьта : ажәеинраалақәа / Гәында Кәытіниа – Акәа, Аліхантішәкәтыжырта, 2017. – 576 д.

Аизга «Ахьышьта» иубилеитә тыжьымтоуп. Уи ианылеит автор итлыжьхьоу лышәкәқәа ркынтә иреигьу лфымтақәеи ажәеинраала еыцқәеи. Гә. Кәытіниа лпоезиа бзиа избо апхьафіра рзы ари ашәкәы атытіра ҳамтак иафызахап ҳәа ҳгәы иаанагоит.

УДК 821.35 ББК 84(5Абх)6-5

Ари аусумта ССО 1.0 ала иарбоуп. Алицензиа ахоылаа шөахөапшырц азы шөтал: https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.ru

> © Кәытцниа, Гә. С., 2017 © Ақұзынтшәҟәтыжырта, 2017

АНЦӘАИХӘАРА

Ҿамҩа - ҿамҩа

иушеит удсы!

Ҿамҩак уамеигзан

са сзгьы зны,

Ацәҳәыраҿ зыда

саншабо,

Цәыкәбарк ааушьтырц

сеиқәзырхо...

Зегьы иреихау упсы

ацәыкәбар,

Зегьы ириааиуа

ацәыкәбар,

Са сқьышә инықәтәар

саныцсуа,

Еиқәтәоит ашоура сызбылуа.

Ха хадгьыл иакәшаз

атакар,

Иархьшәашәоит упсы

ахьуршар.

Уан фаж әкуазы –

ҿамҩак азы,

Уанымлашьуа -

еащак ача,

Уанрыхьтышьуа -

узырпхо агәы

Иуитоит урыцхазшьо

Анцәа!

2015 ш.

Иахьеи уащәи рыбжьара аамта пыруеит, Иахьеи уатцәи рыбжьара саатгылан сзырфуеит. Игоит асаат агәеисыбжь, *<i><b>Ç*ааихак змазам, Иахьеи уатцәи рыбжьара шаћа бжьоу пхьазам. Ићалоит уи аамта шәышықәса иназар, Ићалоит уи аамта минутқәак иртазар. Игоит асаат агәеисыбжь *<i><b>¢*ааихак змазам, Иахьеи уатцәи ахьеисуа срыбжьыцсаар стахзам. Аминут ахыцқәа Сыпстазаара бжьахеит, Сыпстазаара уатцәынза шьа фала и пхьа зат әхеит. Исы пхьа зеит, Исзым пхьа зеит, Исц әеила геит сшьа фа, Уатц әын за уаха сзымна зеит, Сза фымсит и ахьа.

АМРА ААНЫЗКЫЛАЗ

Амра аанызкылаз, Днахәапшны лапшыла, Амш еитцызхыз ашәа еипш, Апстазаара днапылан.

О, лҳатәы лҳауазма, Лықәтҳатәы қәылтҳозма, Акәымжәи акабеи изылҳахыр, Илгәапҳаз дигозма!..

Амш лызхомызт амыжда, Мацәысымтак ићам. О, згәапхара лымаздаз, Дылзыгәагьуа дыћам!

Лус илыду лзыћамтцар, Иназом лгәы италкыз. Гәыла уи дазыћатцан, Лынашана ипхьалкуаз,

Уажә иаацәырган, лымч зегьы Лылапш ахь инаршәны, Зныкшәа амра днахәапшит, Ҵаҟа лгәыр нкаршәны.

Амра цом иаангылазшәа, Ипшын ишьхынпсылан. Гәыла амра дацәажәон, Лызахтәы аанкылан.

Амш еитцылхуан ашәа еипш, Апстазаара дапылан, Рыпхыз далоуп арпарцәа Амра аанызкылаз.

Рыцхыз дшалоу, дшалазоу, Лабҿаба днарцылар, Убриоуп сгәы иалоугьы – Дырзаанымкылар,

Уи дрыцәцар дымрашәахәан, Дара шанха ишгылоу... Абра интцәоит са сашәагьы Амра аанызкылаз лзы.

О, сҳатәы сҳауазма, Сықәтҳатәы қәыстҳозма, Апсреи абзареи срыбжьаланы, Ацҳа сықәсны сцозма...

Уааи, хаицәажәап,

сажәеинраала, Уааи хаинаалап хамтакы. Уара иумоуп са сахь гралак, Ихабжьалеи, ухащкы? Угәы сцәыхьшәашәама аамтала? Мызла ићам ухабар, Усахоытхоытуам бжьы хаала, Пхызла устаауам сумбар. Смыцаазака ишон суадае, Атіх иагәылыпхон сцәашьы. – Бара быда са сзыфуада? Быбгьыц саныбтарц бааласы!-Убжьы исынатомызт таха, Слымха итафуан сахьцалак. Сыбла ихгылан Ажәа асахьа, Сахьашәк цәыртұуан сахьыпшлак. Адсы азеит уажә, сажәа цәажәом, Ажәа – фымтроуп сара сзы. Сажәеинраала цьара игәжәажәоит, Игәхьаанагоит са сыбжьы. Зны сахьзомызт уи антцаха, Зны иуадафзан уи афра. Ажәатыхоы лзы Ажәа асахьа Имариамызт антцара. Хара хаипырттра аамталоуп, Ушьта схылоит, усзыпшы! Ажәа акынза ауафы дхаларц, Уи иахтницароуп ипсы.

Афнка срыбжьаланы

снеиуеит

шьыжьык,

Афымтра абжьада

ићазам

бжьык,

Аҳауа убриаҟара

алымҳа ҵаруп,

Амш ақәыпсычҳабжь

аҳауазар ҳәа иӆшуп.

Убри ақәыпсычҳара

иареыхоит зегьы,

Афнқәа рыбжьара

саатгылоит саргьы.

Рхышә хәычқәа

зщаараха

са иныс еапшуеит:

Бызуста?.,

Бабантәи?.,

Бабанза?., -

Ищаауеит.

Сызуста?..

Сабантәи?.. -

Исызшәаҳәом атак,

Сашьтоуп

ащыхәтәан

сахьнеиша

фнатак.

Убри афнаћынтә

ахәычыччабжьқәа гоит,

Сазааигәахацпхьаза

наћ инаскьоит.

Аччабжь арыцқәа

капсоит и ыпны,

Згаб хәычык дхыцәза

илыћәшәоит дахьзаны.

Ибыхьзуи ахыцә хәыч? -

лыз фыстырц стахуп,

Ахәычымра адунеиа е

лара дынцәахәуп.

Ахаычреи ахаычымреи– Сыпстазаара ршеит, Иалысхра сзымдыруа Урт срыбжьахеит.

АПСНЫ

Сахыказаалак ухьз схуп – Апсны! Саныпсуа – улакта стапшны... Саныпсуа уа уоуп сыпсы зыгроу! Уара укны апстазаара згапхо Иреиуоу соуп, иреигьысшьо мышкгьы Уа укны исхызгар, – сахаом уаха акгьы. Узбаларгьы – исзымбо сгазхара, Узы снахаргьы – исзымхо афамфа, Исзымхао Ажаа – уара уоуп Апсны! Сгаы итга уи Ажаа, сгаата унтапшны!

ΩΑ6ΧИНА

Ахапшьа ытцоуп Адгьыл агәатае, Мшапынза ищәахуп хара хоы. Афеиқаащаа тазтаз ахаща, Апстазаара зныхоо ауафы. Тагалантри амра агьама, Тагалантәи атұхқәа рыпшшәы, Ажьымжәа арыцқәа иргама, Ахауа артэыма рыффы?! Афы цқьа, Aœea, Афы хышьашәа, Ахапшьа хызтуа анапқәа... Инымщоо апстазаара ашоа, Аныхәа мҩапызго рыбжьқәа, – Иналапсоит ҳшымгәыӷӡо ашьыжь, Афеицш хара хатцэца итатэоит. Иамазаап хахәрақәа ргьашьак, Ахәрашәеипш аныхәаҿа ҳҳәоит. Дных рафуп, афеикратцра тазтраз, Ахапшьафы агьама хирбоит. Апстазаара ахьзала фазтаз, Аных рапхыз хахь зала их роит.

Адгьыл азганк лабфабоуп, Егьи азганк зегьы пхызуп. Апстазаара еыц иаптоуп, Адунеигьы еыц ихәыцуп. Дцәыртит ићамыз азәы Уаф иимбац апсабараф, **С**ыцбарах ибоит зегьы, Дрыхәапшуеит изымбатәбаран. Ажәа рапхьатәи мизац, Аханатагьы ићам ажаа. Ажәа нцәоуп ҳәагь рымҳәаҳац, Ауаф иакәзар рапхьа ицәажәаз. Анцәа – рапхьатәи ажәоуп, Рапхьазатый ауаф иихыаз. Хазшаз иажәала уи дшоуп, Иара изоуп ишоу зегь зишаз. Анцәа Иажәа апсы тоуп, -Ауафы ипсы тоуп макьана. Адунеи дақәлахарц азоуп Арахь дзаашьтыху дшанан. Адгьыл азганк лабфабоуп, Егьи азганк зегьы дхызуп. Апстазаара фыц иаптдоуп, Адунеигьы еыц ихэыцуп.

2016 ш.

Атұх адаћьа е

ухьз анфылан,

Амш адаћьае -

сара сыхьз.

Ашәҟәы анаатуаз

хаипылон, -

Ахы ытцнахуан

азыхь.

Амши атцхи

еиқәшәазомызт,

Ашәҟәы адаҟьақәарҿ

еиқәшәон.

Урт ргәеисыбжь

еиқәтәазомызт,

Са сшырзызырфуаз

сыршон.

Ирыфуан апстазаара

ажәабжь,

Алагамтеи антцәамтеи

змам.

Амши атцхи

анеицәажәо,

Ражәа амҵәыжәҩақәа

ҿаҳәам.

Ахы иақәитуп

апсаатә еипш,

Гәырӷьаҿҳәашоуп

Ажәа аира!

Ашәкәы анфылара са исатәоуп, Уи Ашәкәы ақхьара – yapa.

АЗИАС

Азы ыцәан аццакра

иаркаран,

Аиасра иараапсан,

ицәан

азиас,

Ахьышьтра е игаран,

Игарызхуаз

Ан – апсабара

Анапы ҟәымшәышәқәа

рыцхара

аныруан

иахьыцәаз.

Азиас иадыруан

ахаан аангылашьа

шақәмыз,

Уажә ацәара –

ус еимгеимцаран,

Ианааиқәшәа аапсареи

апсшьареи,

Апсреи апстазаареи

анеицыл,

Ахьааи агәыргьареи

анеицыл,

Ианеилащәа

гәи лагырзышеи,

Азиасгьы меыхар аушам.

Еизааигәахан

азиас

ацафқаа,

Иҭшәахеит

азышьтра

изтысуаз.

Уажәраанза

аамта иапысуаз,

Ибжьахеит

уажә изымтысуа аифхаа.

Еизааигәахан

сыпстазаара апафқаа –

Итшәахеит

сзышьтра сызтысуаз.

АҾЫМҬРА

Ажәа – ағымтра... Ажәа – абжьы... Афымтра иреигьу Ажәоуп уажә са сзы. Ажәа аиха Зны афымтра иахооит, Хәычы-хәычла асымтра Азызырошьа стоит. Афымтра иалыфуеит Ажәа абжьы, Аха уи захауа Дмачуп уажәы. Афымтра дуззоуп Рапхьаза ишаз, Ажәоуп нас Уи афымтра иабжьхаз. Аханатә ићан... Ићааз нас усгьы аханатә? Ажәа.., Афымтра.., Урт рапхьа, – наџьнатә? Ауаатәы@са хәыцуеит, Иузымзбо рызбоит. Ажәеи афымтреи Иреихау еилдыргоит.

2017 ш.

Аещә ацралан,

ажәҩан былуеит,

Ажәҩан цыблаахакәа

ҳашҟа илбаауеит.

Урт роуп мцажелас

ихамоу хара,

Ажәҩан цыпжәахақәа –

иахцәызыз рыпсқәа...

Атцх исцәалазыз

сфызцәа пшаатәуп,

Урт рыхьзқәа

аещә цыблаахқәа ирнуп.

Рызеыстуеит азәазәала,

срыпхьоит маза,

Ищзозеи

ҳмеицәажәац

тынч, ҳгәазхара.

Зныхгьы ҳанеицыртц

иацы акәу џьысшьоит,

Амфа снанылар,

испылошаа збоит...

«Амраҿ» ҳнеидтәалап

хнафыхоо кахуак,

Ххақәитра аҳауацқьа

лбааҳдап ҿамҩак.

Адгьыли ажәфани

ахьеивтцоу џьара,

Ашәапшь ацралан,

иа фуп абылра.

Араћа ҳаиқәымшәаргьы, Уахь ҳапсқәа еиқәшәоит. Ҳқәыпшны назаза «Амраҿ» ҳаанхоит.

2012 ш.

Ақәашьта...

Ақәашьтыбжь...

Шьа фактьы снанашь туам, Слым хак әа ирты фуеит: Бзышь тоузей, ак әашь да?

Исымам еихсыгышьа, Исымам еиқәтәашьа, Аамта агәеисыбжь – Са сгәеисыбжь агашьа.

> Ақәашьта қәафыроуп, Мааналоуп антцашьа, Уи иапхьаша диироуп, Иаиуртә ныртцәашьак.

Акәашьтыбжь...

Ақәеисыбжь...

Иамазам хкәашьа, Слымҳақәа иртыҩуеит Ахысыбжьқәа ргашьа. Ашәышықәсқәа ирылҩны, Иамамкәа хгашьак, Уахьынтә лыбжьы ааҩуеит Сатанеи Гәашьа.

Аеы@ҳәа иҵакшоит Нарҭаа рлабашьа, Сасрыҟәа ириҭароуп Иашьцәа еиқәырҳашьак!

Ақәашьта... Ақәашьтыбжь... Шьа фактьы снанашь туам, Слым хак әа ирты фуеит: Бзышь тоузеи, ақ әашь да?!

Ақәа иапшаауеит

иацәызыз,

Адәы иқәуп,

азқәа иртоуп,

Избеит агаҿа

ишызхыщыз,

Ашьханхытіћагь

ашьта гоуп.

Инеиуеит сҳаргь хәыҷ

иахьынхалан,

Аеахырҳәҳәан

ис фацшуеит.

Цыпхтәи апхын

сацәыбналан,

Сынтәатәиаҿ

ипшаауеит.

Бара боуп –

аҳәоит исцәызыз,

Уара уоума? -

иузтцаауеит.

Ақәа зшәыланы

изшәыщыз,

Иахзымбатәбаран

хаихәапшуеит.

Ауаа ракәзар

ақәа ацәызқәа,

Адгьыл иқәнауны

изышьтоу?!

Иаћьоит ажела -

ақәа арыцқәа,

Аҿа аарыхуа,

ажә лащо.

Ауао ижәла

адгьыл иалоуп,

Анцәа дыҟоуп

лащафыс.

Ақәоуп ажәлаҟьара

зуалу,

Амроуп и фоу

ныхәафыс!

«Апсынтәыла ахаҳәқәа» – ацикл

* * *

Axaxə – Ишлеиуаз ишәыз ацәыкәбар, Ихахәхаз азы, Ихашхатәраха инхаз. Уазызырфы! Иахылтуеит ахаха азы абжыы, Ашәышықәсқәа зиасны ицаз, Ахахә иахалоит рыпсы. Уаахьахә! Аамта агәеисыбжь ахьго Ахахә агәаҿоуп. Еимгеимцарак аанкылан измоу Сгәы апеыхақаа роуп. Ачхароуп ахахәқәа зыршыз, Узырхьымкьысуа ицоуп. Аамтоуп ахахақаа зыршаыз, Уажә изымтысуа ишьтоуп. Аамта антцәамта е иаатгылт Адгьыл хахэхан, Антцәамта с акәап рацәа аргылт, Аамта аапсаан.

* * *

Ииасхьоу азқәа зегь згәалашәо схаҳә, Суҳәоит, урт рымаза ахынтаху саҳә. Иабакоу урт рхышытра, азы зтабахьоу? Зызхышьтра инталан ицаз дкалахьоу? Ииасхьоу азқәа зегь гәхьаазго схаҳә, Ҿымт урт рызхынара иуынатаз саҳә? Ҿымт урт рызхәыцра, мамзаргын рзыпшра, Убри зегь анызбаалт еицамкуа ухаҿра. Ииасхьоу азқәа зегь ирхаану схаҳә, Ашәахста шанақәа унызтада,исаҳә? Ашәышықәсқәа рҩырақәа ракәхашт дара, Мамзаргы иҳашҳатәроу ахаҳәқәа рбызшәа. Ианызаахьоу ажәлар инымтдәо ртоурых, Уцәеижьаҿ иану ахсаала ианых.

Храк агәы кылтаған -

азиас хәыч иит,

Адгьыл зегь иакәшарц

нас иццакит,

Нас ицырзеит, ахра

илбааћьан,

Ипеит еищас, аифхаа

ибыжькьан,

Нас атра итамгыло

италеит апста,

Дарбану иашьтоу

азиас пхаща?

Уи иапынгылаз зегь

цыххааса ишьтоуп,

Адгьыл иахыщәаз

уи азиас абжьоуп.

Аееицых уажә

арха ианылан ицоит,

Апстазаареи апсреи

наћ-ааћ еифнашоит.

Ахаҳә иачҳаит Адунеи

ахьаа,

Адгьыл гьежь иазымычхаз

ахьаа,

Уи шаны ахахә дуқәа

иргәылоуп.

Ахьаа згәылоу ахаҳәҳәа -

Апсынтаылоуп,

Адсноуп – урт рыдәкаршәрақәа изқәиааз,

Рышьха ҳаракырақәа

изеиааз.

Ахаҳә цаҳәцаҳәқәа,

амра ашыра згәылоу,

Зқьышықәсала изымтысуа

игылоу,

Иҿаҳәѹ ҳаҵсҭазаара

ахақәитра,

Еимгеимцарак аамта

ишьхныпсылаз,

Иҵәааҵәаауа аҿаҳаҿымҭра

исцылаз...

Убас ишоуп Апсынтәыла

ахаҳәҳәа,

Ауаа рхьаа ирзышьтымхуа

дара атцоуп,

Ауаа зтымтууа рыгәнаҳа

дара ащоуп.

Урывсны узцазом уара

умхьахәкәа,

Ашәышықәсқәа реымтрала

иузеыртуеит,

Илашәхахьоу рхаҳәблақәагьы

хыртуеит.

Иупхьоит, удыргәыбзыгуеит

урт лапшыла,

Упсадгьыл ахахә цахәцахәқәа

уцылар.

Иҿаҳәоу ҳаӆсҭазаара

ахақәитреипш,

Еимгеимцарак аамта

ишьхныцсылаз.

Убас ишоуп ухахәқәа

Апсынтаыла,

Урыхьчоит рыеукәырша, игылан.

***

Ажәҩан амахә

амза афалеит,

Ащәа еипш

снапы ианшәалеит.

Ићалазаап,

ићапшьхазаап,

Аффы хааза

зегьы ирахазаап.

Избаз дарбан

амза цәоушәа?

Амахә хьыхәан

илаћәзошәа?

Иааскьеит ажәфан

ҳара ҳашҟа,

Амза таршәуп

ҳара ҳашҭа,

Иаешәеит ажәфан

иара ашамтаз,

Рапхьа игыло

изыхәан ҳамтас.

АДГЬЫЛ АПХЫЗ

Адгьыл пхыз иабоит асы, -Ићәашкакараза итаҳәҳәоушәа, Ипхызымкаан, лабфабоушаа, Иахнарзызаауам апсы. Уи амаза аанартыр, Икалоит апхыз зытыр. Гәыргьа ех әашоуп зегы рзы Иаураны икоу еыц асы. Адгьыл ыцәоуп ипхаза, Аеылахаан ахыза шкаакаа, Ацәа изалымтыр шьыжьза, Агәазхара асы мбазакәа, Адгьыл фыхар хәа сацәшәоит, Апсабара апсы азоит. Ажәҩан хыхь ипшуп изыҩза, **Цаћа ат**длакәа зқәыршәшәоит. Иеыстзаргыы сыбжыы аны озом, Адгьыл асы пхыз иабоит.

2015 ш.

АПХЫЗҚӘА РЫШӘКӘЫ

Уахынла иаатуеит Апхызқар рышаћаы, Акакала иахзишоит Апхыз анцаахаы. Хазлаитцо апхыз Лабеабоуша иахирбоит, Антцәамтаеы хнеиаанза Халтыр ҳәа дшәоит. Ибоит нырцаи аарцаи Шаћа апстазаара бжьоу, Ацәареи аҿыхареи Рҳәаа ахьынҵәо. Убри ахәаа иқәлан Ицоит иласны Ицәоу, иеыхоу, итдәуо сыпсы. Иахьныкоо сыздыруам, Иабо, иахауа, Цхабжьону, шьыжьу Иаапсаны ианаауа, Изгаатом азагьы, Зегь реиха иласуп. Нарцэы иапшэымоуп, Аарцә исасуп. Саалтит сызлаз Иласкантроу сыпхыз, Афыхарахь амфа Сзырбазгьы дысцәызт. Испылаз убра,

Ихьыпшшәылоу зхахәы, Узырцәо –узыреыхо Апхыз анацәахәы.

ААПЫН

Аапын ахьышьтақ а зну Апсабара саныпшылеит сара. Асаркьа зхы-зеы цқьа цәаху Амра аныччалоит хара. Азиасқәа италаз зыпсы, Итахәмаруеит хадгьыл ада. Атұлақәа рдацқәа еихьыссы Ацәаакыра ржәуеит рызхара. Афыхара, афыцхара, аира! Агәылҵра, ашәҭра, апытра! – Аамта ахьышьтрахь еихоит, Иажәыз дырфегь и фахоит. Адгьыл агращантр иаауа, Еинишәшәылеит ашьац ахахәы. Снықәиоит ахәыч еипш сгәы пшаауа Згәышта пшқараху адәы. Аапын ахышытақаа зну, Апсабара саныпшылеит сара, Асаркьа зхы-зеы цқьа траху Амра аныччалоит хара.

2013 ш.

АНЫШЬ

Азиас ихыршәлоуп

иқьаадлыху снышь,

Амшқәеи, амзақәеи,

ашықәсқәеи ныжь,

Ирафсуа абнақаа,

архақәа, адәқәа,

Ирықәпало ацәқәырпқәа,

иахәмаруа адша,

Иласкәантраза

инеиуеит

схәыцрақәа рнышь,

Апхьаћа ишьтоуп

амшын ду

еиуыжь,

Аӷбақәеи

апра шкәакәақәеи зху,

Азсара ҳәаада уоуп

иахьщааху.

Агәы хытхытуа

илахеыхза

инаскьоит,

Апсаатә хәыч амтцәыжәфеипш

ажәҩақәа аҟьоит,

Зиасуп пстазаарас

ићоу уа узын,

Ҿыстуеит:

- Азду ахь

уара умыццакын!

Азду аҿ унеир

ухәмарра

нщәоит!

Амшын ду газ еазра

уналаз уцоит!

Иласкәантраза

инеиуеит

сгәыграқәа рнышь,

Апхьаћа ишьтоуп

амшын ду еиужь.

ИИРАНЫ ИКОУ УАХЬ

Амш еищало

итшәахеит,

Амш атшәара

са стахеит,

Стахеит, сызтытцуам,

сагьтазом,

Арантәи стызго

дызбазом.

Ахышәқәа цәывтіраан

сыпшуеит,

Апстазаара џьара

еилашуеит,

Сыздыруам уаћа

закә аамтоу, –

Шьыжьу, шьыбжьону,

хәылбы ехоү?

Аамтадарак ара

стахеит,

Ма уа умиц,

ма са сыпсхьеит,

Еиқәшәашьа ҳамаӡам

џьарак,

Адырра сыт уа

уанилак!

Сацәыхҟьан,

Игәхьаазгоит афра,

Пхыз избоит

афышьа схаштызшәа

capa.

Сапхьа иқәу

абгьыц шкәакәа

тацәуп,

Ажәеинраала

исым фыц

ануп.

Даеазнык саеуп

афышьа стцарц,

Ажәақәа исцәыбналаз

сыпшаарц.

Срыцшаарцаз

ажәақәа рхата,

Цәаҳәа зным абӷьыц

шкәакәеипш

Сыцшыхуп сара

еита.

АЗЫ АЛПХА

Адгьыл агәатцанза Цыць зацэык жуп. Ауафы изыхаан убрантаи **Самфак** аагатәуп. **Самоак** апстазаара, **Самфактын** апсра... Ихәшәуп уи азы, Зны ишҳамуп иара. Адунеиа е и коу Азыхьқәа иреиҳау, Сатанеи Гәашьа Лоуп издоухау. Иазхаит рыпсынтіры Уи агьама злырбаз, Адгьыл агәатцантә Азы алыпха зтаз. Иаххьыршоуп уи Азы алцха Лышьтра зегьы, Ашәышықәсқәа дрылыпхо Длашоит иахьагьы. Ибзоу азы агьама! Ибзоу азы аира! Адгьыл агәатцантә Даҿуп аттара. Изылмыржәыц идлыржәуеит, Излыржәхьоу лыпшьоит, Азы ала ҳалныҳәоит,

Уи лныхәа назоит. Адунеиаҿ иҟоу Азыхьқәа иреихау, – Сатанеи Гәашьа Лоуп издоухау!

Згәы еиҟәымшәаз акакан еипш, Уареи сареи ҳагәқәа еидызааит. Ҳа ҳазгәылоу акакангьы Икәымпылу дгьыл хәыҷызааит.

Акакан хәың зҿоу аратдла, – Наунагза ишоу дунеизар, Адгьыл иаларсуп уи дацла, Амра аҟынза иара неизаап.

Зеыумтуеи схаыцра? Земумтуеи сгаы? Изура сзымдыруа Сықәхеит адәы. Зфумтуеи сажаа -Ацәажәара зду? – Афымтроуп уажаы Ба бзыхаан ихашау. Зтаарала стәуп, Атак сахазом, Изура сазҳәо Уажәшьта дћалазом. Азтцаарақәа рытиира Аамта нтцәеит, Так змам зтцаараны Апстазаара ршеит. Избан? – ҳәа уизымҵаан Хазшаз Анцәа ду, – Избан адунеиае Абас сыззащәу? Иамам уашьталаргь Азащәра атак. Ићаущароуп, – Анцәа ихәеит – Са сышћа шьа еак! Убри ашьа фоуп нас зегь реиха ицэгьоу, Шьафа затцэык шугу ауп Умфа шынцәо.

Уара – арахәыц шкәакәа, Ипжәаз сгәы злардахыз, Абырфын рахәыц, Сыхәра злахдырчаз. Уара – ахьы-шашәа, Сыпсы злеиқәырҳәалаз, Уара, санҿажәк, Ҿамҩак исҿадырхәхәаз.

Аеқәа атұх иагәылоу рытдәтдәабжыы, Аеқәа атұх иагәылоу ишьаханы, Атцхгьы ишьахама аеқәа зтәыз? Аеқәа атұх иагәылган измышьтыз. Апшапырцака ачахада рчахшыны, Аеқәа ангылоу рыхәдақәа еихшьны, Ршьапқәа ракәзам, рыгәқәа шьаханы. Аеқәа азы иантысуеипш ирхәашьны, Саргьы сгәы зәыр дыстысзар сырхәашьны? Ашьац, аеқәа рытдаћа икәаҳау, ишьаеу, Ицәааку – изықәтдәуаз ахчеипш, Аеқәа рыхқәа нылащан ианио, Аеқәа рыхқәа рықәыжьны ианцо, Апшапырцәқәа рыхәдақәа иахшьны. Ахауа е икынхалаз ат эт эабжы – Аеышьахаф-атіхшьахаф изы ашәа.

АСАРКЬЕИ АУАФИ

Сара ссаркьоуп, Усныцшыл, Усныцшыл, Сыпшуп, Саапсеит. Уара улапш зны игәынкыл, Уи шыгәхьаазгоз Саанхеит Убри амш афы, Убри аены Сара сахь шьа сак уааскьеит, Знык уцааара снахырпшны, Сахьухьымпшуаз унаскьеит. Сыпеуаз цьысшьон санухашт, Спыххаа сцон зны уансыцаца, Исныпшылон сџьашьаны Атіх, амш, нас апша. Еицакызар уа удшра, Уаар, усзымдырыр ҳәа сшәон. Игәхьаазгоз улакта Ссаркьа-хәыцра иазынхон. Хара ућан, уеибашьуан, Ма уахьымаара ушьтын. Усаркьа хәыч ара игәыкуан, Цьара икаршэын,иузыпшын. Иухаштит ишыказ ухы-уеы, Иухаштит ублақ а ирыпшшаыз, Асаркьа кнахауп атзаеы,

Учкөынра ацааарақаа зныз. Инхон асаркьеи ауафи, Еикашон аамта уахи-ени. Асаркьа шьон,— Ауафы дажауан, Асаркьа пеыр, Ауафы дыпсуан.

Гәыбылра хәычык ҳәа, Згәы былхьоу улмыхаан, Уца, успыртц уара арпыс, Уоусышьтуеит уныхаан! Ухәычуп макьана, Уажәоуп еыц уанеыха, Агәазы смаџьаноуп, Сгәы былхьеит азыхаан. Уара уажә узхые еоуп, Зцәаныррақәа зыцәхытдыз, Сара азиа еипш стынчуп, Иузымпшаауа сыща. Џьара страхуп страулан, Уара уцанырра ухытцаоит, Иутахуп хаипылар, Сара гәтыхашәк срытцоуп. Уара узы зегь фыцуп, Уажәы иубоит ргьама, Сара сзы зегь цәызуп, Зегь цахьеит, уахама. Иурхынхаырц уашьтоуп, Стәы,сыпсы, сыпхарра, Урт узыпшаауам, уца шьта, Иубаргәуи, иухарои! Гәыбылра хәычык ҳәа, Згәы былхьоу улмыҳәан. Уца, успыртц уара арпыс, Уоусышьтуеит уныхаан!

Зыпсадгыыл зхы ақғызцаз апсуа тыпхацға ирзыскуеит

Псаатәны иахыпрааит быпсы-лаша Апсны-пшза. Баапын шкәакәан, баапын қәыпшын. Хьаак аздыруамызт макьана ба бгәыпшқа, Инбыжьыз ари адгьыл азатдәра аныпшит.

Нартаа раҳәшьа, Гәында-ҵшӡа, Гәында! Инбыжьыз бхыҵша, быгәаӷьра бымда Атыҵҳацәа неиуан рыҵсадгьыл рыхьчарцаз, Рашьцәа еиҵамҳаҳәа – Нартаа еиҳәдырҳарцаз.

Иарбан насыцыз ба быхьзала ићаз, Бара бзыцшаауаз, ибыцхьоз афныћа. Бымфа еихызтцаз ахызатца бзыцшыхын, Ацстазаара ашаћаы ба быцстазаара аныхын.

Ацәашьы асыркуеит, саҳәшьа, бара бзыҳәан, Ацәашьеипш изыҭуеит сара сымшқәа еибыҳәан. Сиҳәоит Анцәа, ма быпсаатәны бхынҳәында.., Апсны-пшза баҳылапшырц, ҳаҿы-лаша Гәында!

***

Атіх феиқәатіәан атіәца итатәоуп, Азигарбітыц еипш атіәца тіагоуп, Хагьнахькысыр ипыххаар хәа хшәоит, Хфыџьагь зныкала атіх хнахәоит, Аха иахзымжәыц афы хгәазхара, Уи зны ихәшәуп, зны ишҳамуп иара, Хгәаҳеанзамкәа ҳашнеиуа ҳашьуеит, Хгәаҳеанзамкәа ҳашнеиуа ҳажәуеит. Хагәҳәа пшҳоуп, ҳагәҳәа ҳәыпшуп ҳара, Нас иҳараза атірца атарцәра, Уи афеиҳәатіра атіыхәанза иаҳжәыр, Издыруада ахаан ҳмажәыр.

Атіх уцәытшәахоит, Утыцыр узтымцуа, Ухынҳәыр узыхнымҳәуа, Ахықә аҿы уаанхоит. Угага аухоит, Ажәфан иахыкыысуа, Адгьыл узнысуа Умшьта азынхоит. Ухьыз уацәшәоит, Узхысхьоу зегь зныфуа, Ахра ишаны фуа, Ишаныфуа инкабоит. Уапхьака икоу, Ахаан узхьымзо, Асаркьа нашана Ианылан иубоит...

АКӘАТӘИ АМРА

Хануп зегь Амрахь

ухазгало амфа,

Аћәатәи Амрада

ихамазам нхамфа.

Хашықәсқәа иреигьу

уи амфа ианызлеит,

Хоызцаа иреигьу уи

амфае иахцэызхьеит.

Иқәтцан уи амфа

ҳқәыҵшра, ҳҿарала,

Ифычан уи амфа

ҳабзиабарала.

Еипылоз фыцны «Амраф»

иртәартан,

Шәышықәса еифызцәаз

«Амра» рынхартан,

«Амраҿ» еицылон, еицыртцуан,

еицәажәон,

«Амраҿ» игәырӷьон,

«Амра у иг эж э аж э он.

«Амра» лахеыхын, аччабжьқәа

ахыфуан,

Апша иарзсо апреипш

ацәқәырпқәа ирпыфлон.

Хаман инеиуан

Амшын Еиқәа ирны,

Хахьнанагалакгьы

хшыхынхаауз дырны.

Хапстазаара иаман

усћан еа гьамак,

Са фоы хаак ахын,

даеа пштәык ала ихиамыз.

Даеакала илакьтон

акахуа алфа иахылтцуаз,

Да•акала илашон

амза ашәт еипш

иангәылтцуаз,

«Амра» – акахуажәырта инахыкны,

ишамшамуа,

Хналбаан ҳаипыртцуан

дырфегьых хгэы ишамуаз.

Хануп уажәгьы Амрахь

ухазгало амфа,

Аћәатәи Амрада

ихамазам нхамфа.

Иқәтцоуп уи амфа ҳқәыпшра,

ҳҿарала,

Ифычоуп уи амфа

хабзиабарала.

2013 m.

Ашьха икоуп Сыбжьаныфра, Уахь ихалан, Ихынхәуам. Азиас ццак Инапыфлан, Така амшын ахь Илбаауам. Сыбжьы ихьзамашь Изызеыстыз? Ма ихьзазаргь Имахау? Изызеыстыз Сыпсы истеит, Шьхак дахысырц иреихау.

ЖӘҨАНГӘАШӘПХЬАРА

Лапшеимћьарак – Еимћьеит ажафан! – Санду исзеиталхоон уи ажоабжь. Ишылзаатыз жәфангәашәпхьара, Бжь-жәҩанк рымра алашара Ишлық әы чүаз иршанхаган, Гәыргьа ұх әашан, идстатаған. Лакә-нашан сара сзыхәан, - Исзеитахра! - санду слыхрон, Ажәфан аатра зеипшроузеи? Пшшәыс иамоузеи? Бжьыс иахоузеи? Иаазыртуада урт агәашәқәа? – Ажәҩан калтқәа ашәапшь ианашәуаз, Избон аещәақәа ааскьазшәа, Амреи амзеи стәы итапшуазшәа. Адәы сықәсны сцон са схала, Ажәфан-саркьа ссахьа анхалон. Иуарҳалҳа аҵҳ каршәын, Касы шкәакәан сқәыпшра схаршәын. Измазамыз цыхрапцрара, Бжь-жәҩанык сханы иаатуазшәа, Сатцапшуан исзымбатәбаран, Зқы шәахәала еилыпхаауазшәа. Адунеиа е пшш ах эыс и каз Еилаарцыруа пштәыкны еилазфон, Ашьтыбжьқа зегь ссирша еилалан, Бжьы-нашанан слымха итазуан.

Сахьынтәиааз, сахьцо зегь схаштны, Аетдә леира ақәеипш сыцагылан, Агәы аартны, ажәҩан схашәтны, Икапшьыхәтдәара исхагылан. Са схәычымкәа, сагьдуумкәа, Сықәрадаха рыгәта сгылан. Илабҿабамкәа, иагьпхызымкәа, Аетдә снаргон сыргәыдкылан.

Атіх бырфынлых Скасеипш ипыруа, Адгьыл иахаршәуп Абла хҩауа. Сбырфын кас ахысхыр, Абла хнатуеит, Адгьыл сыреыхар, Агәы абжьы саҳауеит. Игьежьуеит, иццакуеит

аамта ахыц,

Улапш захьым зо

Агьежьра иацнатиоит

адгьыл уажәы,

Аан фасшьак змазам -

ипыруеит адырды.

Изыртцәиуа дарбан -

уи амч мырха,

Абжьы сахауеит

Сатанеи лдырдха.

Адгьыл иахыфуеит

уи дыдращас,

Атцх агәтаны

хгәаҳеанызҵо бжьҵас:

– Ишнеиуа иаатгылар

аамта ахыц,

Адунеи ду ашьара

ишықәҟьо шәазхәыц!

Атых бырфынлых Скасеипш иласуп, Адгьыл хафы гьежь Касыла иттахуп.

БЖЬЫНТӘ

Сара бжьы-џьара ушьтакаа збеит, Бжынтәы уаатгылеит уанцоз. Ушьапы ахьықәкьысуаз Ашьацтракьа мшьаезеит, Аха игәастеит лашарак шыпхоз. Сара бжьы-џьара ушьта сгрызит, Бжьынтә уныхәапхьыз сҳәеит. Усћан ажәфан са сћынза илаћеит, Ажәа иуҳәазгьы са сҟынза иаазеит. Уара иутәуп шьта са сгәы, зны иурпхаз, Шьта назаза уи амат утәуп, Наћ иааныжьны урт амшқәа ицаз, Уащэтэи амш исцэызыз пшаатэуп. Уи амш уара ухьыз ахуп, Уара уцәафақәа амоуп зынза, Уи амш уара уеипш иццакуп, Аха сахьым заргьы сылшом сара. Бжьы-џьара ушьта сгәызит, Бжынтә уныхаапхыз схаеит, Усћан ажәфан са сћынза илаћеит, Уажәагь са скынза иаазеит.

АПСНЫ

Ухьз иагәылоуп амаза, Аха апшаара уаф дамарам, Уи иблахкыгоу бырлашуп, Уи абырлаш хәамазам. Ухьз иагэылоуп амацэыс, – Еимгеимцара-еимћьараны. Ухьз иагәылоуп анасып, – Жәҩангәашәпхьара лашараны. Ухьз ипымщоо мфа защоуп, Мфасфы зыкаа дталауа. Иаххылапшхәу бла затцәуп, Жәфанахьтә ҳазмырҟьалауа. Илахьынтцахьзны, ипышааран, Уа иухтоуп, уанышәароуп. Псаатәтцас ишьтпрааз уакәушәа, Улабеабоушаа, улакаушаа.

Апсны – сыпсыфткаара! Ухьз сқьышә инықәыххыр, Исҳәаанза сшахзызаауа сыпсуеит. Апсны – сыпсықәара! Ухьз ҳәаны уснықәыргьы, Азәы иаҳар ҳәа Сгәы тыпсаауеит.

Итбаауп сыпстазаара – Аира зтазаз, Апсра зтазаз, Изтаз абзиабара. Итшәоуп сыпстазаара – Уара узтаз, Аха узтамзаз... Уара узтааз Адунеи, Уздызымкылаз. Уара узшаз... Уаазгаз, Уагьызгаз, Узгәыдызкылаз. Итацэит лыпстазаара Зны бзиа узбаз, Угәыдызкылаз...

Дыћоуп џьара Уи сылапш зыкәшәаз, Уи иалнахыз сгәы, Сгәы иагәапхаз. Знык снаи фапшит -Пхыз-лабфаба, Лапшыла снихыст, Разныла дкәаба. Исхьызсон ақаа, Сыцсы танацон, Исхьыст унапқаа, Уаргьы сугаапхон, Уаргьы сутахын -Сара сеипш, сгъыгырта. Усых адш еазнык, Усых адшеита. Зны хрылан ауаа, Зны адунеи зегь тацэын, Еизишаз Анцәа Хара ҳакәзар сҭахын...

Ханеицыл, ҳанеицыртц мышкоуп, Убри амш итазеит ҳлахьынтца. Ҳабзиабара леит ҳәыршаҩха, Ҳагәҳәа зкәабазгьы иароуп...

Уцеит уаргьы иреигьысшьоз ахьцоз, Аеымтра ду ххьа-ханушаа уныфнысны, Адагаара алымха тар унтысны, Игамтазакаа сцаа тага шурггоз, Уцеит уаргьы иреигьысшьоз ахьцоз.

Сеибашьцәа бырхылапш, Афродита! Уажәазы ба багьрахәшьоуп, багьрануп, Багьрыпҳәысуп, изызхьуа, ргәы итцоу, Хи-хәымпали, хәреи-хәырбӷьыци ирытцоу Ба брынцәоуп, Ба бынцәара ххьа-хануп, Бара бпара згәагьыз роуп, – Брануп. Сеидру, уажә иахьыкоу, инхада, ипсыда?! Сеибашьцәа бырхылапш, Афродита!..

Уцара сацәшәоит, Ухынҳәра сшацәшәоз еипш, тагалан. Адгьыл зегь ахнагоит: Аапын, апхын, азын, тагалан. Сара сазыхгом, избанзар, Сара сагьаапным, сагьпхным, Сагьзным, сагьтагаланым. Асаат абжьы сарцәазом уахынла исхаланы, «Ба бызуста, бызуста, бызуста?» – ҳәа. Сара ашықәс хәыџьара ишан хәтак соуп, Сагьаапным, сагьпхным, сагьтагаланым.

Стоит афнқәа срыбжьаланы, Сара уара уздыруеит усаат абжьала. Ссаат уахынла сарцәазом, Сыхнатратроит хәта-хәтала, Аамта шыхнатратро еипш. Атзамц саннатроит амза Сахьышьтоу сышьтыхны. Ухынҳәы, тагалан, Уа уда ишпакастро мамзар.

1987 u.

Амацәыс – ҳәызба тцарны атцх инагәылсын, агәы ааҩнашеит. Атцх агәы лаша ззаатыз, Сышишьтаз мацара саапсеит. Зны-зынла ицәаара сзааигәан, Зынгьы уи наскьацәеит. Атцх агәы лаша ззаатыз, Амацәыс имҩа снарбеит.

УСГӘАПХОИТ

Усгандхоит апстазаара ахатеипш, Зынзащных усыхнапшыр сызхоит, Зынзащнык упышнарччар сурпхоит, Инасхытуеит схьаақ ра аш әш ье и пш. Сыпсы таутцоит, сурхынхәуеит еита, Инасхынсуеит аамта ахыпша, Аамта уажәыгь уа уеипш и фоуп, Сабылыртә убзиабарагь цоуп. Иапсахуеит са сымыш ахаеы: – Халацәажәап, сбыхәоит, даеакы, Аапын хазхәыцып ианзынроу, Амра цахацаха згаылыпхо изыгроу, -Убас сархәеит ублақ а иахьа: – Зегьы иреигьуп, саҳкәажә, ба бзыдшра, Гәыргьарада, ибдыруаз, уаф дзынхом, Ииасхьоу ахаан ихынхэзом... Уа убжьала исыпхьоит еа дунеик, Схәыцра-еиқәара салызгарц зтаху, Сызлатытуа сазхоо, сызтаку... «Сыгәра га, зегь бхаштуеит уахь баннеи!» Ак сыцрыхоит, уахьгьы сызмышьтуа, Инасеыхоит амыг сыцәкәыкәуа, Адстазаарагь ашьтоуп сгөы ннархарц, Уа иутахуп еазнык исгәаурпхарц.

Ажәфан калтқәа тыблаауеит, Амра анынташәа ирыцраст. Сгәы уацралан убылуеит, **Фымтк** а сыблақ а урхыпшылт, Уара иузымхоо сгоы тнашьуеит, Угәыргьа ех әашан зны успылт, Уажә урыцҳашьан сыпсуеит. Аҵх уампыҵызжәарц стахуп, Гыгшәыгтас ацқәа урыбжьакуп. Сеимаркт агәыгреи агәырфеи, Исыст акырцхи апшафеи. Агәыгра ихәытұкьаз сыпшаауеит, Нас сахьынхалахуеит хәычтас. Ухьаа сыхәда тінакаауеит, Мацәысны аеакәнаршахуеит цас.

Итхәрааз зыхьны иит ахәычра. Азыхь инафыхәаз шьабстоуп уара, Учкәынроуп ахра иафалаз афацә, Угәгәароуп ақәцәаф инеиз афацә. Ахра изфысуагь зны уара уоуп, Џьара улбаакьарстоуп, Џьара уцакьароуп. Дталеит хланты ухра иафкьаз, Дхалеит трафантры апыршьа зтаз. Ахаракыра зқәашьу уара, – Ацакьа зыхьны иагәылхәрааз схәычра.

АСАРКЬА НАШАНА

Ссаркьа ианыцшылахьоу

рсахьақәа анылоит,

Аха са сыда ибартам

азәгьы.

Уаћа исцеызхьоу сфызцеа

сырцылоит,

Уаћа сызцаызхьоу

сцылоит саргьы.

Дареи сареи уахьгьы

цсык еицаххахуп,

Гәык еицҳазтоуп, еиҩшоуп

ҳҿаҵахәгьы.

Асаркьа ианыпшыло

рыбла ҿаҳәахуп,

Рыбла схыцшылар ҳәа

сшәоит схатагьы.

Рыблае сыцстазаара ацәаара

збартоуп,

Уахьтә дыс фацшуеит

сара исеицшу азәы,

Уигь сара сеицш

илымазам цсгарта,

Асаркьа нашана

дтахахит уажәы.

Итшәахеит уажә са сзы

итбаатыцәу сынхарта,

Исаркьацсараха игылоу

сыфны,

Уи ифнахаз ирымамкәа

царта,

Рыцәаара рхыщны

икыдуп атзы.

Гәынхәтцыстала исныруеит

урт ргәы итаркыз, -

Ссаркьа-фны сымаркырц

иашьтоуп дара,

Ашәхымс снахганы, исмырбакәа

снаскьаргарц,

Рлацшхырцага схырцан

сдыркьаларц хара.

Ссаркьа е ча пстазаарак

ацәаара збартоуп,

Уахьтә дыс еапшуеит

сара исеицшу азәы,

Уигь сара сеипш илымазам

цсгарта,

Асаркьа нашана

дтахахит уажәы.

Амза – атцх агәы ахьеисуа, Агәы ахьеилашуа – амшын. Мшы защәык – шәымшык ирафсуа, Анцәа исатәеишьар стахын. Мшы защәык – са сымшқәа иреигьу, Зегь такыла иреихау, Згәеисыбжь нымтцәо, имеихсыгьуа, Гәыла ицқьоу, идоухау. Итәу сфызцәа ргәыбылрала, Схәычқәа рыччабжьла еибарку, Сани саби рылапш хаала, Илыпхала Зегь зымчу! Пшеи фыртыни зегьы срылган, Сымш еиқәарақәа ааныжь! Парпалыкьтас – атух иагоылпрааз, Мышктәи апстазаара сызныжь! Амра – амш агәы ахьеисуа, Агәы ахьеилашуа – амшын Мра защнык – шнымрак ирафсуа, Сымфа арлашар стахын.

2014 m.

Асы иалоуп ауаф ицсы -Ипсы шкәакәа, Илбаауеит зны ицаз рыпсы Адгьыл акәахь. Урт зны ажәҩана иубоит Ипрахазшаа, Ари асы шкәакәа дара **Псыс** ирхазшәа. Илашоит уа узы, са сзы Ауаф ицсы амра, Адгьыл афы ипшаазар уи Ауафра амфа. Ауаф илымшо ауафроуп, Уафроуп илшогь. Дыззымиааиуа иара ихоуп, Дынцооу џьишьоит. Апстазаарагьы уафроуп, Ауафра ацызцаз, Апсреи абзареи цьарак Зны еипызшьыз, Ипсы акых, ипсы ацыркьа Хара ихаитеит, Ха хашрыцхаз, Хаштацэыз иара игәеитеит. Иртәит ҳаблақәа, ҳагәқәа **Псы** лашала, Ирпхеит ихьшаашааз хнапқаа Гәыбылрала.

Асы иалоуп ҳа ҳапсы, – Асы шкәакәа. Ҳалбаауеит ҳапрыргьы зны Адгьыл акәахь.

Сыблахат гьежьуеит, – Атұх иатұәа ахықәан, Снафћьаны сынталар, Аамта ааҳәуеит. Шә-ҵхы лашьцак сыртысны, Амш ахь схынхәуеит, Схәычны, Сажәны, Сарцысны Мышкы сыжәбар ауеит. Саапшуеит асаркьа салцшны, Шәгәалашәара соуп, Агәалашәара – дстазаароуп, Аха агәхаштра – цсроуп.

АҚӘА АҾЫМҬРА

Сыпстазаара зыфуа

ақәа,-

Сышәҟәы злеиқәыршәо

ахқәа.

Уафы изеитамхоо

ахтыс

Сара исыртахит

ҳәатәыс.

Уафы изымфзо -

capa -

Ақәа дыргақәа

popa,

Анцәа исықәитцан

убас,

Анщара саҿуп

саргь цас.

Ақәа ажәабжьқәа

аҳәоит,

Ажәҩан илбаан

исҿаҭәоит.

Алабжыш еипш

ипхаза,

– Бұыха, бсыхәадш,

сыпхьаза!

Са сцәыкәбарқәа

рацәазоуп,

Аха урт зегь

цәаҳәаҳәоуп! -

Абас иааҟәымтҳзакәа ҿнаҭуеит,

Ақәа аҿымҭра

са изыфеит.

Уи афымтакаа

иреихауп,

Ажәақәа зегь

уаћа еилкаауп.

Аха еилкаам сара сзы – Излаталои

Ажәа апсы?

Ауафы изымфзо

aopa,

Ажәа адырга

анщара,

Анцәа исықәитан

убас,

Антцара са уп

саргь цас.

Аамта – афымтра... Аамта – адагра... Фыстыр, сыбжьы защр Захашащркьа дсымта, Схала сыннажьит Амза атрымтаз, Аамта дагра... Аамта – афымтра.

Адунеи салоуп саламзо, Сгәы иаламдо сцәа иалагдо... Сашьтам уи исцаалазыз, Сашьтазам исзалымгаз. Сахьынтәиааз сзымдыруа, Сызустоугьы сгааламшао, Сгәысеанзамкәа, сшымгәыгуа, Нас адунеи сналымшоо. Усћан стыпан дықәлахьеит Адунеи хәычы лашак. Аамта гьежьны идәықәлахьеит, Ахьышьтра ианыланы. Ашьтыбжь ссирқәа ирылалеит, Истынхаз са сгәашьтыбжьгьы, Сашәақәа иргәылалеит Дгьыл џьашьахәык сшашьтазгьы.

АПХЫН АГЬАМА

Апхын цахәцахәуа

снафыхәеит фамфак,

Апхын агьама

•еакыхуп сынтәак.

Сынтәак сгәазхара

умра ћалом,

Усцаымшаан сбылла,

сеиқәыццышә сцазом.

Исызхом уара умца,

угәаҳәара,

умч,

Убзиабара сиааит,

иақәхазом сымч.

Уи са фагылеит ҳ ә а

исылшои сара...

Апстазаара азеилашра ауп

слахьынца.

Санышәоит, санымшәар,

дыснышоом Анцоа!

Апстазаара спызшаац

сыпнашооит еита!

Уаса шкәакәоуп сымш, Хәыц еиқәа злам, Сыс-мҟаауп сышьыжь, Зыбыз зыхәлам, Ныҳәаҩыс иҡоуп амра ахата, Анцәа ирбатәуп сымш агәы-агәатцәа. – Абри ауп сара исылшаз, Изатәуп суаса. Агьама усырбоит Сдоуҳа – са сбызшәа. Уи, сара Анцәа Сызлаиҳәо ашәоуп. Уи, Анцәа ду Игәы итиҳәааз бызшәоуп!

Рееибаркны, Рееипшьны, Разны-цәыкәбар еипшны, Қәа-цәыкәбар хымкәа, Иртахушаа, иртахымкаа Исысуеит, исхынсуеит, Исызгаамтар сеилысуеит. Сцәуп, зны сыцәгылоуп, Зны ихаргьха исхагылоуп Аҟәатәи ажәҩан. Аћәатәи амра – Ахьыха е цырцыруа, Ақәа ицәылан аҿаӡәӡәоит. Сызустоугь адыруеит, Аха езымдыр ћатцахуа, Ахьы-цәыкәбар ҟьахуа, Сырцәаак исывсуеит, Сырлаша ицахуеит.

АШЬХАҚӘА СРЕИПХЫЗТ

Ашьхақәа среицхызт, – Бжь-шьхак, Бжь-кащаарак. Уахь исыхоит уажаы, Исыпхьоит фадарак. Уахь уназго мфак ауп, Уахь уназго лашароуп. Аха уахь сызмышьтуа Исықәуп еидарак,-Урт схәыцрақәа роуп, Сызтоу, сагьзыркараз, Сыгәхьаагароуп, Сызхымхәыц ахара. Мшыкгьы сзыхьхаыз Иреигьу мышхароуп. Адгьыл сызқаыз Зны ицәҳәыра – сакароуп, Зны ишәтышу дәуп, Исызгаакьоу рыпхароуп, Зны исцәызыз уафуп, Зны испылаз нцәахшароуп.

Уа убла ахыпшылара –

иреигьу насыпуп,

Есышьыжь упылара -

иреигьу насыпуп.

Асаркьа аныпшылареипш,

уара суныцшылоит,

Разћы шкәакәан улахь

иупеипшу анылоит.

Сычкәын, узхәыцра, – Уи схәыцрақаа иреигьу, Уи сгәыгра иреихау, Уи сгәахәара исыцу. Угәашьтыбжь сурхау, Мҩак сурдыру иҿыцу? Сгәы азнарҳаит,

сычкәын, узхәыцра.

Бзиа убара -

зеицш бзиабара ыкам,

Уара иузкым

са сгәа тып хәычыкгы ы кам.

Са сымыш лашазар,

изырлашаз умроуп,

Са сымфа харазар,

изырхараз умфоуп.

АСЫ АШЬТЫБЖЬ

Азын аасышьтит схышә хәыч аартны. Исыбаргәуи, азын сасуеит уажә сыфны! Аҳауа цәаакуп, асы ашьтыбжь саҳаит, Асы ашьтыбжь иазызырфуаз аеыхәақәа рҳаит. Идәықәлеит, иапыларц рызбазшәа асоура, Зегь рапҳьа иаҳтыгәларц асы шкәакәа аира, Зегь рапҳьа сара гәырҳьаҳҳәаша сзаарҳарц, Асы-цқьа-нашана аҳылаҳь асытәҳәа-ауаҳьад, Уи амфан изпылаз, уи аашьаҳәа ҳәаҳ! Адунеи зегь рымеҳак еипҳныфлан иаауеит, Аеыҳәаҳәеи асытәҳәеи пшатҳас ипыруеит. Урт рапҳьаҳыла иоуп Анцәаҳша, Стәыла датаарц избеит иҳаҳа!

АШӘҬҚӘА РЫНЦӘА

Аапын-хыммардуан Лбааит сара стаылахь, Дылбааит сара сахь Ашәтқәа рынцәа. Ахьымардуан илбааз Ашамтаз дыспылан, Изура сзымдыруа, Сгылоуп сшанха. Дыћан уи зны Сыпхыз хаақәа ртәылае, Дыћан зынгьы Иашаз сгәырфаеы, Ихићьахьан хашта, Сахьыхәмаруаз, шәтыла, Дыцәҳәыра-сакаран Дыспылеит зынгьы. Сашьтан уи иеы Исцаызыз апхарра, Ишәыгақәар сашьтан Исзымхоз апшшәы. Аапын ихнымхэыз, Зызхәыцра саркараз, Дысхаирштырц дашьтан Шәтык анцәахәы. Аамта фыцхеит, Иаапшит апсабара. Даапшит хара хахь Ашәтқәа рынцәа.

Аапын-хьымардуан Дылбаан ҳгәапҳара, Ҳаҷкәынра ирхынҳәын, Ҳаҟоуп ҳласʒа.

Сагәытцаршәуп ашьха, – Уахык зны саапшын, Сыбла ихыпшылоит Аетцә лакаын. Сыбла ихыпшылоит, Сгаатца итапшуеит, Исцаызыз абырлаш Дара ирыпшаауеит. Иамырлашои амза, Иамыршәуеи ашаахаа, Мсыр қьаадуп ажәфан, Ианылоит сцааҳаа.

Сыпхыз иалатәеит ақәа, Сыпхыз шкәакәан, ицәаакит. Уара уакәын, уласза, Сыпхыз уаалтын, уаасҿапшит. Ҳаибамбацызт лабҿаба, Сыпхашьан, сыпхыз стцәахит. Сышуеигәыргьаз умырба, Маза ублақәа сгәызит. Иузгәамтазеит акгьы, Сқәагьы ушарбаазаз умбеит. Ишысзымгәагьуаз, уеизгьы, Мпахьшьы шкәакәала усырбеит.

УА УАНЫКАМ

Уа уаныћам ари афны тацәуп, Рлымҳа кыдтан атзамцқәагь зырҩуеит. Асасааирта фалашара аркуп, Афныфныцкагь сыгага пшаауеит. Уа уаныћам ақәоура иаҿуп, Ианалагаз сыздыруам, исмахаит. Ҿутыз џысшьан, иаалыркьан сцәырҳаит, Уа уаныћам ухынхаыр стахуп. Амца еикәуттар ахьта ћалазом, Апша ахышәқәа кыднаћьоит џьара, Аилышәшәымтаз алашыбжықәа еиқәтәом, Хгәарабжьара ибжьалада уаха? Уа уаныкам ари афны защәуп, Ааигәасигәа игыламызшәа фнык, Асаркьа икыду уцааара ануп, Саныпшылар шпастаху еазнык.

Хәынҵәра шкәакәала ашыыжь агәаща еибаркын, Амра анацәкьарақәа аҳәынҵәра шкәакәа ркын, Уаҩы иаҳмырбаӡакәа агәы ааибартны, Ашыжь агәаща инталарц лассы. Амра ццакуеит, игәыбзықуеит: – Снашьты! Укәа сынталар, исырпхоит уа упсы. Ашыжь апсы нас зегьы иҳахьнагзоит: – Шәҿыха лассы, шәаапын цоит! Ашыжь апсы, амра иарпхаз, Иҳалалт зегьы, зны згәықра зыцәцаз. Иаҳзырхынҳә еита, ҳгәықра аапнуп, Ҳәынҵәра шкәакәала ашыыжь агәаща еибаркуп.

Ақәа ушалоу снаухьзоит, Хаицыбаазар бзиа избоит. Усзыцшы, Ақәа узыпшуп, Сгәыбылра уара иухьыпшуп. Хаидызхәало азыпсы Иаххьыкәкәа икатәоит уажәы. Инасыкәырша унапқәа, Умшәан ҳатцәахуеит ақәа, Хагоит фызара хзуны, Ауаа рылапш ҳаҟәганы, Хааизныжьны нас убра, Ахауа иалазуеит ақға. Ихамагәышьои шьта хәатәыс... Оыџьа ҳшыҟаз, нас ҳшаӡәыз, Ишеидылаз уа ҳагәҳәа, Хқьышәқәа шеибапшааз маза. Дыћазамызт уа псы зхоу, Атіх аатгылоу, амш шанхоу?.. Ишәызхамтцозар шәазтцаа Зегьы здыруа хара хқәа.

ААМТА - АПШАТЛАКӘ

Апшатлакә еипш, аамта ҳҳагьежьуа иаҳҳоуп, Уи агьежьра ҳалоуп, уи агьежьра ҭшәоуп, Хаштытіра хаздыруам, атшәара хтахан, Ари аамта хахын, Ари амш ҳарҳан, Иажәыз аткеипш, наћ хашәнахырц иаҿуп. Апстазаара ахаара зтәу даеазәуп, – Уи зызхара агьама збахьоу, Згәыгра наунагзоу, згәыгра уаароу. Аамта азымфас хаанахаан, хатауп, Амшын ду хахьналало ацьныш дыпшуп. Дыпшуп дмаапсазо, ихразага ду кны, Изаанхо гәеитарц, хапсы разаны. Ахчат, ахмых әх әар – еилихырц да ҿуп, Зегь ратцкьысгьы ихаау ихазыхаа итахуп. Имоуп насып ахразага изацацаз, Ахаан инымтцөо ахақ өитра зыпшааз.

ААПЫН АХАМТА

Аапын ацамтаз Иннажьит ахамта, Хамтас – апшалас, Ақәа-цәаак ицәхалаз. Апхыз лаша – ашамтаз, Сыпсық әара дшалаз, Амш азхамтаз Уи сашта дышталаз, Уи сгәыгра ширеыхаз, Сымфа ширеыцыз, Уи ажәҩан ду иамтан Псынтры-лаша шицыз. Лапшы цәгьа иазгәамта, Шәты ссирк – ашамтаз, Аапын ацамтаз Диит, рхәеит, сҳамҭа.

АҚӘА АШӘА

Иаашаанза истцон ақәа ашәа, Аха исхаштуан ианшалак, Иалыҩуан уи сытцх хьшәашәа, Сара исышьтан сахьцалак.

Ашьыжь иашьтыбжьым уи ашәа, Ашьыжь иамоуп иара абжьы. Ақәа ныжьны атұх агәашәаҿ, Амш инталоит са сыпсы.

жәа-шьафак

Жәа-шьаҿак рыла сапхьака угылан... Убарт ажәашьаҿакгьы рыла угәхьаазгон. Уара субазомызт, Уара акгьы умамызт хьаасгьы... Даеа жәа-шьаҿак каутдар ҳәа сшәон, Ускан ҩажәа шьаҿа рыла угәхьаазгалар акәхон... Уара субазомызт, Уара акгьы умамызт хьаасгьы...

Азхара иантцәуалак ақәа, Азхара... Ухгара са уп еитах, Ухгара... Тагалангьы цеит, абрантәи ица, Ихтцәаны-ихпсааны, Сара сшьарахь сыхнырхэны, Сышхынҳәра... Уажә иаҳбама ахтцәара, Азынгьы хтцәашт, Зынза еицакышт уа упшра, Зынза исхаштышт. Уи мариоуп, ицәгьоу акоуп – Ахгара... Аҟәа анҵәуалак азхара, Азхара...

МАРИАМ

Сцон, сара ажәҩан сахҟьашон... Ащаца-зеипш икьашкьашон, Амшын катәон, исыцәкатәон, Са схәыцрақәа ансыцәкатәеипш... Аттаца-зеипш, асаан-азеипш. Иржәуан шьоукы, изышон нас, Изышон нас, адәы иазцон, Идәы-шьацхон, нас алпхынрак Аеқәа ирызхон, нас алпхара Хара иахгон, ашьац-лыпха... Алпхынрак ихәуан аеқәа, Изцәеилагахьаз ахаскьын, амшын, Ахаскьын, амшын... Хаеқәа зыбла блыз еитцәарала, Хара зыбла блу зыпшра мала, Зыпшра мала стахзам, ззыпшра мариам. Шәа шәынцәахәы Мариам, Мариам... Са сынцәахәы Мариам... Сцон, сара ажәфан сахіть ашо, Атреца-зеипш ићьашћьашо Искын амшын. Сцон, сара ажәфан сахітьашон...

АХЫҚӘ

Сазнык ханхық әгылар ахық ә – Уагеимшхара!.. Инахітьар хшьапы, хшьапы нахітьар – Уагеимшхара!.. Итцысуа хнапқәа, хшьапқәа еилапсо, Хнапқәа қыџьқыџьуа... Ах, хазхьынхалоу ашашәа, Иааптцәар ҳаанзыжьуа мфабжара, мфафахтцаамта... Шашәа қапт дәам такоуп инхаз, Шашәаҿапті әамтак... Хара иззеилымкаауа инхаз, хланты изтало. Сыздырам сгәы изтоу, изтоу, ахықә иххалаз, афықә ифықәхалаз ауаа, амшын и жалаз. Сшьапқәа ирылало ахахә аћәара санықәу, акгьы мбазо, имбо акгьы... **С**азнык ҳанхықәгылап ахықә – Уагеимшхара!.. Утахимшхара!.. Ма иаххәап Утахитахара! **С**азнык ҳанхыҳәлап аҟәараш... Аћәара еиқәара.

АБДАИ АШЫНА

Анышь иатцәа амшын иатцәа ихуп, Уа ублақәа гәынхьаарак рхуп, Гәынхьаарак, сыздыруам изыхкьа. Ахаҳә-кәараҿы аилашәшәра иаҿуп. Ҳара ахәлара ааскьацыпхьаӡа ҳнаскьон, Амш, ҳнышь хәыч иахьынҳалан, аеазон, Ҽыт-еыт икнаҳан ажәҩан ҳа ҳханы. Са суҳәоит, ас усмыхәапшын еазны!.. Анышь иатцәа амшын иатцәа ихуп, Уа ублаҳәеи са сыблаҳәеи еипшуп!

ПСИХЬЕИА

Апсы анцәахәы Психьеиа, Псыуа псык бзыхьчар! Хапсы саркьалқәа хьафуеит Нхытц-аахытц, Жәларк рыпс афуеит, асы афуашәа, Заа азын ааит азхықә ахь. Зы-жәларык азы ихықәтәалоуп, арахь зы роуам, Рзы здыржәыз рыпсгьы ацхижәлеит, Уижьтеи амшын хырфоит рнапқәа рыла, рыпсгьы рызхфо џьашьа. Апсы анцәахәы Психьеиа, Хапсы ҳзыхьча!..

АЦХ АЦПХЬҚӘА

Атұх ацпхьқәа адгьыл ина азқа аршышыуеит. Апша пшьаала адгыл азқа аршышыуеит. Оыџьа иеинаалоз, сгаы ианаалан, сырзыпшуеит, Атұх ацамтаз аза дқаыпсычхар саҳауеит. Атұх антаамта е цааҳа нымтаақа сыюуеит, Сахьцалакгы исцаызхьоу рынаур схыпшуеит, Пҳаызба пшзакгы сыкоу, сыкаму дапшуеит. Сыкоу, сыкаму уаю иасҳаом, истаахуеит! Убас сыкоуп, ажак сҳаанза сбылуеит, Маза хцаы бырфын ихцаы бырфын сшышыуеит. Ацыпхь псадақа са схыақа рхаа ехьеит, Сара сныжыны ацыпхь казыпсаз дцахьеит. Адгыл ацпхықа на азқа аршышыуеит.

Сықәымхарц схала адунеи, Ауаа зны исықәшәахьаз схаштзом. Зны амфа сызнысуаз сахфьеит, Исхарои нас, уалалт сыгәхаштра. Усышьталт, атәыла уырбгеит, Адгьыл афы ићазам сышьтра, Адгьыл ахьаа ацэынхеит Ахьышьтрахь, иахьыказ ахьышьтрахь. Шьоук рқәыпшра аанрыжьын абра, Аамта шнеиуаз иқәыпшхеит. Уеурзит, ућьалеит џьара, Инужьын адәы пшза, ахәы пшза. Есышьыжь уара амра сзааугон, Суада ахышә иадыпхаларц, Сеигәыргьаргь амра цәгьала, Сухооит агоашо уадымхалан. Сыздыруам, хьаас укастеит, Адунеиа е зегьы-зегь нысхаштын. Ианышәтахха ишәҳәаз ҟаларц, Шәышьтахька ахаан шәымхьапшын. Сықәымхарц схала адунеи, Ауаа зны исықәшәахьаз схаштзом. Зны амфа сызнысуаз сахфьеит, Исхарои нас, уалалт сыгәхаштра.

1984 III.

Мши-мши еиқәыла сышьта дырзырц ртахуп, Мши-мши рымшра сышьта атцае итцәахуп. Рыгәқәа ирытцган рахәыц шкәакәак сара искуп, Цсып цәашьушәа, псыпшәа, псыпашак аркуп. Атцх иагәылсны иааиуеит, иааиуеит ацәқәырпа, Мшы-мза азеыстуеит: — Сыпсы еых! Сыпсы еиқәырха! Излабжышда сара исықәтәо, сызбылуа? Мцабзқәак сыкәшоит, Кәицк насықәшәар, сызбылуа. Цәыкәбарк сазеит, ианхытц амшын-газга, амшын, Мфада, цҳада сырызгода ҳәа сыпшын. Мшык антцәамта са сеахьысыгзар стахын, Нырцәка дгыла, сықәла иқәла дысзыпшын.

Сыблақәа аасыртыр – ишахьеит, Сыблақәа аасыртзом. Спенџьыр хәыч пардадаха, аблақәа тыгга, Уахантәарак сара ишсыхәапшуа збазом.

Уахантәарак сценџьыр ахышәқәа сыртакуп, Агәы акәзам – алабжышқәа злыщуа даеакуп. Уа џьара ащан, сара схьаақәа ахьщәаху, Уахь сызнеизом, уара уакоуп уахьщәаху.

Тынч дшымфасуа спенџыр днылахоит азаы, Сылапш сцаигар итахушаа са саапшыр, Апарда аитар итахушаа, атцх пены, Сбыхаоит, сбыхаоит, сфыза, быказ сара сеы.

Маза атҳх сара суадаҿ аҽазоит, Сыбла хызҩан иаасыртаанза ишоит. Спенџьыр, спенџьыр, упардадаха, узатҳәза, Уахантәарак уара ухышәҳәа сырҳагза.

Ахәаса ашәтқәа ана фала, Мардарак сна салеит, Мардарак снафысит, Иааныжьны сыфны. Иаанышәмыжьын үи амфа, Шәызнымсыц, Шәызнымлац, Сыфны акәзам, Сымфа акәзам, -Сазхәыцуан еакы. Са сыћан амра амшын ианыххалаз, Ицәышза исхынҳалан уи амра апсы. Афны схала саххалан, Сыфнхалан, Сдәынхалан, Знапы сызтаз инапашьта анхалеит снапы. Шәахымкысын, акәымзар Амца шәыцрасуеит, Амца шәыцралоит, Шәымцааит шәбылны! Ишәзыпшыша дынмыжькәа, Шәымцааит зегь кажьны, Зегь кажьны, Сгәы кажьны, – Амарда ашьтахь икоуп сыфны.

Азгабцәа неиуеит рқәыпшра рхьыхәҳәы... Сшәыҳәоит, иқәыпшым шәқәыпшрахь

шәхынҳәы,

Сшәыҳәоит, имҩасхьоу шәымҩахь шәхынҳәы. Аӡӷабцәа неиуеит рҳәыпшра рхьыҳәҳәы... Адунеи ҳәыпшуп, иажәуп адунеи, Са сышҟа амра, апсымра хынҳәит, Ихынҳәӡом аҳәыпшра, иҳәыпшҳәоу хынҳәуеит. Идгьылтәу идгьыл азыҳәан дыпсуеит, Идгьылтәым ижәҩан азыҳәан дыпсуеит. Имаз дасу дыззынҳо, дыззыпсуа. Иҳацуп апша ҳанцо, ҳанаауа. Сшәыҳәоит, иҳәыпшым шәҳәыпшрахь

шәхынҳәы!

Азгабцәа неиуеит рқәыпшра рхьыҳәҳәы.

Ажәҩан тбаатыцәза Адгьыл иашәыртан, иацәдүхеит. Алгьыл ианаалаша ажәҩан Ззахуеит сара есуаха. Есуаха анышь хәычқәа кьаасуа Амшын иаттаа игароуп. Урт, нхыцка, са скынтаи, Иззахуа ажәфан ргароуп. Исцаынтреит сара аамта, Ачнышқәа амшын рцәынтдәар еипш. Ари ажәҩан иахькьысуа ус ихьуеит, Ари адгьыл ззынхароу. Быћаз ҳәа сарҳәеит, О-дунеик дук рыбжьара брахәыцны, Аха истахзам, истахым, Уи спырхагоуп ахэыцра. Шьоук са сыла рыпсадгьыл рзахуеит, Шьоук рынасып қәдыршәуеит. Ах, истахзам, истахзам **О**-дунеи дук рыбжьара арахәыцра. Амшынра стахуп, сара амшынра, Мамзаргьы анышьра, Абри жәҩан-дгьыл гьежьыра, Сара нхартас ианышьтысх.

АБНА-ТЫПХА

Умцан абнахь, абна-тыпха хцэыла уҿалҳэоит, Абна-тыпҳа блала иулҳэоит бзиа ушылбо. Блала иззымҳэаз бзиа шәшырбо,

иаанышәмыжьын.

Амца акызшәа абна фежьын, амра цәышын. Пшьаала, пшьаала акы сгәыталон тагалан, Шьоукгьы, сеидру, абна-тыпҳа

слеипшныршьалон.

Абна згәытцалаз шәыбналала, шәыбналала. Иаапынроушәа, иаапынрамшәа акы салахеит. Абна, абна, ауаа зырухьаз, изыркьалахьаз, Абнеи аапыни шпеипшу, мшәан, тагаланаз! Сумбан бзиа, абна-тыпҳа слеипшыншьаланы, Амра тірыуон мраташәамтаз исхьынҳаланы. Шәымцан абнахь, абна-тыпҳа хцәыла

Абна-тыпха бзиа шәшылбо блала ишәаҳәоит.

Абзиабареи абзиабареи срыбжьыпсааит, Зны абзиабареи абзиабареи сышрыбжьаиз еипш. Атцхи-атцхи ишрыбжьафыз еипш: Ашьа агәы пшаан, сааит.

Х-ИИРАК Х-ПСРАК

Ажәфан дуззан, Ахш кахьан. Х-иирак, Х-псрак Сыртапшхьан. Х-иира теџьқәан, Х-теџьк стаиан, Сызтаз сылгәыргьам, Сылгәырфан. Х-псра хтыстан, Схытт стахан, Хы-псрак – хышьтак Настынхан...

Сымфа захооуп, Ҵлас сызкәыршоу, Цлас сызкәыхшоу, Псроуп. Апстазаара жьуп, ижьымжәоуп, Мап – иоуп, Азахәа иахьыкәкәо. Апсра сызкәыхшоу, Шьоук пшуп Афы анкатоо хоа... Азахәамҩа сызқәу... Амфа аууп, Иаууп... Атіла ахыцәқәахь Хазго Хамфа захооуп, Цлас хазкәыршоу, Цлас хазкәыхшоу... Псроуп.

Мацәысымтак уалиааит, Мацәысымтак уалазп. Дыпсит ҳәа рымҳәарцаз Етдәарашҟа ухала, Дымит ҳәа рымҳәарцаз Ухы ргәалашәа упсрала, Ухы угәаларшәа ашәала. Умизаргь, умпсызаргь Мацәысымтак уалоуп.

Ашьыжь щаулан ащець еипш, Сынзаакөкөалт... Шьыжь ащанза снеиаанза ихөлеит, Саннеихгьы сыбжьы имахазеит, Хыхьынтә ашьыжь старшәны итапшуаз, Нас сзыпшаауаз...

АШЬАНА ШАНА

Сшьана шана уахәапш, Ухы ухаштуеит, Шьыри, сшьана шана! Ах, уҟьалап, рыцҳа, Шәыҩны ухаштып, Нас ишпалуеи уана... Шьыри, ашьана шана!..

Злаб раба иах рыз, Зыпхыз иах рш рт рыз... Зыпхыз аных рш раха Фамфак змауыз... Злаб раба иах рыз, Злаб раба цаг рыз, Зыпхыз аных рш раха Фамфак змауыз...

БЖАМААЛЫҚЬ-БЖАЏЬНЫШ

Бжамаалықь-бжаџьныш Дылбаан, дыбналеит. Дахьымаалықыу ала сибандаз, Дахьыџьнышу ала длашәындаз Данхало... Бжамаалықь-бжаџьныш Дылбаан, дыбналеит...

Мца-еибакқәа, мца-цәақәа, Мца-пытла-хацәақәа, Алҩа иаҩызахаз шәынасып шәацымлан... Зымца зызҿамҳәаз, шьта шәымца пзыртлода? Шәрыпҳьа шәызнымиаӡаз Шәабацәа ртацацәа? Мца-еибакқәа, мца-цәақәа, Мца-пытла-хацәақәа...

Уааи, еааны хтаныкаап, Ара сынтәаз макьана, **Саан еакала** и**к**оуп, **Саан** пшзаны ихазныкаап. Ас сынтәеипш збахьада, Иагьаапны-тагалам, Цәызда пшаа ҳа иаҳзалам, Еинымиа-еипырт хынхәрада. Хнықәлап ацҳа еимаздо, -**Саан-сынт** а итакнахау, **Т**Јаћа азы ма хтахап, Ма харнагап хагәнаха. Знык еааны ханнеилак, Сынтәа арахь ирымаз, Знык еааны ханнеилак, Хахьысасцооу хапшоымаз. Ихацацахьоу хрыхьзахып, Ићалашае ићоу, Сынтәа убас ихьтахуп, Уафы изычхартә иҟам. **Саан ианцоз хзымгазгьы** Уа иахбап, иабацо, Бзиа хшызбо зхаазгыы, Изхаазгын, нас хзымгазгын. Хагьаазхәаз, ҳагьзыпсахыз, Урт рцара хгэы шахэыз, Иахмырзап, иахмаргамап **С**аан харацэгьак иамоу.

Хаиниара аамталоуп, Аипыртра хатоуп назаза. Уеинымиан шьта, ухатоуп. Икои ара уаха еиниарада, Еипырт-еипхарада? Абри еипш иагьуаароу, иагьназазоу, Хаипыртра хзатымтуа хатоуп. Икои ара уаха еипхарада? Уарада – иеипхаз!.. Иузааигоу реипш ихарада, Иупылахьоу ракара иупыртхьоу дабакоу?! Уарада – иупыртхьоу, Уарада – игоакыз!..

УКАМ

Ућам ҳәа сарҳәеит. Аҵхи аҵхи еихыҵит, Адсыкоуп уи аихыщра иахыщыз. Ућам ҳәа сарҳәеит. Дгьыли жәҩани урыбжьыщит, Урыбжьыпрааит, Удсы щысны ащыстра иахыпрааит. Адсыкоуп ибжьысыз, Дгьыли жәҩани неимаҳан еимыщит, Уахьӡеит, урыбжьыщит. Адсыкоуп – шәышықәса бжьысит. Ућам – Ащхи аҵхи еихыщит.

АЕЦӘА ШАХА

О, атых, исзаашьт уетцәа шаха! Уи снахьынхалан хыхь сфеип. Ма сеысшьып сеыкнахан... Доус иещәа шаха Иара ихакнахауп, Зны уи ала дышьтыхуп, Зны уи ала дыкнахауп, Зны уи дахьынхалан, игратцгара фитцроит, Ргәатдареилш риетдәа шахақәа дыртдәтдәоит, Шәы-тұхык ахьеихоу ибжьыпраарц зызбахыз. Сгратцара – сиещра шаха зырххахыз, Салх удунеи – икашырроу, ихлымзааху! Ахыц инантцаны иат сыпсы ацаха, Шәы-тұхық ахьеихоу ибжьыпраарц зызбахыз. Доус иещәа шаха Иара ихакнахауп, Зны уи ала дышьтыхуп, Зны уи ала дыкнахауп.

Уахьгьы кьыс змам шәыпсқәа еипылап, Аетреи аетреи еиниозшәа, Уаф дахьзымназо ахаан шәназозшәа... Уаф измырзазо хьаак сеидкылан, Соумыжьзо ара сыннакылоит. Ргәыреанзамкәа хыхь аетрақәа еипылоит. Сикәыхшоуп апырра апызтаз, Дҳапҳьоит доус шьтан ҳгәаҳеанызтаз. Мацәысышьтан ҳгәы таӷа ианхалаз, Ҳгәы таӷа ианытыз, ихалаз, — Кьыс змам шәыпсқәа уаҟагь еипылап. Уаф измырзазо хьаак сеидкылан, Соумыжьзо ара сыннакылоит...

1994 m.

ИЦА3

Уахгоуп лашарак ахь, Араћа икарахаз, Упшзоуп нцәахшароушәа, Упшзоуп, иухароузеи!.. Ихызҩаз ҳаблақәа... Узбаз, уззеилымкааз. Уцара са сшеилнархааз, Ада са исылаххаз шыптааз, Сыпсы уа ишулахаз ицаз...

Саныриа исгәашәу... О, сара агәаша, Упшаара иаркараз баша! Шаћа гәашә еимыздаз, гәашәк сызтамлеит, Згәашә маатыз урт аштақәа Шьта еимамлеи. Шьта ахаскьынра феин, Афнқәа ирхытдәеит, Азащәра ҳаскьын баапсны Сгәы иахыщәеит. Нас ирхуа урт аштақәа Апсра ныкәлап... Оҳ, иархит инарыҵакны Сара исықәлоу! Хьаак – сыхәда инытцакны, инафырхан... О, зцара хәызба цагәны Зхы иазырхааз!..

Уаф измырзо агәырфеи, Уаф измырзазо агәыргьареи еицылеит Зны адгьыл атцыхәан, Адгьыл атцх ашәылеит. Хыхь џьара иҳаракны амацәыс хылеит. Хыхь Ҳазшаз, ҳагьацызхуа, Днеиуеит амацәыс дцәылан, Уаф измырзо агәырфеи, Уаф измырзазо агәыргьареи дрылоуп.

М. Чытанаа игралашрара иазыскуеит

Абзиараз, сфыза хазына! Аамтала, наунагза!.. Шъта ишутаху ухала... Исанажь уа укынза сахьзымфеиз, Сахьзынамзаз. Аамтала абзиараз! Шъта ихалшом арееира Уи икалаз. Гәтынчроу, гәатеироу Исзынужьыз? Наунагза абзиараз!..

Хазшаз иоуп ҳазкәалу, Ипсып ауп иаҳҳалаз, Хәыц-хәыц ҳагьеимыздаз, Ҳахьшоу ҳагьеизызгаз. Дҳаниеит ҳзыпсаҟьаҳыз, Псра зшаз, иагьзыпсаҳыз Нцәара-уаара иҳалаз, Иаҳьзымназо иҳалаз, Нас илбааҟьазгьы, Иубоит ҳзеипшраҳазгьы. Ҳазшаз иоуп ҳазкәалу, Ипсып ауп иаҳҳалаз, Ипсып иапсаҳазгьы, Апсра еиҳаҳазгьы – Азә дыҟоуп.

Апстазаара хтоуп – Алпха зауша! Хаматц зуша Ха хзыхэан дынцэоуп.

Цәашьы цқьала ҳныҳәан Ҳзырхынҳәуа изыҳәан, Ҳаҳцәа лашарақәа Рымҩақәа рхиоуп.

Амаза ҳтоуп – Алпҳа зауша! Ҳамаза ҳзаатыр знык – Ҳаиқәырҳоуп.

Наунагза иеиқәхаз, Иназаз ихьыз Ныҳәаҳхьыз ссирны Жәҩангәашәқәа ирынҵоуп.

Стахеижьтеи афыстаа игьежь, Анкьа зны апсцааха дзыгатасыз, Аанкылашьа амоуа имфасуа, Тытцшьас иастари, инфасыргь. Стахеижьтеи афыстаа игьежь...

АБЗИАБАРА АНЦӘАХӘЫ

Абыжь-еимћьарак дрыбжьысны, Абыжь-жәҩангәашәқәак дыртысны, Днеиуан уи дцэымза шэахэацны, Инымтро апстазаара дацны. Дхәычын уи – ахаан қәра змамыз, Агәыргьара иахытуагь ихытуан, Араћа еа ус дук даезамызт, Хагәқәа днарыхькьысны иреыцуан. Араћа еа ус дук даезамызт, Амра ашәахәала дыхәмаруан, Уихәапшыр, хыц хәа акгьы икзамызт, Арахь ҳгәы адхьарца уи назҿишьуаз Шьтыбжьқаак ҳаа ахылтуан, шьтыбжь ҳамызт, Уи захалак, – мрашаахаашаан, Уи захалак, шьта дуафзамызт, Араћа ипстазаара фашьан, Дшаашьтыз арахь дынцаахшаран, Дызустоу ахьихаштыз шихароу, -Еимгеимцарак убри зегь дназхаыцуеит. Нас иааимћьаз абыжь-жәфангәарак Дагьыныбжькьоит дгэырфацкьа лашаран. Дхәычын – дышхәычу қәра змазамыз, Агәыргьара иахытуагь ихытуан, Ари адгьыл ахаан данзамызт, Арахь уажә длашаран данытуан.

СЫКАН - СЫКАМ

Уара уоуп, игеит убжьы, Сара сушьталеит шыжьы. Абри акәын сы ұх әара, Улапш сықәшәеит сызгара. Қәыпсычҳарак атіх иахҟьеит, Сыћан – сыћам, сынкабеит. Адәы иқәлеит ианрызша, Сшыћамгь гәартазом зынза. Дныцацызар дааип, – ћарцеит, Уахагь сызбахә ҟамлазеит. Срыгымхазаап са сзыгхаз, Сырпымхазаап сназыпхаз. Шәак сзапырттан, ирхәалоит, Маза сааиуеит, Маза сцоит. Самоуп ртынчра хәыч хьчафыс, Самоуп рахра матуомс, – Уаф изграмто атыпха, Ажәак ззымҳәо аҿаҳа, Згры азна грыргьара ћамло. Уахынла атцхка анлашо, Салыжәбааргы сыхьз шәымҳәан, Снашәылапшырц знык саауан... Иара иоуп, игоит ибжьы, Уара уишьталоит шьыжьы. Убри акәхоит уехәара, Илапш уқәшәоит узгара.

Усцаызит дырфегьых, Дырфегь усцаыбналеит. Уацәшәома уцәанырра, Угәхьаа? - Сыздыруам. Мамзаргьы уцәаныррақәа Рхьаа узхымгоу? Мамзаргьы ахааа Иҳабжьоу узахымҵуоу? Сара усзыцшу... Сара уаҳа егьызлымшаз. Абри афыза апстазаара Уаха изанымшәаз. Инымтразеит уаха Апсреи сареи хаимак. Иузымхеи апсцааха? Еита сааигәа уааима? Зегьы-зегь уриааиргьы, Стәыгра узаиааиуам. Гәтыхас сызматцәҟьоу Сааигәа дзааиуам. Хьаас сызмам Сыгәхьаа дагошәа сирбоит, Сара игәра згошәа, Убас игәра згошәа ћасщоит.

Ф-еыхәак, Ф-пхызк, Ф-тхы шкәакәак Сцәызт... Исзырхынхәуам шьта, Аха рышьтабжь сырҳа, Иниаҟьоит ус... Исыздыруам, нцәеиныс, Сааныжьны шәызца... Ф-еыхәак, Ф-пхызк,– Сқәыпшра, сҿара.

АПХЫ3

Сгәаеы исхьаауп уара ухьаа, Акы анухьша сара исыхьааит! Атіх реалакны иутааз, Ургарц ургаыбзыгны заа, Аџьашьахәқәа уа иудырбахуан, Убла хыркуан, ихыччалон, Уахь азә дупхьошәа уржьахуан... Са сгәы фыркаан, Сыбжьы сызтымкаауа сыхахахуан, Иааифыстрарцаз атихи атихи, Иааукәшаз урылызгахырц. О, апхыз гызмал, апхыз хаа... Рыбла шанақәа ирхызбаалт Узларыжьжьоз, узларгалоз, Быжьра-быжьщаа уштаргалоз, Ус лашаращас иааимћьахит... Арахь уима и фааихахит, Маалықьхшароу, уафыхшароу? Хьи-разни уи иқәыпсахын. Шәахәак уаашьтых уаанагошәа, Сара избартаз ашрахра акрын. Апхыз гызмал, апхыз шкракра, Уара исурбаз иашоу, лакәу?

Ухынхэыхит!.. Са сыда азәгьы уибазом. Ухынхаыхит... Апстазаара ус интцаазом. Упсы тазаап!... Иабатоу? Сыздырзом иахьтоу. Упсы схазаап... Ухынхаыма са сахь, Сызкәыхшоу! Уабаћаз? – ҳәа уасҳәеит, Убас сузыцшын! Уабаћаз? -Уа уыла сыпхызқәа зегь тәын. Уахьынтанааз халоума, Ма ишоума убра? Ажәала иузҳәома, Иузымхооу зынза? – Бизымпшын, биҟәаті Уи, иахьымаара ицаз. Иашоуп, ицаз, Аха сыпсы зы ех рараз. – Дыбзыпшаауам, дыкам, – зхәакәазгьы ҟалеит. Пхыз-лабфаба Уи днашанан дызбеит. Дхынхаыхит, Аха са сыда азәгьы дибазом. Дхынхәит – Апстазаара ус интцаазом.

Убжьы сурҳауан тҳагәазыла, Ихьытҳацаран ажәҩан ааимкьон, Арҳнышьна лбаауан, Аҳа сыкамызт умҩа санылартә... Усыпҳьон, удырга сурбон, Аҳа сыкамызт умҩа санылартә... Арҳнышьнагьы зынџьырыз џьысшьон. – Бҳааҳа арҳнышьна мҩа бҳылан! – Убжьы саҳауан, Аҳа аҩысҳаа сыбла данҳыла, Сыгәгьы ишәаҳауан, Атҳгьы ҳеиҳәон лапшыла. Сзымтысуа сиарҳа сагәылан, Сзалымтуа салан сыпҳыӡ... Уи амч мыжда знык ианысҳытҳ...

МУ3А

Амшын агәта уи дызцылаз, Дгьыл атцыхәан уи дызбаз... Апша иацпыруа уахыла, Ақәа иацылбааз ианшаз.

Уи дкәабазма лагырзыла, Нцәахша иблоума дзыҿшәаз? Аччапшь шана сара испылаз, Лара лоума изыцәцаз?

Сгәы еисуеит ла лгәеипш итытуа, Лыбла стыблаауа исфапхеит. Апшқа еипшын лыпсыпгашьа, Знык днасытәҳәан, сеиқәлырхеит.

Днасахәытхәытт, уафы бызшәоушәа, Псаатә ашәоушәа жәак лҳәеит, Нас апшатлакә дацкәашошәа, Днысхагьежьын, дынкабеит.

Лыпшра-лсахьа изеитахоома, Игоы дтынтома иналхьыпшыз. Ажоа илхоаз сзеилыргома? Убри лажооуп сыззыпшыз.

АБЫРЛАШ

Атұх иаларшәын абырлаш, Атұх атұхқәа иреицәан. Дарбан асеиңш ҳара ҳзырлашә?... Анцәа иҳаитаз ҳабла хҩан.

Ҳгәы иадыруан џьара ак шыҟаз, Ҳгәы иадыруан, ипшаауан. Икшон амацәыс адәныҟа, Ҳгәы интапсо акырцх ауан.

Амшын атцан џьара итаршәын, Ажәҩан атцан зны илашон, Зны џьара адгьыл агәы иаграршәын, Тымитышан итыпхон.

Уи абырлаш дуафыцсызар? Уи абырлаш дынцәаны, Ма дыџьнышны мфак данызар, Ҳабла хикуазар ҳжьаны?

Зымца нымтцәо мцаиртазар, Алашара ахы ахьакуа... Абырлаш хәыч иаразазар, Инаҳхысуан ҳгәы былуа.

Згәы блыз иакәзар зыла хтызгьы, Абырлаш хәыч иахьыпшызгьы... Атұх атұхқәа иреицәазаргь, Згәаҿ абырлаш хәыч зыпшааз иоуп, Иреитцбыз иреиҳахазгьы, Аназазара зырҳазгьы!

Атіх иаларшәуп абырлаш, Атіх атіхқәа иреицәоуп. Џьара ак шыкоу угәы иадырзар, Шьта уа узы иказоу пшаароуп.

Ихгэым, итцгэым фнык сыфноуп, Хышэцыпхьаза апша тасоуп, Шэыцыпхьаза апсра тасоуп, Ихгэым, итцгэым дунеик стасоуп... Уахь дтакуп ифналауа, Дунеик стасоуп – санаалауам.

Хнапқәа ҳарҩахан ишаҳкыз, Хзааћәрылт атцхае... Изыфеит хнапқәа. Шаанза ихахан хтызго дахбаргьы, Иахтон хафикәа -Изыфоу, идшафоу. Тагалан наххысит хгэы ыфан... Хзыфоуп, хзыфоуп... Шьта иахзыпшаашам пшакгы хзырбаша. Сара сыпшьашоуп, Ацхақа срықасуеит сзышо, сшьашо. Исыздырзом ишыкоу атцх ашашьа. – Боашьеит, буаозам, бымшуп, быцшьашоуп. Хазегь хамшқәоушәоуп хшыршаз харфашьан, Амшынта хантоуп Хгэылжэан харгаанза, Атіхынтіа хантіоуп. Шаанза Хтыган ианхах апш, Хнапзыфақәа хтцәоуп...

ИКӘАПСАТОИТ

Иқәапсатоит апсы заны... Ақәа ицәгылоу атұх баазоит. Рыпсы заны, рыпсы цаны, Са сыблақ әагы қ әапсатоит. Нас атіх хытіны ианкатаа, Адунеи зхәаеыз Азхыщра ду, Азхьащра ду, Хара хеықәзыжьлаз акәара Ианша. Ианииа Сыхчы баазан, сыхцэы баазан. Ах зегьакоуп, зегьдарароуп, Тагалан ауп зегь зыбзоуроу!... Иқәапсатоит апсы заны, Зегьы-зегь хамшқәа пхьазаны, Хапсаћьаны – Ахахәқәа анықәпсоу акәара. Ахахәқәа налапсо амшын, Сара санхықәтәалоу акәара, Тагаланоуп зегь зыбзоуроу!.. Ханрыбжьагылоу апсра, абзара, Апша хаипхьышьшьаауа ианаххоу, Адунеи зхәыеыз, Ха хаиқәзырхо, Ха хахзырщоо, Ха ҳахьзаҵәу... Азхыщра ду, Азхыцра ду.

1990 iii.

АБХАШЛА

Апшахаа, амшын апшахаа... Ишьахауп, амшын зегь шьаха... Ишәаҳан сыҩнашә, спенџырқәа шәаҳан... Сара зны сымшынын, сыпшахаан. Сара зны сыбжа хьаан, сыбжа пшан... Сыпшахәан, заћаф схықәгылан ипшхьааз, Заћафы рхы насық атаны ипсхьааз, Аха усгьы, сшәыҳәоит, сыҟаз, сыпшаҳәаз! Изхралак, са сымшынуп хра зхралак, – Сара снышьуп, сара иззымпшааз зысқьала. Закәу удыруоу, уара угылала унаскьаны, Сара суаослоит стъи са сыблеи шъаханы!.. Зынроуп усгьы, Усгьы иудыруеит уажә зынроуп, Сара зны... Зны сымшынуп, сыпшахооуп.

АЗИ АМЦЕИ

Ази амцеи тоуп ащеџь. Амца тутоит Угәы арпхарц. Азы тутоит Иузнарҳарц. Ащеџь щаулан ҳанҳапшы, Уахь идәықәаҳщеит ҳапсы, Ази амцеи ирыпшьарц.

МШАПЫМЗА

Мшапымзазы иауан асы, Хашта ипыруа ихын лкасы Санду шкәакәа. Асыцәқәырпа шьтысхт мфасы, Асызсашьа стцеит, асы, Сымдухацкаа. Дымдухацка са сажаит, Смажәыцкәа ддухахьеит лара, Дымиц, сышлышьтаз сынтцаахьеит, Санду сбандухахьеит сара, Сбанхәычхахьеит. Мшапымза. Амза ћапшь. Ас феижь. Асы ауеит, лкасы пыруеит Хаштаеы Санду шкәакәа. Мшапымза. Амза ћапш. Ас феижь... Мшапымза. Амза ћапшь. Ас феижь...

Адунеи хәапса снацҳан, ҵәоушәа исызкамыжьит, Исымпыҵахеит, срыҵахеит Аҵлақәа рҵәа гәато, еитагәато, Сгәы псахуа, сгәы реыҵуа, ргәы шато Исышьталан иааиуа – «Азы шымцқьара ицқьоуп адунеи, Аҵәақәа иреигьу шәа ишәатәоуп», – ҳәа расҳәон, Ргәы ҿасҳәон. Ианҿарҳәа нас сыбла цахала, Снапыршьышьуа аҵлақәа срыҵахеит, Хәыҷыхәмаррак салоуп. «Аҵлагьы цқьоуп, уи иаҿыҵуагь, иаҿалогь», – ҳәа сыҵаҳәо,

Азә ихәмарра салаищеит.

Уижьтеи сдагәоуп, слашәуп, сдысуп, сцәа акы аламшәо,

Снапае ащ ах рацса скуп, ишых рацсоу

сгәаламшәо.

Ихәапсоу – ацқьара атәы, Ицқьоу – ахәапсара – сазҳәаз азәы ихәмарра сахәаирпшуеит.

АХЬЫ-ТЫПХА

Мца-хьынхала, Рхнышьна еихапса Далалбаазаап Ахьы-тыпха. Сеилалгазаап ацх леалак, санызмыцәоз... Ахьы илыцрытцуаз мца-жәлас изгон, Лыхцәы анылҳәоз ахьы сыћәшәон, Ашәа анылхәоз лыбжьы сыҟәшәон. Мца-хьынхала, Рхнышьна-тыпха, Сыфны сзеизга, сыфны идсакьоу, Сан дысзыпшаа -Анык дызмам, Саб дысзыргьыжь -Саб имгьыжьуа, Схәыц имкьаасуа дахьца збазом. Мца-хьынхала, Рхнышьна еихапса далахалеит уи Ахьы-тыпха,

сеилаганы, атұх леалак. Шьта тагалан амца акны ибылуеит. Пшаны лыхцәы ҟапшь асуеит, Қәаны лылагырз фежь ауеит. Сан дысзыпшаа — Анык дызмам, Саб дысзыргыжь — Саб имгыжыуа, Схәыч имкьаасуа дахьца збазом...

* * *

Ащеџь аща итаршәу аещәа стеит, Псызтас ащх самкәытдәраан. Апстазаара пхызны самкәытдәрааит, – Аещәа стеит.

ТАГАЛАН

Ахьы-тауад, Тагалан! Ухьы-матура салан, Ухьы-хәсақәа анышьталоз, Ухьы-мцака андыркьатоз, Схала защэык, схала, Упенцьыр ала схалан, Уиарта пха снаниаалон, Угәы-умагра сталон, Укәа-умагра стысуан. Бзиа узбон оумала, О, схьы-тауад, Тагалан! Ус хаиман ахымызк, Нас ианҳатырдыраа, Наћ уахтны ааныжьны Уцеит ухы ахьынахахуаз... Уижьтеи акгьы сгәы ахылом, Уижьтеи азәгьы сгәы ихылом. Ухьхәура сантало, Ухьы-хәсақәа анышьтало, Ухьы-мцақәа андыркьато хәа сыпшуп сынтәала, Бзиа узбарц оумала, Ахьы-тауад, Тагалан!

Ицоит сымш кәаркәашьан, Саныхуа-сеитаныхуа... Дунеи-зара рахәыц паран Снакәмыршакәа Агәы иаухуоу. Сшаакәнаршаз инасзымычҳакәа Џьара сыптцәахуеит, Нас скәаркәашьа еыц санызто Деитаахуеит. О, анаџьалбеит, ҳара изҳәашьу Нцәа икәаркәашьа. Жәҩан улымҳа надкыл, Иуахауама уи ацашьа?.. Ицоит сымш кәаркәашьан, Саныхуа-сеитаныхуа, Дунеи-зара рахәыц паран Снакәмыршакәа Агәы иаухуоу...

ХАХЬЗЫЛА - АПСТАЗААРА

Икоуп ухьзыла – агәхьаагара, Ухьзала исымоуп ахьаа бжьаны, Ибжьеихеит ухьзала – афы, Дыкоуп ухьзыла – ауафы, Дыкоуп сыхьзылагь... Нас икоуп ҳахьзыла – аицыртцра, Мамоу, мшәан, аиҳәымшәара, Ахаан еиҳәымшәац реицыртцра – Ҳахьзыла. Адгьылгьы иамоуп бзиабарак бжьаны Ҳахьзала. Икоуп џьара нас ҳахьзыла – ацстазаара, Ара ацстазаара ахьз мацара Ҳахьзала.

* * *

Заћа апстазаара са сацэынхаз, Сызгара бзиабара-хы сықәшәан, Сызцәнымхара ауафытәыфса дсықәшәан, Заћа сицәынхаз. Иа, ацэымгра, абзиабара зшаз... Сызгара пстазаара-хы сықәшәан!..

ЦЫХГЬЫ-МЫШГЬЫ АХЬЫКАМ

Атіх самыреыхар исыхтыгәлан, Цыхгьы-мышгьы ахьыкам икоу уасхоон. Сымыш, ҿа сҳәеит, Уаћа еа засхазгьы, Цыхгьы-мышгьы ићам Рах иоуп, -Инцрахазгыы. Аха уи дахзамызт, Дмацуфын уи, Зыматц иуазгьы Сара сакәхын, Уаха азә дитахзамызт... Аматуоы диахзу, Аҳ имаҵуҩы иакәзу, Азә дызбахит, Аха дсымбазазшәа... Ааигьы, мапгьы иасҳәеит **С**а засх~~р~~ахыз, Уара иуеигьыз, аха уа иуеицәахыз... Сымыш, сануреыха унасыхтыголан, Сахый камыз саны каз уасх реит...

* * *

Шашәеиқәҳәалоушәа еиқәҳәалоуп Абзиабареи апша ҟьалеи, Апстазаареи апсра ҟьалеи... Ах, сгәы пытла, уеиқәымҳәалан!.. Ах, сыгә ҟьала, уҟьалаз рыцҳа!.. Убас агәҟьалара сазрыцҳауп, Агәеиқәҳәалара убас сазбеиоуп... Иабасыҳәеи Еиҳәҳәало, еилыҳуа!.. Абзиабареи апша ҟьалеи

шәхы шәоужыны... Апстазаареи апсра кьалеи сырзоужыхыр... Апстазаара бзиабаран, ма псрак кьалан Ижәбахьоума? Ах, сгәы пытла, уеиқәымҳәало, Уеиқәымҳәало укалахьоума?

АШАРАБЖЬЫ

Зны ашарабжьы ааит, Нас иара ашара, Нас сара –

ашара зхараз,

Нас са сзыхшараз –

саб лашара.

Уажә шәабаҟоу, шәаба? –

Ашарабжь,

Ашара,

Саб лашара!..

Ҳаицәыззаз ҳаитәуп. Сара? Сара сажәеиҵш сзаҵәуп, Ажәа схароуп.

Ашарабжь,

Ашара,

Саб лашара!..

ФЫСТУЕИТ

Ҿыстуеит...

Афын дагәақәа гылоуп,

Аштақәа лашәы-мзанраха испылоит.

Фыстуеит:

– Агәыла, уҟоума, агәыла?

Гәыла дызхым афын дагәақәа гылоуп.

Рпардақ ар еылах а ах әсақ әа д әылт ұхьеит

арантәи,

Рцәа лаша алыпхоит ирыкәыршоу, изгәылаҳәоу, Изгәылаҳәоу иагәылпҳо,

Рхацәа реипш рыфн дагәақәа

Нрыжьит реырдагааны.

Апамш ирхылтша ипыларц ицазаап,

Ацамш рызҿитын.

Аштақға лашғы-мзанраха инхазаап...

Зыхәса лашарақәа ззымыхьчаз ахацәа,

Шәабаҟоу, шәабацәоу?

Шьта шәыштақәа шәыҳәса реипш

Имзанраха ишәпылалап.

Фыстуеит:

– Агәыла, уҟоума, агәыла! – ҳәа.

Гәыла дызхым афын дагәақәа гылоуп.

* * *

Д. Гәымпҳа лгәалашәара иазыскуеит

1

Дыщшзан, рхәеит, Апсра абла лылахо, Апстазаарагь леилахан, Апстазаарагь мфа лынамто, Убас бзиа дбан, рхәеит. Арт ахацәа гәгәан, рҳәеит, – Апстазаареи Апсреи захьзыз. – Ириааиуа са ситәуп, – лҳәеит, – Исиааиуа са ситәуп, – лҳәеит... Аха Апсра митәуп, рхәеит, Ианамузах дшатәуп, рҳәеит. Иаиааиз дыћам, иатцахаз... – Иахьагьы аисра урт аҿуп, рҳәеит. Лара дцахьан, ирылылхи, Дыпшзан, рхәоит, илпылахьаз, -Апсра абла лылахо...

11

Дазыпшуп, рҳәоит, лаара. Ицаны иаахьада!.. Аӡә ипсра гареитцан хара, Апсрагарашәа аҳәара Лара илыпҳьеит, Уи амаалықь изҳара Шьта егьыбжьахым,

Даашт дшаара... Дылзыпшуп, рхәоит, иара, Уигь игареитцан изыпшра. Зыпшра гарашәа зҳәара, Зыпшра маалықь дзыжьжьара, Шьта егьыбжьахым, Даашт дшаара. Дылзыпшуп, рҳәоит, иара...

Дарбан изрыпх ацэыкэбарқаа, Бырлаш еимхәыцны исхадыршәыз?! Ақәа сыцәгылан сбаазарцаз, Сбахтраза сцрытит иансыпхьа. Дарбан злабжыш хәычкәа зрыпхыз? Спааимбар хәыч дсыхьтцәыуоу? Нцаахша лзыхь лыцакатазар, Дыццакы-ццак еирызла ишналгоз? Лыпси-лыпси еихьым 30, Лыпсып шлалгафалгоз, Леирыз лыпсып ипнаеызар?... Уи азыхь қәыршафызар, Лылагырз зцылан илеиуаз? Иансықәтәа исыцралеит. Сыпсы хәычы-хәычла италоит, Саргьы сыбзахазаап, Аапын тула хәычык шыбзахо еипш. Исыхьтруогь дсызгаыргьап, Ззыхь катразгьы еиталтап, Сара сеипш да еаз әгы ипсы талтап.

САШЬТАН УТӘЫЛА

Сылапш итнахит усахьа Шәыга иащәала, Шәыга еикәала Ахәылбыеха амыш анашәуаз, Сгәы инанылеит усахьа, Инанхалеит... Атіх мтіысзо, ишьшьылаха Амшын иныхтәалеит. Сыпхызгьы еилапсан Иузеитамхоо шоыга рацоала. Ашьыжь сыхьзан, Апрашхәа ихгылаз сынталеит. Сашьтан утэыла, Сашьтан упсадгьыл – ишаназ. Сылапш итнахыз усахьа, Усахьа нашана, -Убри акызаттаык акаын Упсадгьыл злаздыруа исымаз. Иуеипшнысшьалаз атәыла сызхытцуан, Уа уакәын, хымпада, испылоз, Сшузымдыруагь здыруан, Зынза ушысзыпшымызгь. Хамтас абырлаш узназгон, Хәы змамыз гәыблыран – Са сбырлаш.

* * *

Имрагыламта сычкөын дтагылоуп, Сара сымраташамта ааскьоуп. Аамта убас исыцатшаоуп, Убриакара исцаытбаауп адгыл сзыкагылоу. Мра-еыц хаыч анфатцах уажаоуп! Мра-хыта хаыч, убриакара уцоуп, Сгазхара усзымкыр хаа сшаоит, Хамш мацаазк итазоит, Амш уара уеипш ихаычуп, Еицшаызхацпхьаза сара исыгхо сцалоит, Нас зны цьара сышацаынтаоит, Убри нахыс атдх сатауп.

Азә дныфнысит ашьыжь шараз Уара уахьыцәаз, сылашара! Ацәа хаа ҳаҩны иҩныршахын, Заза бырлашла икәабахын Апсабара. Дыћазамшәа дныщабахит... Дызустада, дабантәаахи? Уара азәзатдәык ихьз удыруан. Маза дакәшон ҳаҩны-ҳгәара Цхагразыла, Уара уиацәажәон гәаныла. Нахьхьи ашацәа ркәара днырсны Дцон, дузгаамтазо зегь рыла. Ицәаара шкәакәаза ианылон Сара ссаркьа, Сыхаара хәыч дгәыднакылон. Азә дныфнысит ашьыжь шараз Уара уахьыцааз, сылашара!

* * *

Уара суęҳәароуп!
Уара аапын уахшеит!
Инаскьеит, са сыпсра наскьазеит.
Уара суҿҳәароуп!
Уцәар —
Угәхьааган сыпсуеит.
Умтцәуан,
Угәы ухьыр ауеит.
Усгәыдкыла уназгоит хара,
Ҳапҳьаҟа ажәҩан аатуеит,
Иаҳа-иаҳа амра иазҳауеит,
Адунеиаҿ ишахьеит
ишшара.

Уара суęҳәароуп! Уара аапын уахшеит! Инаскьеит, са сыпсра наскьазеит.

Уабаћоу, узбап, Нахьхьи атцх уцэгылоуп, Иухагьежьуеит амза, Аещәақәа иргәылоу. Сдәылтіны сыпшлап, Цьара уцааара збозар, Убри уцәаара иҟалап Сара сзыхаа илашозар... Уцэгылоуп угэырфа, Угәхьаагара уцәгылоуп, Узеипхызуа ахәычқәа Шьта аеті әақ әа ирылоуп, Рангьы дпыруеит, Урт лымтцэыжэфақәа ирытцак. Уахьгылоу убылуеит, Ахьаа ду угрыщалт. Ишпауури шьта Урт уетцәа хәычқәа рыда?.. Ихәмаруеит џьара, Гәарада, оныда Инхаз цьумшьан, Жәҩан зегь рынхартоуп, Х-ещәа хәычык абан Сахьынапшуа избартоуп... Иуцроуп угаырфа, Инымтцәо убылларцаз, Иузаанашьтит ақәа Апсабара уеиқәхарцаз,

Угаы аншабо Еита ипсахоарцаз, Угәыбылра анеиҳахо, Зегьы рзыхаа иушарцаз. Издыруада нас Мачк саргьы исазар... Иузышьтымхуа еидарак Умала уатцан, Умала уалан Атих еиқәара, Иухылтуеит харантәи Са сзыхаан лашарак. Уи сеимнадоит Иузеитамхоо пхарран, Уи сахьнагзоит Сызхымдауа ашара. Х-ещәа хәычык абан Сахьынапшуа избартоуп... Иуцроуп угаырфа, Инымщәо убылларцаз.

АДУНЕИ ИАҚӘЛОУ

Адунеи иақәлоу сипылеит, Дсабин уи гәыла. Шә-етцәак рықәра иқәран, Шә-етцәак рымч илан.

Иузымҳәаӡо еиҭеиҳәеит Инымтҳәо лаҳшыла, Сзымтҳысуа сҿеиҳәеит Игәаҳыҳхьҳәа рыла.

Сыпрыртә имч ситеит, Исытцзаауан адгьыл. Пстатцага зы сызтитеит, Ипсы-хаара надкыл.

Уи снаҳаларц – Аӡынаҳа-ӡҵыҩла, Аирыӡ иҭыҩуа Сыбжьы шәаҳаларц...

Азы амымтцәо ҳтцеџь, Ҳгәы иамымтцәо агәырӷьа... Иҟало здыруа Даҳпыларц, дииларц...

Адунеи иақәлаз разѣыла, Дсабин, дыспылеит. Иузеитамҳәо сеиҳәеит, Инымтцәо лапшыла.

Шәышықәса аиҳа амш харан... Мышкы ахытуам уа уира. Уахьынтытдыз заагара, Ухынҳәуазар ҳәа сыпшуан.

Уи азы иахәшәын сгәы аргьара. Амҩа уқәын, узҳауан. Аҵеџь ыҟан нахьхьи, џьара, Азы иахылапшхәу ихьчауан.

Убла хикуан днауҿаҷҷар, Угэы уцэигон дугэапхар... Азы а•атцэахуан таҟа, Излахутша уҳэон уара.

Уаф изымдыруа ажәақәан, Иумазан, иудоухан. Бжьынтә уахыкәшон уи атцеџь, Быжь-етцәак хыхь еыц иакуан, Быжь-хаҳә шкәакәак рыхьз ҳәаны, Интауршәуан, уаагьежьуан.

Сара сгылан мышкы ахы, Мышкы атыхаа узбон уара. Атцеџь шана ахаша ттаны, Имгьазоз ургьон сгаырфа.

2002 m.

* * *

Агәқәа реибаркыра иалшәаз Агәызатцә, Атұх итцаа-пшаауа иалоуп, Жәҩангәашәқәа изырталом, Агәызатцә, агә-ҟьала.

Сгәазырҳага, Атіх ааскьага! Атіх иагәылоуп Хамра-хага, Хамра еымцәаа, Ашәахәа ҳақәуп Хара инымщоо. Ихароумашь амрахь Хамфа? Ашәахәа ҳгәатцӷара Инахьысит, Уа иетцоомашь, иетцоазомашь? -Шаххооз амфа ха хнанысит. Ашәахәа ҳгәаҵӷареипш ирххоума? Уатцәуханза ҳзыназома? Хагәқәа ирҳәаз, инеибырҳәаз, Хаибабаанза хшеибадырхьаз... Инеипысшьит атцхи-атцхи, Амра иргәылыччо жәбазахуам, Уа ихызаап ацха кнаха, Гәымшәа ида дзықәлазахуам. Агәи агәи хыхь еипызшьыз, Хлахьынтцака оны илазышьтыз, Ифны инзыжьыз хагәқәа иртафыз, Иапхьо дааиуеит хара хнафыс. Хара ҳнаҩыс – ҳагәҳәа иртаҩу...

Уцаа сыхьчоит, Амаалықь ицәа иафызоу... **Сы**тбжык уахар, уцаырхар, Угәы тытцуа, Угәы ашьтыбжь сахьцалак Исыхьзап, Сычкәын, Иугуи? -Иухылапшуа илапшу? Анцәа сихәан, уи илапш Сыдшаар, Иузаазгар, Угәы ртынчны Уеитацаап. Мамзар исхацаап, Сабацари, ушарр!... Сгәы атынчра зегь устоит, Ушәазызара царц, Уцәа сыхьчоит... Улахь саныпшыланы, Лапшыцәгьак ма иухызгап, Мышьтацэгьак иупыло, Сипыфлан, наћ дымфахызгап. Уара уфуа уқаыз адаы, Узыхћьашо ахахәкәа Уажәнатә сара еизызгалоит, Уатцәы адәы цқьаза иупызгаларц. Уцәа сыхьчоит...

ПСЫНЦРА НАЗА

Шәахәак налыспаазшәа атұх, Дсымоуп атұхқәа ирцәызгаз, Иуцәыстцәахыз са сыпсатцае, Дупызгалоит нас исазар.

Угэы зырдсахэо ашард заза, Удстатага, угэырфахгага... – Уи иахь амфа маза нагоуп, Угэы иадырхьеит уара ахага,

Аха иузеилымкаац макьана. Дыззеилымкааз изы днаскьагоуп, Зынза дааигәоуп анашана, Сыңсы игроуп хара инаган.

Сыпсынтра кьае иацу, изроуа, Псынтра наза, Иназаны иаазада?! Сыпсы датоуп атх иацөызгаз, Амш дапызгаларц назаза.

Сцәа иалоу, сгәы иатоу, Псык еицызхалаз, Псык еицеифызшаз уареи сареи, **СРРИМЕНТАТО** СРВИТЕТ СТАТИТЕТ СТАТИТЕ Шарцазыхаа суреыхоит, Унасхынсын унапала, Иуасхооит сыготыха, Усзызырфы, сцаа иалоу. Исзааигооу дарбан уа уащкьыс, Сгәы унадкьысла! – Итоу зегь удыруеит. Зны убриаћара утынчым, Убас ууазыруеит, Узтамаац адгьыл Иахтысуа зегь уныруеит. Са исылсны уа ућынза Адстазаара неиуеит. Иузымычхар уи ацпхькаа рымч, Иухьша са исымаз. Стәы ахраф иапшәымоу, Сысас хәыч, сысас, Бжь-ещак рынасып Умоуп, узнысыз Умфа мацаысуп, Жәҩангәашә аазыртыша. Макьана са сдысуп, Уа уахь саныпрыша, Уанфытцпраашагь сеидру, Хаиқәымшәар аушам.

Шарпазыхаа сыреыха, Унасхьысны сцаа иалоу. Убас илашоуп Фыц амш хазтало.

Сцеит, сцазеит сара атцх схызлан...
Изури згәы актаншра зцаызыз...
Акы салан пхызбароушта, –
Сычктын хтыч зынза дааигтоушта,
Дхаразоушта...
Амаалақь цта уи ихызхтоушта...
Дпыруа дсыштан, атцх дагтылсны,
Дсыштан, сырхынхтра мариоушта...
Сизыргьежьуам идам здамгы,
Уи игтахьаагара самгар,
Сыжторынызт уаха арака,

1998 ш.

Азеипш зымаалықь изгәаћыз.

Ацыпхька ухылтуеит, Иирашәк зызбаз, Иирашәк дрылахәуп Уцыпхь зқаыпхаз. Иугаапхаз Учкаын дакуп са снапы, Илахь лашара иануп иразћы, Аха дизтада ан уи иану еилзырго... Ипстазаара еирызуп ахьаа зтыршо, Зы-цқьала уи аирыз зыртаыша ауафы, Дипыларц фамфак анизымхо афны, Сахооит Уара укны убри ауаф иаара! Сахооит агоы спа дзырпхара! Избанзар, издыруеит, уи ахьта изыпшуп, Сгәы амала изымхар, сгәы ицәхәычуп, Амца итаххар, жәфан амца захьзу... Знызащнык акызаргы умра изырдха, Уи ахатыпан сыпстазаара га! Сћатца ма сыбла лашара рымбо, Уи ибла жәҩанпшшәылоу еиҳагьы илашахарц, Агәыргьа зыцәмачу рзы иччабжь ишарц. Дрыт иузымыжьжьаз рыпсы зыжьжьаша уафны, Са сакәыз уа учкәын ихахә, ихатқы! Иуграцхаз учкрын дакуп са снапы, Илахь лашара иануп ирызћы.

АЦӘАЦЛА

Ицәоуп атцәатіла... Ащәа ҟапшь хәыч амцаршәны Ицәоуп. Ащәа ҟапшь хәычгьы ыцәоуп, Са сычкәын иеипш. Мышкоуп уи иахытуа, Уи ихытууа шықәсыкоуп. Апсыкоуп иагу Ашарцаз ааира... Атратила гылоуп атих иаиааины, Уи апсык иаразы псшьароуп. Азаза ахьыжжуп атцәа азамфа. **Ц**әа ҟапшьуп, сыцкәын, узамҩа, Ухәда хәыч ашареипш итікәашаауп. Атіхи амши рыбжьара, – Еимгеимцарак псшьароуп. Аті әатілеи сареи ҳаицыр ҳыха Хмыргәамтікәа, пшьаала, апша хаа!..

АХЬЫЦӘЦӘА

Абжьы саҳауеит ахьыщәщәа, Апша акәхап уи абз инахьысыз. Цьара ак соуҳәарц уаҿу, слахьынща? Сгәысеанущарц уаҿу, инасапысыз? Ма сызҳәымшәац аӡә ишьтыбжь гауоу? Хьыщәщәабжьщас ҳара ҳаиниара ааҩуоу? Ма сызцәыӡхьоу аӡәы сигәырҩоу? Дысзыпшу ма аӡә сылахь ианщоу? Сзыпшьо зыла, аҩыра пшьа иштаҩу. Зымҩа дырхио са дысҳаҩоу? Сшымгәыӷзо нас днасыхьзарц, Дсыҳәызбарц ма сеиҳәирҳарц, Ма имыцәазо амцае сбылларц...

УЗШАЗ УИСАСУП

Угаы хаычы сазызырфуеит, Сычкәын, сыпстазаара. Атіхгьы узызырфеит, Амшгьы пшуп, Уащэынза Инымтразо угеисыбжь нашьтуп, Зегьы иреигьу шьтыбжьуп Уи са сзыхаа аднеиа е, Зегьы иреигьысшьо ашооуп. Изфыда, нас, сыхаара, уи ашәа? Атхтракьа тшооуп уи азыхоан. Атіх иазымкызт, Абар ашьыжь иахьалоу. Зегь иреигьысшьо уоуп, Угәеисыбжь ахьчара зуалу Сыпсаанза... Хагәқәа еипызшьыз – Хазшаз Сиехәароуп. Узшаз уисасуп, сычкөын. Уа узы наунагза апстазаара сахооит!...

Иуцәымзын иустаз ацәымза, Снатәхәан псыпла иасыркит. Ахьта сакит ҳәа ансоуҳәа, Сыццакит уара уахь, Убас уара уахь сыццакит. Сым дәыжә фақ әа ук әыршан, Угәхьааган улахь сгәызит. Ипыруазаап, иахынпыруа Убома ҳагәҳәа?! Ибылуазаап, Урт рымца иарыцкьоит Хапскәа. Апсыцқьа, Гәнаҳала иҭәу, Убырлаш сыхәда иахата, Уи сахәырып, ма уи сы нахып, Ма сафыстаа иблакра тнахып.

Етцәак сыпхьеит Жәҩанбызшәала, Агәы сзаанартит Ахала. Агәы итахуи? -Ещәахьаауп: «Ещак ыкоуп са сзыпсахыз, Сара исфызаз, сыпсы злахыз, Ажәҩан аща ашьта сцәызит, Адгьыл сшықәыпшуа мацара, Шьта зықьнашық әса нысхытит». Уи алагырзқәа, урт рцара Сцәа ианырит, сгәы нытнаблааит Исахаз ажәак мацара. Шьта зыкьнашыкәса нысхытит, Ажәҩан сшатапшуа мацара... -Уафык сишьтоуп, Уахь дубазар? Издыруада уи диещ азар? -Аещә сазщааит сбызшәала. Уара уфыза дуцэылбаазар, Сара сфыза уахь дсыцәхалеит.

Уара уоуп еааны ииша ахәычы, Ухьз уажәнатә са сыпхызқәа иргәылалт, Ухьз убас еипш агәыргыра агәылан, Нас исгоылпрааит уа ухьз мазаны. Ухароуп, еааны ииша ахәычы, Ухьзароуп са сзы зегь реиха иуадафу, Усзыпшырц – ус апстазаара итафуп, Нас лашароуп ханааиниа аены. Уи аены зегь мазоуп хара хзы, Хагәқәа рзы уи аены зегь аргамоуп, Дааигәахоит еааны ииша ахәычы, Апстазаара еимгеимцара иамоу. Дааиграхоит, адунеи шанханы, Иираны икоу ахшара изыпшыхуп, Хыхь апстазаара змоу иназаны, Ҵаћа адгьыла баша уа фыхуп.

1995 III.

Дырхынхә, гәрагарада инхаз, Уара ушћа. Уи умчуп, Хах, Зегьзымчу! – Ухы уаиааи, шәарала итәу! Ашәара Нцәамысхәым! Агәагьра зусхәу Ахатіа! Гәырҩоуп – уа угәы адышәага! Искуп са сгъы тысхын уа узы! Хазшаз! Абыржәоуп! Абыржәы! Умч ихьыгза, Азыблара иамоу иаанахәан, Инхаз ибжьажьо. - Угьежьы! Узлоу фыстаамысхәуп ҳәа сгәахәуеит, Анцәа иумҳәан уи уанышәауа. Уалтц! Макьанагь уахьзоит! Макьанагь Хазшаз дузыпшлоит, Уи иоуп ҳа ҳгәы апышәаҩгьы!

ААПЫН-НЦӘАХӘЫ

Апсата уаанагеит, Дыпсаатәуп узыхшаз. Ашамтаз дыпсуеит, Уара амҩа узырбаз.

Умтцәыжәҩа рыбжьы Ипсугь даанарпшуеит. Санҿыха шьыжьы, Ҳашта стапшуеит.

Уа дыхәмаруеит хәычык, – Уи схахәыбырфын иоуп, Уа ипыруеит парпалыкьк, – Уи исхытыз сыпсоуп.

Анаҟә ықәыршоуп ҳдәы, Ипсаҳәоит ипсаҳәа... Аапынраказ дхынҳәит, Ипсишьон ҳараза.

Апсата даанагеит, Дыпсаатәуп дзыхшаз, Ашамтаз сыпсуеит Сара – уи амфа изырбаз.

* * *

Алашара атұх иагәылтұны Сара сапшааит, Ащх нщоомызт. Уи ашәахәа сықәс сызцома?.. Сшьапы нықәҟьар, тымитышоуп. Сыпсы анымзалт, сыпсы сызгомызт, Алашара сықәс сызцомызт. Иара саашьтнапааит исытцас, Жәфангыы анааимкьа збазомызт, Сара сакәын дгьылк ианытцуаз, Сгәазхара апырра ћаломызт. Шарпазыхәа бжьы дмырхакәа, Хашта снықәсны, сгәазырхага Даамырцшыкәа, дмыршәазакәа, Ипхыз сналалеит сгәыжьжьаган. Лаша-шәахәа тұхеимыр қьаган, Иззылыпхаз – иеиқәхоз иакәын.

АФАТАХЬА

Ашәшьы ықәын, Ахьзыканршоуп шьта. Афатахьа сықғын сара, – Ушәара иааиуа ацәашьы. Иахьанза иухатәан ашәшьы. Сеатахьа аеымтра иазкын, Сгәы иузымҳәо ажәа такын, Уи ажәа ашәтеипш ишәтуан, Сгәы итызгар ипсуан. Уахьынтә итыфуан сгәы абжыы, Ифыхауан ашәт есшыыжыы. Иаха-иаха ашәт иазхауан, Иаҳа-иаҳа сгәы сшәаҳауан, Исыцәтыпраар ҳәа уи сацәшәаны, Парпалыкьны, ма ашәаны. Афатахьа сықаын сара, Исықаын иузымхао ахаара. Сыпсымтаз хәа исыман ехәарас, Ианаасҳәа – исхытцуа сыпсы... Исыман иузымхоо ахоатоы. Убасћан атцх аалашон, Сыпсымтаз иакун ф-мракы, Исзымхооз жофангоашо аанартуан, Уахь инталон сыпсы. Ашәшьы ықәын, – Ахьзыкаыршоуп шьта, Афатахьа сықрын сара.

Иубахьоума ашәахәа агьама? Ашәахәа схьыршоуп сара. Уааигәахама, ухарахама, Убжьаззама ма зынза?! Са сыззызроуа бжьы змам оуп, Цәаара змам оуп са сзышьтоу. Ажәак иумҳәаз агьама, Иуҳәаз аиҳа ишҳааҳоу... Еибадырыз маза-аргама, Еиха еибызхәаз ҳа ҳагәҳәа, Зегьы еилызкааз улапш ами, Атак узтаз роуп снапқәа. Алапш акәзар, уи тәҳәа змам оуп, Дыршьа змамоуп слахьынтца... Знык игразтаз сшрахра агьама, Азыхь титоит сгәыгырта.

1

Аапнык сыпхызқаа ирылоуп, Аапнык сгаы иагаылоуп, Даеа аапныкгы гахьаазгоит, Уи уара ухьз ахуп, Амреипш ухьз иахаршалоуп, Адунеи еитаршароуп Уареи сареи ҳаипыларцаз Даеазнык...

2

Изуеи қәлада-фызада, Исазқәынта сызатдәра, Ақәа анлеиуа еиматдәаны, Схьаа-еидара сатцаны, Исыцызго дсымамкәа. Сымфа-нтдәамта испылауеит Ф-гагак еицыланы, Ашәахәа ианыланы, Абан, ицоит иахьымаара, Ара исасуан, – уахь пшәымара.

КӘРАХЬЫМЗА

Уанбанзакоу, сыбла уапырымшәо, Сыбла ушыхгылоу, Ахаан успырымтуа, Уаҳагь ахаан успымло? Сумхьаан,

Усышьтытц,

Уажәгьы ушьапышьтақәа

Рышьтыбжь

Исхьымзауа исышьтоуп.

Кәрахьымза!

Саанкыла,

Иузсамҳәаз,

Узхьымзаз

Зегь сахәа инасцәымза.

Исызхымгац...

Исызхымгаз,

Қәрахьымза!..

Апстазаара улымкаа схы ахызбааит...

Улымкаа – амра,

Улымкаа – ашьыжь,

Аещәа, амза, амшын.

Сгазхара исзымбаз,

Исзымхаз

Аҳауеиҵш,

Азеицш

зызхара

Апстазаара ззымжәыз

Сыбла иапырымшәо, Сыбла ихгылоу, Ахаан испырымтуа Уаҳагь ахаан испымло...

Зегьы сханарштырц иашьтан ақәа, Срыцхашьан сзамфа иахьыкәкәон, Иашьшьуан снапқәа, Хҳәассала схахәы цәаак аҳәон. Зегьы схасырштырц сашьтан, ақәа сцәын сшьапқәа хтны, сыццакуа, Исзымхакәа интцәар ҳәа сшәаны, Амцеипш сшьапатцақәа шны. Афиқәа ирытқыаса инеиуеит афар, Усцәымшәан, сышзаау субар, Игәастар стахуп сахьаго, Ақәеипш сгәырфа ахьыхкәо. Акгьы сгәаламшәо схьаа зәзәаны, Схынҳәуеит нас уара усыхганы.

УНЫМХАЦӘАКӘА

Унымхацәакәа уцеит лассы... Убра ҳаиҳәшәап, Убра усзыпшы!.. Ара иҳазнымтыз наҳтып уа, Ҳанҳап-ҳантып, ҳнапы еиҳәырша. Уара иургылап амҳара, Аҩнытіҳа зегь сырхиап сара, Нап иамҳыц ампаҳьшьҳәа ҳәтіаны, Уҳәымҳәы, уҳаба ҿыц иӡаҳны, Са супылап сузгәыҳуа, Унзырҳазеи? – сузтаауа. Уара инцәытіаҳ уччалап, Угәы саҳәан усзыпшлап.

* * *

Абаҳчаҿ арымӡ иқәтәан ҭагалан, Арымӡ иқәыпсан абӷьқәа, Абыӷь ҩеижьқәа срылаиан, Тагалан акалт схы ылатцан. Ажәҩан ааскьон, ажәҩан сара исгәылалон, Нас исгәылсуан, иқәаны икатәон, Иразаны, сыбла ихытцуан Лагырзны. Абаҳчаҿ арымӡ уқәтәан ухынҳәны!.. О, сыпҳыӡ! – Арымӡ уқәтәан, Абаҳча утцатәан Умшынҳан, Угәырҩаны...

* * *

Атх-ееиқәа, Атх зкәадырыз, Нырцәи-аарцәи рзиас ирыз. Ашәапш зеықәыз Мраташәара, Иналалеит уеы кәаруа. Ашәапшь уқәтәеит, Ахьзы ухьыршоушәа, Мцак уцрасыр умбылзошәа, Ус ахьтәы кәылзы наушәылан, Уцеит сылагырз унцәылан. Атх-ееиқәа иақәтәоу сеыуаф, Мраташәарахь атх зкәадырыз...

ДАФАЗНЫКГЬЫ

Даеазныкгыы ишан, ихәлеит, Амра пыххаа сгәы итапсеит. Уи апеыхақәа еизганы, Гәык сырпхеит сара сгәакны. Ицахәцахәуа Гәымра шуп, Уи апхарра са сашьуп, Исхыпсаар сынхоит сзатаны, Сузымдыруа, даеазәны. Амш исзымбо сгәазхара, Ианынтара – сынтароит сара. Аха ииуазар амш еазнык, Ҿыц сылхытуеит даеа анык. Даеазныкгыы ишан, ихәлеит, Амра пыххаа сгәы итапсеит.

АМШАПЫ

Иахьа амш нтцәазом,
Амш аууп,
Амырхәага ахьыршоуп, игәыкуп,
Псатакгьы налатәоит ус ицәаакза...
Снеиуеит амшқәа иреиҳау сгәы итагза...
О, ҳлашарбага Амшапы,
Псҿыхран иатаауа ҳгәы!
О, апстатцага апсата, —
Иҳақәиту илпҳа-игәыпҳа! —
Иаҳхьугзарц ҳуҳәоит ҳаргьы!
Назаза, ушьтангьы, уажәгьы,
Улшарала ҳа ҳаибаркуп!
Азыхь еипш ҳнаҿыҳәар ҳтаҳуп
Уа Уажәа, импсуа, ибзоу,
Мшапы-гәыргьаҿҳәаша зыгроу.

1996 III.

Рапхьаза испылаз апшоуп: - Сахьыказ, сахьынтаааз хароуп, Аапын уоуп иахьиуа, Гәыргьа ехраша са соуп изауа. Ажәабжь еыц сыман сыбзааит, Дгьыл еыцк ба бзыхаа исыпшааит, Апхара убраћа инщаазом, Уаћа зегь қәыпшқәоуп, иажәзом. Ажәфан иатдәоуп уа мыцхәы, Амра ићапшьуп ахахаы, Иларшәуп аетцәа ашьац, Уи еигьу атәылагь бамбац, – Интахаытхаытт слымха апша, -Уи адгьыл фыц быхьыз ахтца, Уи адгьыл еыц алан бразкы, Уи башәақәа иреигьу азкы. Аапын уоуп иахьиуа, Гәыргьа ехраша ба боуп изауа!

Ибзахазгьы сара соуп, Егьытцуам нас, абыржәоуп Ианталахыз са сыпсы, Саанарпшит игоз сгәы абжьы. Сеыхозар ҳәа амш пшын, Амш инымтцәазоз шьыжьын, Мачк иеыхьтан, мачк ипхан... Мачк апстазаара стаххан, Сааит, сынхарц саеуп абра, Сааит, саиааин зны апсра. Ара испылаз, ма сызбаз, Ара исеигәыргьаз, сзырпхаз, Зегьы ирыстоит ишаны Са сыпстазаара ашәаны.

* * *

Нас зны дысцылеит агәыраз-гәыцха, Дсафсны дцеит игәацхара схьырша. О, Анцәа ду! – сҳәеит, Лашарак карцха, Ахәылбыеха исзырхәла, Ашьыжь сзырша! Исафсны ицаз снаихьымзашеи нас, Са саҟара издырхьада агәыраз дзыцсаз. Амш антацәыз, атцх аныхьтаз Унацқәа рыцхара са соуп изутаз.

ААПЫН АИРА

Аапын фыхоит уаха, Уахоуп аҿҳәара. Ишеыхо смахар хәа сшәаны Сзыцәом сара. Уи ауп исызгаакьоу абжыы, -Аацын аира. Уфыха фазнык сара сзы, Исхьырс ухыпша! Уи атілақаа иргаылсны иаауеит, Апытћәырқәа иртоуп, Уи ажәҩан ипсыпны илбаауеит, Ибгьы иащаан амаха иафоуп. Ашьац афы ашьта убазом, Аапын – ашьац ахатоуп. Ипсатоит, абжьы уахазом, Ипсатогьы иароуп. Иузгатом аапын шаауа, Адунеиа е макьана зынроуп. Ахауа шьтыбжьыла ишытәуа Избартоу азаызащаык иоуп, – Хьшьыцбоуша зылапш цару, Мҵәыжәҩада апшалас иахьзо, Зхәыцра мазоу, згәы аарту, Амца нашана зыгроу. Аапын хгәа соуп иахьиуа, Иахауеит згры азызырошьа зтаз, Иазҳауеит ҿыц агәыӷра аҟата, Згәаеы үи ажәла лазтаз.

2004 m.

АЦЫС ИАЦӘА

Иахьыз сыздыруам, Зны исыцәцеит стыс иат а ныт праан, Стәы ашәада иныжьны. Сашәақәа сгәытіпаа исцәызгаз, Ашәа затдәык сзырхынҳә, Атыс иаты атреицш Итацәуп сара сгәы, Атыс иаты ирхыз еипш Салоуп ахауа. Сызлапыруа исымои? -Сымцэыжэфа руакы. Нас саргьы зны ахыкәаалеипш сталап, Ажәфан кащәара наћ снафћьаны. Макьана ҳпырлап ишҳалшо ҳара, Еицаххаап, стыс хаыч, уареи сареи ашаак, Уи ашәа заҳаз ҿитып: «Еита!.. Ишәҳәа сара сзыҳәан еитах даеа ашәак!» Макьана иапсоуп, нас иапсоуп анхара, Уареи сареи ҳашәа ргәаҳхозар ауаа!

АПСНЫ

Утакуп амацааз... Апстазаареи апсреи наузцас Иухыкәшоит, Реикәшара нтцәом, Утыпраан џьаргьы узцазом. Утагьежьуа утоуп упшаауа, -Џьара еимћьарак убар, Џьара мацәыск аалашар... Упсаатәуп, умтдәыжәҩа рҟәыдуп, Апсны, нас зны иааузхар... Макьана жәфангәашәқәа аркуп, Макьана сыпсаща ущэахуп. Уа уакәзар сымш, сызкәыхшоу, Амацәаз мыжда утыпраар стахуп. Сукәшоит, сеикәшара нтцәом, Нас зны снаукомхша сцоит, Убасћан мацәыск аалашоит. Абри адгьыла у уаха удсра убом, Сыпсра акәзааит атыхәтәантәи апсра. Наунагза уақәлаз уара!

амш фыц

Амш ҿыц ыҟоуп хара, Уи ажәҩан ду иатаз ицоит, Зны-зынла ацәаара убоит, Ҳгәы пнаті әахьеит уи азхьра.

Уа шәышықәса инеиуеит мышкы, Шә-тәылак уи ахра назоит. Шәышьханхыт икоуп ҳгәыхәтәы, Ҳшымгәыӷзо иааир ҳәа ҳшәоит.

Уи – ақәрахьымда иразѣы, Зықәра иахьдазгьы днадом. Имиц изалхуп мҩакы, Уи ари адгьыл дазкдом.

Ҳапхьака икоуп мышкы, Ахаан уи амш ҳахьӡаӡом. Сычкәын, умшәакәа упры, Умҩа арака инті әазом!..

Амш ҿыц уара уоуп иззыпшзоу, Нцәа илпха уи амш иахьыршоуп. Ушьтахьҟа иныжь зыпс уаароу, Наунагза азыҳәан ушоуп.

Атілақ а феижьуп, атіла – ћапшьуп, Ихымк азо ақ аа хыхь ажа фан ихшьуп, Тагалан ааскьеит, тагалан – шьыжьуп, Тагалантай ашьыжь азамфа цаакуп. Инадкылан сқыша азамфа сырбеит, Тагалан сгаызит: «Бзиала уаабеит!» Тагалантай мрала ипышаарччей амш, Уабацой убналан, апхынра, ухьампш?.. Убас исцаыбналарц иа фыхуп с фара...» «Баша бгаырфойт, зегь уаароуп, иуаара...»

ЗЫЗЛАН

Дынхахуан азы ахрае Азызлан – азахкәажә. Дахкәажәу, ҳтныпҳәысу?.. Ха ҳӡыжьаҿ илусуи? Лыхцәы шьқьырқәа зса-зсо Азмыжь ихыпсалоуп, Илцәызыз уи арпыс Уажәыгь лгәы далоуп. Лнапы пшзақға лывапса Азиа дыхиаалоуп, Леалырбылуеит амра, Лыпсыз-цәа налхытцарц, Лыпсыз-цәа дагәылтырц, Уи арпыс леизылкырц. Азызлан дуафума?.. Дыпсыззар лтахума?.. Издыруада, издыруа... Дыгәжәажәо, дуазыруа Уи хкәара дтахазар? Дуафхар лтаххазар? Дтыпха пшзан ахабла Дынхалсуа, даахалсуа, Дызуста, исшәырба нас, Абри афыза згәы иалсуа. Зызлан дысфызазар?.. Зызлан дсахәшьазар?... Захрас дахьамоу, Дахьыкоу харазар?

Лыпшзара-лыхаара Арпарцәа хызххьаз... Дхатцахеит арпыс хәыч, Илцәызыз, илмазаз... Дыпҳәысзар дылпылоит, Дылпылоит ахатца. Лтахызар даҳкәажәыз, Лтахызар ҳтныпҳәысыз, Даанаҳәоит уи иаҳра, Шә-аҳрак ирҳысыз...

ХЬЫБЛА-НЦӘАХӘЫ ИЛЫЗКНЫ

Амра хьыбла лызтаны лара дыршахит, Днаган нас адауы ипсы днатартахит, Дыртцәахит џьара думбо, думаҳахуа, Аха лызбахә ахьгалак зегь леилахахуа. Дналалоит азәы ипхыз, **С**азәы – ихәыцра. Азәы ахьаа еипш дизцәыртіт, Азәы дипылаанза дипыртіт. Апстазаара ахата лыпшра ахукааит. Упсы ахьынзатоу узызхьуа Лара лакәхоит, Лыфхьыблала дназхаапшуа Дылблыр акәхоит. Улзааиг әахац пхьаза днаскьоит, Шәымҩак дрықәуп. Упсы лықәырзуа уцалоит, Ус иуқәуп. Нас знымзар-зны уналыхьзар, Ухы лыхтнутцоит. Адауы ипсаттан иттәаху Умфахылкьоит, - Улышьтамлан! - хәа ихәхәоит Шьоук уа ушьтахь. Уеузнымкыло уцалоит, Уагьдагәахоит, уагьлашәхоит. Хара ићоуп лахтынра –

Адауы ипсатцан. Қа ҳҿы иҟоуп ла лызхьра, Ҳара ҳгәатцаҿ.

* * *

Ашацәа ракәызтғы уғара иахыкәшоз, Ахала итцысуан.

Псаатғын угарашға зҳғоз.

Ахәы ҳарак дықәгылан аџьныш даапшуан Ианшоз...

Дућәиблаарц ажәҩан амца аиркуан Шәапшьны Ҳазшаз...

Дҳашҳатәараха дгылан уан узыхшаз.

АМААЛЫҚЬ

Ашамтаз мшапын, уаха чаран, Ахала итцысуан ҳара ҳгара, Ахала агарашәа ахыҩуан, Хаштаеы амаалықь дыфуан, Амаалықь дыфуан, дыхәмаруан, Амаалықь иблақға қаруан, Ихахәы пшқа хьын – ихьыпшшәылан, Харпны ашара наишэылон. Азаза ахьыжжын иара изамфа, Дицәызит дызпылахьаз амфан, Ихылапшран иказ дихаштит, Дахзылбааит нас ашьжьымтан хаштае. Амшап аазгоз иара иакәын, Ипстазаара – инамзоз лакәын, Ха ҳзыҳәан дыпҳыҳын, даҳцәыҳит, Ацхабжьон хашта дынтыцит, Хагәқәа зегь џьарак инеидкылан, Дцеит, шьта уафы дизынкылом.

1999 III.

* * *

Агәхаштра аҳаскьын гәытцаӷара иҳазҩеиуа, Еималеит ҳапстазаара. Зынтапса ахәычра ҳәа, Хәычрапсахра гәылара снеиуеит. Агәхаштра аҳаскьын гәытцаӷара исызҩеиуеит...

* * *

Икоуп ахаан хазхыым о мшапык, Хазхьызо хазхьаан, Хахьзымназо ахаан, Хназарцаз ихагуи, ихагуп апсык... Ићоуп ахаан хазхьым о мшапык. Уи амшап нахьхьы цьара қәала итахәхәоуп, Мшап қәала ҳтаҳәҳәоуп, макьана ҳаибгоуп. Хаибгоуп, аха ихамам уи зтазыг о гоык, Икоуп ахаан угэы иузтамгзо мшапык, Арахь угэгьы итнымтцэо, Уазхьаан узхьым до, Уишеит мшапшафык. Дыкоуп ахаан узпымло уафык. Уи амшапқәа шьытдәран игәыдкыл икуп, Санипыла, – Саргьы сганидкыл, суафуп, – хәа иасҳәеит, – суаҩуп, устынхеит!... Аха убас еипш тынхадарак игрыдкыла игеит, Игеит исызныжьны убас тынхарак, Икоуп ахаан угэы иутнымтцэо гэырфак.

2001 m.

* * *

Атіх иканаршәыз уарҳалны, Ишәтыз адәы сахьаниаалоу, Сан лнапы хаа ҳалалқәа Сдыртысуазшәа, ацәа сахьалоу, Хәычы-хәычла схьаақәа схыргоит, Нас аамта азиас ду сырган, Схәычра лашеи сани сырзыргоит.

ХАЗЦӘЫМЦО

Иаххафоит лапшык...
Уи ҳахьчоу, ҳапнашәоу?
Ҳгәы азнык еиташәар...
Ҳгәы итафуеит шьтыбжьык,
Ҳзыртынчуа уи ашәоуп.
Ҳазцәымцо ҳхьыпшуп,
Ҳазцәымцо псра гәашәуп.
Апстазаара тәуп,
Уи иатарсу агәашьа
Шьта ихәареуп, иажәуп.
Агәашьа зыпсахуа,
Псра-гәашәқәа ирнахо
Иаҳҳафо нцәаҳәуп.

Зқы цахала хаидызхәалаз, Цахацыпхьаза хгратцгара акрны. Инеихьысыз халапш лакәны... Амыш нымтра назыбжьалаз Хара ҳакәу, ҽа шьоукыху? Разћы шкәакәоу, гәырҩалыху Хапстазаара? Мышпышаагоу? Баша иныху? Мышьта бзиа, мышьта ныхра! -Хашта, хгәара зегьы зныхәаз. Жәҩангәашәпхьаран дгьыл иазнеиз! Хара дхалоуп уи Еитеиз! Азә днагәтасшәа, ҳашә аатыхит, Азә наҳақәҿитшәа, ҳаапшыхит. Арахьынтәу, наћыстәилоу Хгәы ахьанта ақәызхрыц иахпылаз?

Згәы апстазаара талаз, Насыпны изыцралаз, Зыгәхьаа зыцрытцыз Аамтала. Уащәашьтахь, уащәынза, Ҵхеиқәа, мышлашала, Хаицыз, хагьеинаалоз Гәыпхала. Хгәы итоу маза-нымтцәа, Иузымҳәо ажәала, Хгәапхара зегь нымхкәа, Ирзахшап Хәта-хәтала. Ма ирахтап мышкала, Уахык ала ирахтап, **Хабзиабарала** Хапсадгьыл зегь хахівап.

НАС УСПЫЛЕИТ

Нас успылеит Ианеипылоз амши атцхи, Ашарабжьгьы анымаафуаз, Сиещаагьы ажафан цацарае Инымтцооз жоеинраалак анафуаз ... Нас успылеит, Сымш хьшәашәақәа Сырцыфлан, Санзырцаымцоз. Хара икыдын, сазыр пхомызт Нас иснылеит, Исынхалеит уара улапш, Испыххылан еитасыпхьеит, Уара убла санхыцшыла Сгәыгра фыхеит, Сагьнампытцтцәрааит уи исыхьыз. Нас исхылеит, Исыххалеит уара ухьыз.

Лапшык сышьтоуп, еимгеимцаран, Знык сынкылыблаан мацара Наћ исхысырц. Лапшык сыцуп, Лапшцашрарак, Зны иаацәыртуеит Еимгеимцаран, Иахьынтәиааз сзымбатәбаран, Уи сшазхәыцуа, Сшаргәатеиуа, Наћ ины цабоит ашараз. Амш аапшыхуеит икеикеиуа, Гәнаҳа амаҳам, иаҳарои !.. Лапшыкгыы ыказам исхафоз, Исафазоз лапшташрарагь. Зегьы ириааит амш гәыцқьа, Амра-пстазаара-гәапхара. Алапш-еиқәа, алапшыцәгьа Иналабеит апсабара.

Сгәы итаз, исзымҳәаз итганы, Ишәтуан уа уғадхьа адәаҟны, Уи ашәт ҟапшьын, уи ашәт пхашьон, Уи ашәт ағы сымаза ағазон. Сгәы итаз, исзымхаз итганы, Иахантәарак иауан қәаны, Ихыщны амфакаа ирнын, Исныруаз уанахәарц иа ын. Сгәы итаз, исзымхәаз итганы, Уа уашта италеит ипшаны, Уа убахча итагьежьит иара, Уи атілақа архаеит асаара. Сгәы итаз мацәысит, идыдит, Хыхь жәҩанаҿ ацыпхь аҿыддит. Уи ацыпхь укрыпсеит уара, Исзымхааз каицын - сгаыбылра. Унцәан, упхызын, уагьуафын, Зынзаск еа пстазаарак уатәын, Саргьы устаын ишыстау амш, Ишышәтуа ашәт,саргьы сышәтын.

* * *

Зны сыпсызын амшын ахраф, Амшын ҳәаада сатәын. Апсыз дуи, нас апсызкфи Са сеырцәысыхьчарц сафын. Иупсыхәои, ахьтәы псыз хәыч, Амшын дузза агәаны, Зны узымпыттдәрааз апсызкфы Дгылоуп иката ҳаны.

АШӘҬ ШКӘАКӘА

Уахынла ишәтыз ашәт шкәакәа, Уахынла зграшца аазыртыз, Уафыбызшаала ажаак мҳааҳакаа, Исоухреит апшзара закрыз. Ашәоуп изфызоу уара ушәтра, Ашәа шкәакәак ииуеит сгәаеы, Иахьымыгзакәа амра ахышәтра, Уи ашәт иагәылалоит сыпсы. Уи схаычы игаыргьара иафызоуп, Уи иччапшь иамоуп ашәт апшшәы, Апстазаара амаза аргамоуп, Уи ашәт ицәырнагеит уажәы. Цәахтәыс уареи сареи иҳамоу, Мазас уареи сареи ихабжьоу, Уи хачкаынра, уи хашатра агьама, Уи ахамта шкәакәа занашьоу Ха хауп уажәы, ҳа ҳауп макьана, Нас халагәыргьап хгәазхара. Уи ада апстазаара мацьаноуп, Уащны исасуеит уи чацьара.

АПСНЫ-БЫРЛАШ

Бырлашны амшын агәата итаршәу, – Убас сгәата утаршәуп Апсынра. Убас сбырлаш зқьы-цәқәырпа ахаршәуп, Уакоуп сыпсы ахьтатараху сара. Сыпсакны уназарц Апсны упшаароуп, Апсны-бырлаш, гәылаша, гәыпха. Апсны убарц шәыпстазаарак убароуп, Шә-Псынрак ургәылсыроуп уара.

Тырқәтәыла икоу апсуаа ирыхьзынфылоуп

Амзара цәқәырпоит амшын еипш, Апша ытдоуп апса-ккара, Сазызырфуеит амшынгәеисыбжь, Амшын ыцәоуп иаапса-икара. Пхыз иабахуеи? – Апра шкәакәа, Агәы ихыршәлоуп ихыхәхәала, Амза илнахт амфахраста, Апра мітьалахырц ахала. Уи иагоит разны шәахәала, Иреигьзоу тәылак ағы изхытырц. Амшын гәыкышт апра ацәызыр, Апра иамазам агаала. Апра итоу амшын ду дырырц, Апша дапхьоит, иргаыбзыгуеит, Итәыла пшзеи иареи еибадырыр, Дзыргәаҟуа игәхьаагара еихсыгьуеит. Изсо амшын апхыз ду иалаз, Ашәышықәсақәа рҟны иҟьалаз, Уи апра – сара сгъыгра шкъакъа, Апсны узхыт усмеижьазакаа.

Уааит уара асы-лаша атәылахь, Уатааит уара ақәа-пшза адунеи. Дбырлашха амфан асы-аҳкәажә дупылеит, Дразныпсараха амфан ақра-арпыс дуниеит. Иарбаныз, азын, бзиарас уа иулаз? Иарбан, тагалан, цәгьарас узыниаз? Асы-лашеи ақәа-пшзеи рҳәааҿ ҳаатгылан, Ихазграмтеит ихавсны хапстазаара шцаз. Аапын тамашәтны икапсеит хара хтәылае, Адхын аадсеит хара ишахзыдшыз, Хамаза, иахтрахыз, атра ћапшь иагрылан, Ханасып ихапшааз иахзымдырт иапшшаыз. О, уара, хаамта зынзаск улахеыхым, Уа уакәзамыз анкьа амтдәыжәфақәа змаз. Адсаатә мҩас уоуп уара, зыдырра тыхым, Шәыгак ауп, пштәык ауп уа узыхаан инхаз.

Уфны пшза сызныжьны, Уашта стакны, Иабыкәу сааныжыны Уахьцаз упырны?! Сыштытіра сыздыруам, Сшащәы-шащәуа стоуп. Уашта еихатә гәарала, Хахәла икәыршоуп. Уааира егьагым, Уааира акрыбжьоуп, Агәашә ауркыргьы Сцоит зегьакоуп. Стыпраауеит хыхьынтә, Сащсуеит щаћантә. Сызцәымцара сыхьын, Сацәцазеи заћантә. Уфны пшза сызныжьны, Уашта стакны, Иабыкәу сааныжыны Уахьцаз упырны?!

Даныцәоу изҳауеит сҳәычы, Даапшыр, исахауеит ибжьы, Длахеыхуп ашьыжь ахатеипш, Дласуп ашьабыста хәыч еипш. Абна иаалкьаз, – даалкьеит атцых, Амш дналалт и еырхатан. Дузынкылом, уи дарпысуп, Зегьы дрыхьзароуп, дагьрапысроуп. Ашьыжь деигәыргьан дапылоит, Дахыццакуеит, дапыххылоит. Амра гылар, амра дацуп, Дымрахәагоуп,уи дмархәацуп. Уаттәтәи амшаз дгәыргьа ұх әашан, Дыспигалеит сызкаыхшаша! Апстазаара нтцәара шақәым, Са исирдырырц – уи азакәу? Уахьцалакгьы Хазшаз илпха Уара иуцыз,уара иугэылдха Амфа уқрыз уатцәтәи амш ахь, Шьха фазарахь уца ухьампшкаа!

Зны-зынла уи сажәеинраала гәхьаазгоит, Изымфыц, сцәа иаламшәац уажәыгь, Зны саныцәоу пхызлагьы истаахуеит, Инысхалан саанарпшуеит шьыжьык. Сацәыпхашьан, абла атапшра сзымгәагьуа, Саанхазахуеит сзаламго афра. Уи ажәеинраала сгәы итоуп итнымтцәахуа, Сгәы азыхь еипш итхәрааит иара. Ҿамфак сзахәар – цәаҳәа затдык аныстцахуеит, Ҿамфак агьама – атыхәтәантәи сцәаҳәа. Уи аҿамфа сыпстазаара ахтныстцахуеит, Уи излафу иреигьу ацәаҳәа.

АКӘАРДӘ ИАҴӘА

Ажәҩан иатцәара иагәылсны

улагырз сықәтәоит...

Хаштае зымала игылоу

акарда иатцаа сықатаоуп...

Цхыбжьонуп. Ақәа ашьтыбжь газом, Сшеилысра сеилысхьеит, Аха атцх сагрылтины сцазом, Исзоуужьыз аамта нысххьеит. Сымҩа азхәыцрала стәуп,-Сахьынтрааз, сахьнеиуа... Хаштае саатгылан сыпшуп, Аҟәардә иаҵәа сееиуатә. Сузалымбааргь атцх, умшаан, Салазт аамтала. Уатцәашьыжь угәы сынташәар, Сааупылоит лыпхала. Макьана ара сыкоуп, сеибгоуп, Уа ушћа исымазам гәала. Макьана сымшқәа нархоуп Уа уныхрапхьыз ала.

Азәы дсывсит ааигәаза, Уи ихыпша сара исыхьзеит, Знык санынтапш илакта, Нас сыпстазаара еакхеит.

Азә дымҩасит хараза, Аха ицәаара ааскьеит. Уи ицәаара сшахьыпшыз, Сыпстазаара да•акхеит.

АШӘҬ-ҚӘА

Ақәа ицәгылоуп атдлақәа шәтны, Ицәаакыз рышәтқәа капсоит, Ишкәакәаза ҳашта хҟьаны, Ихкәаанза аапын цоит. Хаипылап ақәашәт анауа, Уащоашьтахь, асаат ааба рзы. Хаанымхарц ицаз хрызгәыкуа, Хаиниап, утахызар, уажәы. Мышкы затцәык ауп ианауа Имазоу ашәт-қәа захьзу. Дыкоуп уи амш зыпшаауа, Дыкоуп уи амш иазыпшу. Иалан ақәашәт ҳлахьынтца, Ушьтахьћа ухьампшкоа уаала. Егьхагым, уи амшгьы хахьзоит, Иаххьысыр, хгэы итахкыз назоит.

2007 m.

АНСОУ

Уцәан, сыпшқа, утахәхәа, Узыреыхада шыыжьза? Атыс ықәпраан уа уцәырҳаит, Амтцәыжәҩабжыы уа иуаҳаит. Ичырчыруан уара узы:

– Шыыжыбзиа, са сразкы! Гәыргыаеҳәаша, еыц ииз! Зыхьз апстазаара ианыз. Сшыцәаз сықәеызтыз абжыы:

– Абар изырлашо быфны! Иара иоуп, нас, псыс ибхоу, Дыбзааит, бипыл, Ансоу!

ДАНПЫШӘАРЧЧО АМААЛЫҚЬ

Хахәы чқәатыл, Бла маахыр, Иқьышә пшза Гәилшәтуп. Данпышәарччо амаалықь, Хаарала са сымш тәуп. Изамфақәа тіәа капшьуп, Амра изамфа агәызуеит. Уи дзыреыхаз шарабжьуп, Аетыс иатіәа деипхызуеит. Адәҳәыпш иқәуп иқәкәашо, Изыпшуп аеыфчкәын хәыч. Уи игәагъра ицеифшо, Ашьыжь ауп уи ицеыжәло.

УЧЧАБЖЬ

Уччабжь хымкәа қәаршафха Сара исықәтәон ес-уаха, Аха есышьыжь уччабжь хкәон, Умра хьыблақәа хаахон. Урт рхыпшылара гәагьны, Сцон уа ублақәа гәызны. Убжьы сышьтан сахьцалак, Убжьы сахьчон саншәалак, Уи тдәыуабжьын, ма иччабжьын, Уи сыпстазаара иабжьын. Чыц иеыхаз мшын уара, Зегь зыреыцыз мчын уара. Сымш зныҳәаз апшьафы— Уччабжь хымкәа қәаршафы.

ИСЫЗНЫЖЬ ШӘЫГАК

Исызныжь шәыгак, зегь реиха илашоу, Асахьатыхоы зшәыгақәа зшо. Исыт зегь реиха ићанндоу апшшаы, Ихызфарц уи ала зны исхалаз ашәшьы. Уаарас – ашәыга пхаррала итәу, Аамта хьшэашэа исиааирц иаеу, Уи апшшәала саиааирц, Исшәырц иҟапшьза, Аха аћапшь шьапшшәылоуп, Иахцәақәтәаз ҳҿара. Атіхгаы еифызшо мацаыспштаык сызныжь, Шәытұхык анеихало иааимістра иказто. Сытұх мзапшшәыла, разныла ихыркыз, Сымш гәыграла ипхартә иказто, Уамеигзан ашьацпшшәы, С-Апсны иахьырша, Мрашәыга, хьыпшшәыла,хьзыла ихырча. Пшшәыс иамои ҳхақәитра, Иагьамои иара? Уи атцанза иззыжәыз Дахыпоит апсра.

Ихысын ажәҩан,

аещәа тнаркьеит!

О,уи зықәшәаз

ипсы абжа ицәкатәеит.

Ицәхытт игәашьтыбжь,

иалатәеит амшын,

Уи злымҳа итасыз

ауафы длашәын.

Ихтит нас иблақаа,

уаф иимбо ибаларц,

Ещәак иахцәахәыз

ихьаа ичхаларц...

Деиқәхарц, ахыкәаалеипш

згәы ахата тзыркьаз.

Дымпсуа-дыбзамхо -

уи ахы зықәшәаз.

Уи ажәҩан иалнахыз,

имгьо аетта инхалт.

Ауаф игәы зықәшәаз -

ихьаақәа аргьеит.

Хәык сынхытын,

даеа хәык сынхалт,

Сгәы еитытын,

сгәашьтыбжь сыцәкатәеит.

Иудыруама, уаапын сакаын, Имзанраз упшзара сакоын, Ушәтра зегь зыршанхаз сакәын. Удәы иаттәа сықәыршан сзазан, Убры иатра сақатаеит сцаыкабарны, Сықәнарбеит мра шәахәак сазан. Иудыруама, зиас дук атцан Схахә шкәакәан, сбырлашны старшәын, Сеимхәыцны зны ухәда сахаршәын. Сыпшан, зны иупылан ушьтызпааз, Уаапын хылпагь ухызпааз, Узамфакәеи уқышәи ирхыысыз, Ицахацахауа ублага интысыз. Сара убри улабжыш сакәын. Ищаау сгьама умбакаа, Ихьшәашәоу сзы цқьа умахәакәа, Сыпсы ахаара иатоу уздырзом, Са сышћагь ахаан узырзом.

ΑΠCΑΑΤƏ ΜΏΑΟ

Ажәфан иафыкьаса инеиуеит апштәы иащәа, Қадгыл иахыщәарц егьагым уажәшыта. Апсаатә-мфас сашьтоуп, Среиуоуп уи иафазо, Аамта-псаатә-мфас схыпрааит еита. Уи снахыыпшаанза аҳауа лас иалазит, Ҳамтас апша иащәа ннажыт щака. Ҳакамшәа, ҳмааицшәа аамта ҳалазуеит, Ажәфан пштәы ҳеалазфан, Ҳлеиуеит ҳқәаҳа.

Жәҩан иаҿытшәан, цәыкәбарк катәеит, Лабжыш-цәыкәбарк шә-гәырҩак тазеит. Шә-гәырҩак чҳаны дыччеит азәы, Уи ичча иҿнахит шәҩык рыпсы. Иузышьтымхуа лабжыш хьантан, Иузымычҳартә уи аччабжь цан, Ипхан,икәандан, иласын, Лабжышк уи ала ирбатәын. Шә-лабжышк ахылтцзаргь агәырҩа, Ччабжьык иазымиааит иара.

АМЗАШӘА

Усмыхәапшын, амза, Улапш сацәшәоит. Арахәыц па хәыч дықәгылан Азгаб дкәашоит. Амза – уи акәашаҩ Лыблақәа руак, Шәара амзашәа лзышәҳәа, Лара даныпслак.

ААМТАДАРА

Закәу аамтааз... Тамашәтреи быгь фежьреи анеицыз, Тагалангыы аапынгыы анеициз аамтакны. Сагьқәыпшны сагьбыргны саналаз Уи аамта, Уажә аамтадара ицәхалаз, Зтамашәтра бықьфежьран иапылаз, Апсра аччапшь шәыта зынхалаз. Закәу аамтааз... Акгьы сзеилымкаауа, сызћызу? Разћызу, Ас зегь ахьеилаз, Ас зегь ахьсылаз – Тамашәтрагь, быгьфеижьрагь, Ақәыпшра хыткьарагь, Абыргра лашарагь. Апсра аччапшь иаркараз... Закәу аамтааз...

1991 III.

Шәы-дстазаарак бжьоуп ҳа ҳабжьара... Шәы-пстазаарак урылсны уаазаанза Даеа убриаћара бжьалоит. Исхьым до сгоы уалоуп. Исыхьзазгьы, исафсны ицазгьы, Рыгәкыра исзынхазгьы, -Шәы-дстазаарак ыкоуп. Сыздыруам уи салсны Сышцазгьы, Исықәыз еидаран, Убас ихьантазтгьы, Шәы-псык ахьухогьы Акы аанымхо. Шәы-пстазаарак бжыысыр, Шәы-пстазаарак бжьалоит. Сызхымдо, Шьта уаха сызхьым 30 Сгәы уалоуп.

* * *

Чнышк амтцыжаюақаа птраны, Амшын-зиамс ихыпсалеит. Имтцыжаюадахаз ачныш псны, Снапсыргыттақаа ирыншалеит. Ажаюан-саркьа аеанкьаны, Аеашьуан, иагылттыраа ицарцаз, Асаркьа иадталт уи апсы, Лабжыш шкакан иахыыкакарцаз.

АМРА-ПФЫХА

Апсабара атұх ашәуп, Уи ашәнахаанза илашәуп. Зыркәик аларшәуп џьара, Ицәыркьа-цәырасуа, ибылуа. Уи ауп лашарас иаҳзынхаз, Ҳамра-пеыха иацыркьаз.

Гәырқъаҿҳәаша! — Азын шәтит! Сгәил капшь аблақәа аанартит. Иагәылыпхоит асыршәы Амца кәиц хәыч шарпазы. Анцәа имта џьашьахәык, Сашта арлашеит шьыжьык, Уи иналахеит сыпсы. Ашәт иагәылапсаз асы, Асцырақәа сыцәкапсеит, Сышрылахәмаруаз са саапсеит. Абар иахьыхынҳәыз схәычра! — Асы шкәакәа, ашәт аира. Азын хьшәашәа агәаҿы Сымца фатцхахеит уажәы!

УБЗ АШӘА

Сыцсы нытшәаанза уа ухьз сфакызаауеит, Сыпсы нытшәаанза. Мрак гылалап еа мрак ташәаанза, Уи сахьзаны ф-шьхак срыбжькьап, **Q**-зиаск срырп, Урт ииасны зынза ицазаанза. Упсы сахьзап Апсны, Уа узхәышәтәыша ахәшә сыпшаап Шьха-нхыт, Шьха-ныха зхылапшуа, Уи абынеа Маза ахш амхны, Ишцоу иузаазгап, Унахаа, Адсны! Удсы унаргап, Ухьаа уалнаргап, Уа убз цнартлап. Иуцәыззар убз ашәа, Иухаштзар, Ма аеащәахзар иара? Дихьоу, Дымицу Уи ашәа зыпшаара?!

* * *

Ублақәа сықәурпхан, Сыпхыз иатра салухит. Италеит сыпсы, Ихынҳәит сыпсы, Ажәҩангәы иалахаз, Иархынҳәит мчы-лашак Ари адгьылахь, Анкьа зны изқәылашьцаз, Ҳааицрымшәо, уареи сареи, Наунагза, амҩа ҳазқәылашаз.

* * *

Абзиараз!. Ахаан усхаштуам, - сызуахоом. Абзиараз! Сгәы уахәон, Акалашәа уахәон, Уаф дшамых ара уах он. Абзиараз!.. Астракьа шьта сахоом, сыбзиа! Ићааз? - Исызуахоом... Акымзарак сгәахәуеит, Аха убри акымзарак сгәы ахәит. Стәы уахәоит. Акалашәа. Уаф дшамыхәара, Уаф дшамхәырра сахәыруеит уи сгәахәара... Абзиараз, сыбзиа! Зегьы-зегьы бзиахоит Умшәан, уагьамыҳәан уи, -Уи - Ныхаан!..

АИПЫРДРА АШӘА

Хаиниара аамталоуп, Аипыртра хатцоуп назаза. Уеинымиан шьта, ухатцоуп. Икои ара уаҳа еиниарада, Еипыртц-еипхарада? Абри еипш иагьуааароу, иагьназазоу, Аипыртра ҳзатымтуа ҳатцоуп. Икои ара уаҳа еипхарада? Уарада – иеипҳаз!.. Иузааигәоу реипш ихарада, Иупылахьоу ракара иупыртҳхьоу дабакоу. Уарада – иупыртҳхьоу, Уарада – игәакыз!

АЛАПШЦАШӘАРА

Слапшташарақа урылоуп.
Слапшташара зны адауы даанагоит,
Зны – атан.
Зны афыстаа итыхаа хаыч сфеикьоит,
Зны амаалықь имтрыжафака снидоит.
Слапшташарақа срытоуп сеидараха,
Сыбзацаха, сыпсцаха
Слапшташарақа драхуп.
Зны ахалара ахирпоит,
Зны – ашара.
Зны адгыл агаттанда снаган,
Агаы смырбазака сааигахуеит.
Апсреи абзареи рхаа зыпсахыз
Дааигаоуп, дагьхарахуп.

АХЫЗАЦӘҚӘА РЫПЫРРА

Издыруеит акызатаык, Уареи сареи усћан Иаххыпрааз ахызатцәқәа Рышәышәыбжь еипшүп Са сызащәра. Сыпсра сапысраша сыфуан, Стәы абжыы адунеи зегь иахыфуан, Ахызаттә сгәы абжыы изахьзомызт, Издыруеит акызатаык, Иахьзаргьы сгәы абжьы азыхфомызт. Уи ашаышаыбжь – Сызащәра ашәышәыбжь, Сааит саргьы хызатцәра. Хапстазаара – ахызаттақаа рыпырра, Цәҟьарада рыпырра, Сназеит шухоо уназаанза... Иудыруаз акызаттаык, Ишшәартоу цәҟьарада рыпырра Ићьалаз Ахызащәқәа.

AMQA

Амфа, сугароуп уахьцо!..
Иамур, сынтцап уахьынтцао,
Иамур, џьара сымфахытп.
Инымтцазо уаказар, иаххаап,
Ахааназ снымтцао сцалап.
Адунеи атаф снанагар ус,
Лашара хаа уаха егьсымбо,
Знымзар-зны схазгало иныс,
Исцаызхьоу зегь уа сышрынио.
Ихалаз ша-гаырфа-хаашьк иртыс,
Амреипш уа дышкапхо
Шаасхаарц сгьежьуеит саргьы зны,
Ахаан инымтцао мфаны!..

АЗХЬРА

Аеареыцит узхьра, Ишажәызгьы збазом, Сгәазхаращәҟьа уажәыгь Ићалом. Санузхьы сгразхара, Сгәы иазымкуагь стаххеит, Сгәы уазымкызт, Иаҿуп сгәы азҳара, Сузгъыкит сгъазхара. Шьта иазхоуп. Амыцхә ахаагь ашоуп. Амыцхә истаху, Мыцхәы сгәы ухшәоуп Уажаазы. Нас ушьтантаи сызхаом. Уцынхәра дкалазом, Ма дћалоит – Зегь акоуп. Аха ас сзызгәыкыз, Сагьзызхьыз Уара азәызатдәык уоуп!

Агәхаштра иагахьоу аамта, Сахьатцәахуа азыпшаауам, Санамбалак агәы пшаауеит. Агәхаштра, агәыпшаара... Санапшаалак, сабадыруеи... Сызгәалашәаз аамта, – Шьта сухаштыр иаамтоуп, Сахьырпшааша тыпк ағы, Сыгәхьааргар насыпдакгьы.

Амфақаа гьежьуеит, Амфакәа еихапсоуп, Атілақәа ирхапсоуп, Сшыртагьежьуа сыпсуеит. Амфака гьежьуеит, Амфақра схапсоуп, Ишысхащаиуа икапсоит, Рыгьежьра сыцәтшәоуп. Мҩак – зхи-зтыхәеи еидым, Моак – уао дахьтакым Сықәымшәеит, сгьазкхьеит, Гьежьык саргьы исызкхеит. Амфақаа гьежьқаоуп, Амфақа еихапсоуп, Амфака ххапсоуп, Ртагьежьра иапсоуп. Иапсоуп ҳәа зҳәада, мап, Хагьежькаа – защароуп, Ртагьежьра гьазкроуп, Рымфакәа пыщәщәа Шьоук еиниарц иа езоуп. Урхысри шаћа гьежьра, Угаы агьежьра реицаоуп, Згәы агьежьра итахаз, Шьоук хаиниарц хаезоуп.

Еипылт Ашареи Ашафи, Мреи Мрагылареи, Мфеи Мфангылареи, Еипылт Ауаареи Ауафи, Еипылт Назазеи Ашафи, Еипылт Атцабырги Атцаафи, Еипылт ахьааи ауафи. Еипылт, реипылара мазан, Агәхьааибагара иагахьан. Еипылт!..

Аҵх иаҿыхәаз,

Амза гәырпхагас ҳәа иоуит.

Ацх иаеыхааз,

Уатцәынза идстазаара ироуит.

Атцх иафыхааз,

Аещәақәа рызащәра иафыхәаз.

Аещәақәа рырацәара,

Аещәақәа рҵыхәапымщәара иамыхәаз...

Азы иафыхааз,

Азы пстащага иафыхраз...

Адәқәа рыпсып еипш,

Зыпсы ажәфан инхалан иагьнық әхаз.

Агәы иқәхаз...

Агәы сакарақәа ирықәхаз,

Аицыртра – аиниара еицштракьа изныкахьаз.

Изнық әхьоу зцара,

Аха ацарақәа зегь цароума?

Шәцеит шәышхынҳәра,

Аха атцх иафыхраз дхынхрхьоума?

Атіх иафыхааз,

Амза гәырпхагас ҳәа иоуит.

Атіх иафыхааз,

Наунагза ипстазаара ироуит.

Усыцәцеи уажәи рыбжьара, Убжьоуп нырцә гәарабжьарак, Унтапшуа аҳ изы – акәара, Зы узымхо. Издыруеит азеипш сшузымхо, Иуури, зыдагь унхароуп. Саргьы сымала схы сазынхан, Сыхсыгәҩароуп.

Гәырҩа маза, Гәырӷьа аргама... Угәы тҳәыуо, Убла ччахуа... Уӆсҳазаара зегь убри иагама? Гәырҩа маза узцәыргахуам, Угәырӷьара угәы азырӷьахуам, Уӆсҳазаара иамои гьамас?!.

ATAAPA

Сзырфуеит, Ихәала, Сыцсы ззеит, Илазгафазгом сыпсып, Ихәала, Иузымхәар сыпсуеит. Убжьы харантәи иаауеит, Сызкәыхшоу, Имаазар ҳәа сацәшәоит, Сапылар стаххоит спырзаны, Аха иабаћоу, Сымтрыжә фақ әашьтоуп Настхаза иаапсаны. Ихәала, сзырҩуеит, Иудыруеит, уа уда сҿаҳауп, Сцәаныррақәа рымчра еиҳауп, Еиҳаӡѹп, Схәыцра сахьзом, ипыруеит, Амала ажәак сызҳәаҳом, Уа уда сеахауп. Зны уаауеит, Зны шықәсыла узбом. Сызкәыхшоу, Сзырфуеит, ихаала, Сыцсы ззеит, Илазгафазгом сыпсып, Ихәала, Иузымхаар сыпсуеит!..

АСАБРАДА

Амза саркьоуп сызныпшылаз, Ахьтәы саркьеипш ицырцыруеит, Уи сызкыдызтаз атдамцае, Дсымбазац, аха дыздыруеит. Атіхабжьон зегь рыцаапсымтаз, Апсреи ацәеи срылтіны сеыхоит. Итагылоуп ссаркьа атаымта, Бысныпшыл еазнык хәа исыхоит. Апхызи лабеабеи рыбжьара, Ахьтэы саркьа зазо икнахауп. Уи зырзазо, пхызла ипаху, Амаалықь ипсып апхарроуп. **Q**-хафык змоу асабрада, Иааҳәыцыпхьаӡа зеызыпсахуа, Хафык тцэыуоит, Хаеык чча-ччоит, Рыфбагь с астоит еитныпсахлан. Зыбжа щәыуо, Зыбжа ччахуа -Асабрадақға рдунеиа е, Иахьыкнахау ахьтэы саркьа, Ахас икоу хафы змам иоуп. Иагьымыччо, иагьымщәуо, Зхы-зеы еицамкуа асабрада, Исымбацызт абыржаада.

2017 u.

АБЖЬ-ААМҬАК

Бжьынтәы ишеит, – Ихәлеит бжьынтәы. Уи абжь-аамтак Срыбжьанатцы, Исызгәамтазакәа, Сытцых шлеит, Быжьра-быжьтцәа Са сылапш хеит. Егьа сцаларгьы, Сеикәнаршон, Сызлалагаз ахь Саанагон. Антцәамта, алагамта – акоуп, Адунеиаҿ икоу еикәшароуп.

Ажәа защәык сара исызхоит, Уара иузҳәар, сара сарпҳоит. Ажәак уамеигʒан сара сзы, Ажәак иҿнаҳуеит са сыпсы. Бҳынҳәы! – убри азащәык сызҳоит, – Баапшы, ба быда са сҳаҳоит!

ЭААБХЧ ИХДА ИШМА

Саркьа цеыхан Амш цеит ипыххаа, Амра цеыха Ссаркьа ианыччалеит. Амра апеымтаз, Амш иашоит апсыхаа, Инеиааиуа сыгага Амфа ианхалоит. Еимгеимцаран, Амши атцхи рхәааҿ, Иаацәырћьахуеит Сзыцәшәоз лапшташәарак, Снахьыпшхьан уи Схәычра лакәқәа рхаан. Еимгеимцарак -Аиреи азреи рхааае, Амш сапылоит, Амш капсоит ипыххаа, Амра цеыха Ссаркьа ианыччалоит.

Уцара ахыцеит, Уца! Шьта исымбац са дыстахыуп, – Аеыцхахар, Ихцэы шькьыры дашьахауа, Ибла цсмыршьагака ицны, Дкаыпшзан, Ма дажазаны. Акьала, Амзанра, Ацкьа, – Уамашьтыбжьла ицажаоо, Уафы иимахац Уамашьтыбжь мацарала исазхао: – Уа бзиа бызбоит, – хаа.

Амза, апсы сатцатан, Сатрахит азазары. Лабжыш црыкәбар цқьакракрара Сакаран сышкракраза. Нцрахша—саҳкражр лыблақра, Снарцрытҳхраан, ашьац снылашреит, Амра сгры шазыбылуаз, Сқаруан ашәт сагрылатреит.

Абыбыцмоа уқәлан уҿанаауха, **С**ыцха сышьталан ушьтыбжь сазызырфуан. Слапықәшәа иснардырит, сдоуҳа исанаҳәеит – **Сыуа** сазынак бым сах дыбзық әуп ҳ әа, Иеы кыркыруеит, Бгәы аабыртуеит ҳәа иа изаҳәан, **Цә**@анҵәы данҟьаны иеы дашьыр атахуп ҳәа, Битахуп хәа, Аратәзам ҳәа насгьы. Ибжьазоузеи уантәи аранза?! Сдоуха сытідыдит, сгәынхәтіыста мацәысит, Слапыкәшәагь... – Рыцхарак уақәшәама, еыцха имцаша? **Фыцха сиан ушьтыбжь сазызырфуеит,** имгазо...

АЦЛА

Амра пхьарылеит: -Шьокыр-кыр, шьокыр! – Атіла ҟапшьыхәті әара ацәа инталеит. Амра ахьыпхьаз, иахьыпхьарылаз ацла, Цсаатәушәа амра златәаз, Амца зыцраз Ацла Ућапшъра сеилахан сымпсзозаарын баша. Амра пхьарыла... амра мтцысзо, Имгыло имташәо Ианыћазгьы сахаануп, Ахьаа еицш сахьаауп, Сануп анапы Ашла Имрадан ианыћазгьы, сахаануп... Усылапхьеит, са сеы упхьарылеит, Умрара сеилахан сымпсзозаарын баша.

Схы сшьапқәа атцаргәа стәоуп, Сышьтахька абнақәа шьтоуп, Сапхьака абнақәа шьтоуп, Схы сшьапқәа атцызхуа дкьалазаап.

Адунеи ачапанах кылкаа ианахьуа, Ианууа шәарахтцас, Ахәы ахьыссы ианлеиуа... Сызлымгара ачымазара салырга, Сырчмазфы бзиахарала, Бзиабарала нцәа даахә, Счапан кашәа шьтых хәа иансыхәа, Хәшәыдшаара сдәықәлоит, сышьты!..

Сгәы схаршт, Сымшқәа ахызеипш ипхьаршат снагәылтұт харпзатұәы. Атұхқәа исықәуп рхаршә исхадыршәыз, Атұхқәа схарпеипш ишкәакәаза ицәыршәлоуп. Атихка рхарпра, Атіх франтазра снанылан схы сыршлеит. Схан изазо амза – сыззеи-саназзеи, Зык зжәындаз ҳәа сыҟоуп, сажәындаз ҳәа. Сымшқәа схызеипш инпхьаршат снагәылтіт харпзатіәы. Сыцәоуп, саапшыхуп, Стірыуоит – сызћыхуп, Стірыуоит – сажрыхуп, Сагеит ба бнапы, Сыззеи-саназзеи -Амза.

Ушьапқәа рныргыло сшьапышьтақәа — усышьтоуп, Сара исымазам ушьапы знумыргылац шьтакгьы, Шьта ишцазури? Сышьтытын, сымтцәыжәҩашьтақәа цшаны инсыжьит,

Ужьаны иухсыжьит

сымтдәыжәҩақәа, Шьта иуоузом сара иунызымдац пшакгьы. Сара – ушьапы знумыргылац шьтакгьы

АПША СЕИЛАХАН

Апша сеилахан... пшала сееилахаан са сандәылтұуаз, Шьацла сеыриатцаан, Блала сеырлашәны – Снапыршьышьуаша адунеи санықаыз, Анышә сееиуатәны, азаеы – азаща сакәны, схахәмацараха, Уи ахахә ашьыцламшә ақәын – азшьац. Ахаҳә татаҳәа сыхчнын, – Амшын иахчнызоу ахахақаа. Зны сыпсаатәын, сымтцәыжәҩақәа атұх ракәын, Амш ракәын сымтаыжә фақ әа, Зны сцыруан, Зны сыпсуан, сыпсы схытцуамызт, исхаломызт... Уажә иаха, пшала сееилахәан сындәылтұуан еицш, саадшуан...

1987 u.

Апштәыдагь иамоуп апштәы – Апштәыдапштәы. Апштәыдапштә сыпштәуп, сыжәбазом, Азы абла хәашьуп, ихкәазом Адунеиа Ақәоура иа үуп... Снапуп, апенџьыр саахоит, снахоит, Снапуп, уаҳа унапыдара сахәом, Супштәуп, асаркьа унангылан ухы уахәапш. Апштәыдапштә, Гәында, апштәыдапштә... Ажә фан батәуп...

АҚӘА-УАФЫ

Ақәа ҳаргьда сцәылон, Аеқәа срыцыцәгыларц, Аеқәа пхызла ирбоз џьыршьон абри ақәа. Сара – ақәа-уаоы, Дара – ақәа-еқәа-цәгыла, Сара нас еита – ақәа-еы-уафы. Ақәа ҳәуан, аҿқәа аныхәуеипш еицылан апхын дәы-иатдәае, Апхын гәы-иатцәа са исызтан, сара... Аха избан сзырцымла Урт аеы-уаоцаа, Урт ақәа-уаақәа?.. Ажәҩан скуп иаартны – аҳаргь, Шәытцамгылан ақәа ауанаты, Аеқәа рызқәае ауп ҳа ҳеы ақәа ахьауа. Ақәа хкәар шәымтцаан, Ақәа аеқәа иргәылалт, Аеқәа ақәа ицәгылоуп, Аеқәа ҳаргьда игылоуп. Сара – ақәа-уафы, Дара – ақәа-еқәа-цәгыла, Сара нас еита – ақәа-еы-уафы.

1989 III.

Апслымзра – афбатәи амшын, Сықәлан – ишуп. Сшьуп са сшьапқәа тыблааны, Сгәы тыблааушәа. Амш хәашьуп, ицәашьуп... Амш амшын интысшьын, ицәуп, Исызәзәан. Амшын асапыншәах хуп. Апслымзра – афбатәи сыгәхьаагара... Бзиа убаны саналга, са ихьаазгазом. Апслымзреи, ахаангьы уи ашылеипш итдзызәзәаауа амшыни

сырхаануп...

Ах, зака туазеи!..

Хажәыр иахҳәалозар акәхап:

– Ҳара баша ҳаихаанын...

Ҳара – агәыӷрагь, ахьаагьы.

Апслымӡра – ҳадгьыл иаҳзеиҳамго,

Амшын – џьарак иҳазнымкыло ҳадгьыл,

Ф-пслымӡрак нак-аак ишрыбжьоу.

Иҵаап саныпслак: – Ирыбжьааз
абри адунеии лареи?

– Ирыбжьан, рҳәап еихымсыӷьуа абжьы,

Уи лабацәа рыҵака ижыз.

Уажәы – апслымӡ ишыз,

Хшьапқәа ҵыблааны ҳазшьыз.

АМШ ХЫМКӘА

Уқәаны уауыр, Усыхгар, Сыхкәар сара, ажәфан еипш, Сыхкәар... Шәыжәҩан сатытыы санцалак, Санытины шәыдгьыл, – Саныпслак... Сшәымбар шықәсык, Ма шәкы – сшәымбар, Сшәыпшаа азышьтрақ әар е, Сшәыпшаа! Сқәаны сауит, Ма саст – адша. Март-қәа – сара, Март адша, Икыдкьо шәышәқәа, Шәпенџыр пеуа, Иауанацы... Шәапшуан шәара, Сыпсуа, сымпсуа Са заанацы... Ихкәеит ақәа, Еилгеит ари амш. Адәқәа, адәқәа... Адәхьампш... Сара – амш хымкәа, Амш, Ақәа.

Сызхытит, Сыдәхытит... Адәы иатцәҟаҟара, адәы... Сыздырзом исхытцыз, – Фажәиак аума, акы... Адәоуп сара исазҳәаз, Ашьац ауп исхоу ҳәа бласы. Сбыҳәоит исхылтцыз, ашьац амыреааит

бшьапы!..

Адәхылҵ сара, ашьацхылҵ, – Сара ажәҩан иеиҭыму ахылҵ!.. Шәымдәылҵын шәҭахызар, Шәҭахызар шьаҿа заҵәык шәдәылҵ... Шьаҿак иаҟароу, шьаҿа заҵәык иааиуа адәы... Уареи сареи иаҳхыҵуа иаҳхылҵуа ианиҵап абӷьыц...

Спенџьырқа иреыкьаса инеиуеит абри атдла рыбгьы.

Сызхытит, Сыдәхытит, Сыдәхылтуп... Адәы иатцәҟаҟара, адәы... Сыздырзом, сызхылтыз, ма исхылтыз акәу адәы...

Азы анхытдлак изызнымкыло ахаҳәҳәа... Схаҳәны сыҳәпсазтгьы аҟәара, Схаҳәны салапсазтгьы сара амшын, Схынҳәуан сара уахынтәи схаҳәны... Снапҳәа уара уҟынза инаргзаны, Ихьшәашәаны, ахаҳә аҟара ишны. Ахаҳәҳәа инашәхысда зегь шәышьны, Ахаҳә-уаа, – схаҳәны, сара суаҩны, Иузгәамҳартә уара уганахь схы нарҳәны, сумбаратәы,

Блатых ала уг әныскыларц са еуп. Ахах ә-уаа рыпсадгыл и азхынх әны, Азы ихыт уа ныркыларц и е еуп. Схах әны сық ә псаз тыы а к ә ара, Схах әны салапсаз тыы сара амшын...

Иаармышьтыз атіх ылахеит апенџьыр... Иаармышьтыз атіх сгәытіалент, исгәытіышәх! Нас пшышьаала снеины схоытцалон аиарта... Атіх лашьцара сартон, атіх лашьцара сартон!.. Санаапшлак зегь схаштуан уаханза, уаханза... Амш сагон иарашћа, апенџьыр сынкылган. Иаххразомызт ашра, ҳа ҳаицражразомызт... Икоуп амши атцхи бзиа сырбарашаа... Иаххразомызт ашра!... Хаицықәныҟәон ҳа ҵхыла амза ашәахәацқәа, Хаблахаті гьежь зомызт, адуней зегь ххаштуан. Атіхи сареи уаха ҳаизааншәмыжьын ҳхала! Амши сареи хуадахь хаицхалон, хаицхала. Иаххразомызт ашра, ҳа ҳаицражразомызт, Иаармышьтыз атцх шазомызт, ишазомызт!...

Ахьта цаа-пшаауа сыфны иныфналар, Сыла сталахан, Қәала сталазны... Азын салтыы сцахьеит сара, ахьта сылатан, Ирханы сышьтақ әа рышьтахы ка, Сыгага сышьтаххы, Сыгага скаханы инасхагылаанза. Хагага ҳкаҳаны инаҳхагылаанза Адгьыл икрахбо, Адгьыл ихакәнабо... Атіла ихақәрыпсо абғь цырақәеипш, Хамшқәа ҳагага агәы инықәпсан Ханапыртуа еипш, Амра апыртуеит адунеи агьежьра, Амшын агазгара инхыцсылаанза. Сара успыртізомызт, Убла газгақәа снархыпшылаанза. Ажәҩан ҳҵырахан, Уахашаанза инапыршьышьуа Атцх иалоу хара хпенџьыркаа – Ацәашьызатдәқәа. Адәыӷба атцәаабжьы иахысуа Ацх ацраара. Хара избаанза нтцаамтак ацааара, Адунеи иалоу, Ирханы хашьтақ рышьтахь ка, Хагага хашьтаххы, Хагага ҳкаҳан инаҳҳагылаанҳа.

Атіх фаҳа-дагәа ажра лашьца итоуп, – Ажра фаҳа-дагәа... Стаҳәҳәон, стаҳәҳәа... Сгәаҟрақәа еитаҳәан... Ижра-фаҳа-дагәоу сгәы акәыз, сгәы акәыз. Ҳашыҳәсҳәа наҳҳытуеит, ауаҩ ипсы аниҳытуеипш...

Есыены ипсуа хара, аха ибзоу макьана, Аха ижьоу макьана, згәы мбжьо макьана, Ҳқәпшра ҳашта интыҵуеит, ҳа ҳшыпшу

макьана...

Хара иҿҳәарадақәоу, Хара изҿҳәароу амра, Хзыҿҳәароу ҳәа иҟада? Хзыҿҳәарам ҳәа... Сгәаҟрақәа еиҳаҳәаны, Сгәаҟрақәа еиҳамҳәа... Аҵҳ ҿаҳа-дагәа, Аҵҳ неиҳамҳәа...

Ажәҩан пшьыркца... Ах, хазтымтуа хазтахаз ажәфан апшькәакьк. Бры зеам атілақаа рышашыртіа, Ажәҩан еилыграа, Абла гәықрақәа ирхыуп ажәҩан-гәықра... Тагалан иамгәагьуа акгыыкам, – Ажәфан енахит, Абгь феижь енахрашаа, Хафхәарадоушәа ҳагәқәа хнахит. Зегь еизаданы, Пштәы ҳәа акгьы ыҟамкәа инаҳхысит. Халоуп, халоуп ақалақь цәыш -Апхынра аццышә. Ажәҩан ахәа еидшуп, ахәа ишаҳәшаҳәуа, Изхәштаарада? Сатәҳәоит ажәҩан еибасыркырцаз, Сатәҳәоит ахәа...

Ашара схагылан ицәытцахәытхәытуа - Баадшы, - хәа. Пшахәоуп ҳазхықәгылоу... Пшахап ҳахцәҳәа зҳәазгьы axaxəae. Иаҳзызыпшааз ҳпаҩҳәа, аӡы иаҳцәагаз, инаххыган, Азиас – ахцәышьқьыр, Азиас узхымтцуа ихыцыр... Хаихыгоуп, Ихьагәгәо ҳагәҳәа, Хагәқәа еизхьагәгәо. Еихыцып хәа сыпшуп, Абри ажәҩани адгьыли еихытып... Азиас-хышхытцәа, Азиас узхымтцуа ихыцыр...

Сыблақәа игәхьаарган асы, адәахьы ипшуан тыпхгьы уажәааны – тагалан. Тыпхгьы уажәааны адунеи сзыпшуан, сымшқәа неышәшәаны инталон.

Абӷьқәа аҿышәшәон, асы аҿышәшәозшәа ажәҩан. Тагалану, зынроу сыздырам са уажәшьта

Амала зегьы, – ҳамҩақәа зегь кын ҳагалан, Ҳагәқәагьы аркын, Абри ажәҩангьы гәкын

акала.

хазталаз.

Ҳаҩнқәа ихьтакыз, Илашьцакыз ҳаҩнқәа еизааигәахон, са сышьталон.

Сыблақәа аанхон адәахьы ишыпшуаз, адәахьы ишчапшьоз тагалан.

Адунеи ааҳәны азҳәа ианыҳәҳа ишеит, Атҳлаҳәеи аҩнҳәеи иааҳәны аӡы итагылоуп. Шьоукы псуаз џьаҳшьон, Уи адунеи ааҳәуан, Уи адунеи хаҳәхон, Нас аӡы иныхшәалон. Урт ргәы ннархон, Ҳара ҳгәы ахнаршәон, Апша абжыы хнатцон ихиаала. Абарт сыблақәа гәхьаагарак ҳәа ртцеит, – Сара – акгыы. Сара баша сгәы акалоуп. Ҳамҩақәа зегь кын, Ҳагәқәагыы аркын, Аха иҟалаз, – ажәҩан гәкын акала.

1988 u.

Шәызрысуеи асаркьалқәа, нцәаиҳәара шәцозшәа?!..

Хлымҳа тцырхит урт,

Ажәфан ианкьозшәа...

Рыбжырахәыц ала исыхоит, исыхоит...

Џьара адгьыл атцыхәан рсаркьалбжыы шәареыхар,

Ипсит ҳәа ҳапсадгьыл... Аха аҳәҳәаха ҳаӡом...

Асаркьарқәа рыпсадгьыл ҳапсадгьылхарц ажәҨан ҳеанаҳҟьон...

Ажәҩан ҳҽанаҳҟьон, ҳабжьы ҳазткааӡомызт...

Ауаа еизаҳгон, еизаҳгон, еизаҳгон...

Ашаха птцәазомызт...

Иптцәаанза ашаха, џьаргьы ҳазцазомызт...

Шәызрысуеи ижьакцахьоу ажәытәтәи ҳсаркьалқәа,

Ицәыҟапшьны ианашәуа ажәҩан акалтқәа ашәапшь.

Шәызрысуеи асаркьалқәа?!.

Изхьысхьоу снапқәа, амш анапқәа реипш, Атұх анапқәа реипш, анцәа шәысхьимырсааит! Сыгагеипш сара шьоукы срыхьзазом, Аамта цазом, аамта гьежьуеит, Адгьыл ангьежьуеипш, Адгьыл ианауеипш ашьта иахуркьар. Сышьта сыхшәыркьар, асы анауеипш, Сышьта иху ирузом, Зышьта сху ирураҳа, Урт кагь рызҳәазом уаҳа, уаҳа, уаҳа... Уара сеигьушьон, сара уара уеиҳа... Анцәа ишәцәимырзааит шәа еигьышәшьо зегь реиҳа!..

Амшын изыхнахуан ауаа... Амшын адунеи абазомызт, Адунеи амшын итазон, Амшын адунеи итазазомызт. Рхарақаа рхырхуан шьоукы... Амшын реатан реыршьуан, Адгьылгьы реатан реыршьуан, Реамырхуан адгьыл шьоукы. Ажафан зегь рхарақаа абон, Ажафан азагьы ихьаа абазомызт... Амра амшын иташаон, Уи ауаа реипш аеашьзомызт.

Схала сынрыжьын, ашәқәа адыркит... Са сҩызцәа аанрыжьӡом, иаанрыжьзом, иаанрыжь!

Хашьтахька икоу ххаштыр ауеит,
Хашьтахька икоу нхажьыр аузом!
Ипсхьада, ипсхьоу зегь рыгэхьаа дакны.
Дтауоит сызшьыз ихала дтэаны,
Сеикэзырхазгьы дтауоит, сеикэымхаз џьшьаны...
Ицеит ауп ус баша сара сыфнакны.
Ицеит ауп снапы адунеи нантаны,
Снатэоит сара арымзае, снатэоит сара арымзае...
Иахзаанхаз рымцоуп, хагарцоуп хбылны,
Ханхааит урт рымцае, шэынхааит ха хамцае.
Шэырталала аштакэа, агэашэкэа аартны,
Апенџырка шэпылоит, рыблака аркны.
Сара саанырмыжьзеит, сара саанырмыжьзеит,
Ицеит ауп ус баша сара сыфнакны.

Зышьтамта сеиуоу са скында шаада, Шаыхьдка акакала шаымш иантданы, Шаышьтака акакла амра рынны, Шаынаур шаымшақа реиха иауны. Исыздырдом, амфақа рнысшьа сшаыртда, Сшаыздырдом, адгьыл анытдшьа сыздырдом, Адгьыл анылашьа, атдх анылашьцоу, Атдх анылашьцам шагаыгуеит шаара.

Ипсуа датәуп адгьыл, Импсуа – ҳара. Ҳнеиаанза шәмаиааит, шәмаиааит арахь! Амҩақәа рыпшаара ус имариоума! Импсуа ауаҩ иҿы иара иблақәа роума? Иҳалпсааз – шәҳалабзаҳа, Шәаҳьҳалпсааз ҳаҳьуеит. Апсратцкьыс апстазаара шәа шәзыҳәан

ицәгьоума?

Қа ҳзыҳәан ауаа ҳанырхашҭуа ишыцәгьоу еипш, Амра амшын ианыххало ишыцәгьоу еипш. Ашәтқәа анаҿало, ашәтқәа анаҿытуа, Иааҟәымтҳзакәа атҳлақәа ажәҩан ихалоит. Ипсуа датәуп адгьыл, Импсуа – ҳара. Амҩақәа рыпшаара ус имариоума!

1986 u.

Абгьыц шкракра сдырбан, – Ари амш шкәакәа ауп, – рҳәеит. Акымзарак анзам асымтрада, Абгьыц шкәакәа иацәыжәымган аеымтра! Адәышкәағьаз тацәза, Уи штацаыз инхеит, рхаеит. Азышьтрака сыртысзом сара, Изыдоу, ишьтадоу азышьтрақаа. Асы шкәакәа үинымхазеит са сышьтақ әа, Ишуп, ицоуп асы шкәакәа. Исзымхаар исхаарц истаху, изхарада? **Сазәуп**, еазәуп, уи дыћоуп даеакалаза, Акалашәа. Сгәы акалоушәа, Сгәы сыхьуашәа, Изхарада? Асы шкәакәа, асы изытхьоу. Напы хьшәашәақәак сыкәаашоит, исыкәааша, Џьара пхарак пшааны исыкәсыршон,

исыкәсырша.

Цәаныррак цәыркьа-цәырасуа инасгәыталоит, Абгьыцқәа кәшәо, нас атдлақәа сынрыталоит. Аздсы схьыкәкәа, Асдсы схьыкәкәа, асы сылахеит, Асы шкәакәа абгьыц шкәакәа насцәылашәеит. Сгәы акалоушәа, Сгәы сыхьуашәа, Изхарада? Асы шкәакәа, асы изытхьоу иахаразар?

Апхынра цахьазаарын, апхын акәыз џьысшьон, Абыгь фежькәа сықаыпсон сахьтааз. Зегьы-зегь ирцаыззан, схала сыказ џьысшьон, Аха сара сыказаарын апхынра ахьцаз. Абыгь фежька сшаыхаоит, схаыцракаа

шәырхьымсын,

Сышшәыхәапшуа исыршаргы, шәааигәа стәаны, Схәыцрақәа шәырхымсын, Срыцҳаха – сеитымха, Ара сшыҡоу шәҳәаргы, гәхьаак саганы. Иацы, иахьантәарак сгәалашәара сашьтан, Сгәалашәара сцәуган, угәхьаазгеит цәгьала. Ашәтқәа роуп усцәызгаз, Апхынроуп усцәызгаз, Абгы, абыгь феижьқәа сықәпсон сара. Апхынра цахьазаарын, апхын акәыз џыысшьеит, Абгь феижьқәа ирылаз уара уакәыз џыысшьеит, Ақәа иацыз ашьыжь, уара уакәыз џыысшьеит, Апхынра цахьазаарын иаха.

1987 u.

Шьоукы сырхаштуеит Дара схамыштырц, Ашә аныдыртда, Са сыркәыртхарц, Дара сћоыстхарц, Ашә сыенадыстоит. Дара сцәызт уажәы, Инхеит рыћамзаара. Ах, са сшыћамзаара Сыкоуп, сыказоуп. Исгаалашаоз зегьы Наћ икасыпсеит, Спенцьыр анахыс, Спенџьыр анахыс Ићоуп сгалашарара... Атынчра фымтраха Быжьқ әак налапсоит, Ифыхщаа-фыхщао, Иемхтиа-емхтиао Ажәа-хәыцрақәа Сқьышә инықәххуеит. Ижәдыруоу ишыҟоу Ажәа-гәыграқәа, Сара сгәыграқәа, Исзынрыжьыз урт Абла гәықрақәа. Са сырхаштуеит Сара исгеалашео, Сара исгәаламшәо

Са сшырхамыштуеипш. Ашә аныдырта, Пшьаала-акалашәа, Ашә сыенадыстоит Зегьы сгәалашәарц.

Исзааигооу реилкаара стахуп. Ргәы-рыгәхьаа рымысхыр, Ишыкоу еипш са скалар стахуп, Ишыкоу – ианыгәхьаарго ирзааигәоу. Сыздыруам, азә дыгәхьаазгар стахуп. Азә данцоз абығықға нижыуан ишытахыка, Маза-маза са сишьталан, абгьыкашара са суп. Азә данцоз амца нижьит ишьтахька, Игәашәтома, ҳара зегь абылра ҳаҿуп. Икоуп дунеихаан иумхраша, мамзаргыы иумхро, Иумҳәо – уи ушьтақәа ирнуп. Икоуп гәхьаак – дунеихаан ииамсыша, Ииамсыша ыиамсыр стахуп. Ииамсыша ирымазааит ирымҳәаша, Исымҳәаша амца иалаблыр стахуп. Сыкоуп азын, абри асы-зын миасрашәа, Сыздыруам, азә дыгәхьаазгар стахуп.

Ашәахәац хәычқәа еизызгон, Нас уатдәы исшарцаз, Мачк сара истәхарцаз, Мачк уара иутәхарцаз. Исызгәамто исыхьдырсуан мазала рыпхарра, Исызгәамтеит – убри акәын исхараз, исхара. Ашәахәац хәычқәа еизаҳган, – иҳабжьысит, иҳабжьалеит,

Ашәахәац хәычқәа ҳцәызын, – ҳаицәызит, ҳаицәҟьалеит.

Адунеи садызҳәало арахәыцқәа еиқәҳәалам, Амшқәа сырпылоит, сгәы еергьҳәа иааиқәҳәалан. Ашәахәацқәа, шәа шәоума ацәаныррақәа зҳәыцыз?

Сгәатца исыцәталан, сузхьааит, сузхәыцит. Соыза, са суҳәоит, исаумҳәан угәала, Угәы шухьыз, сгәы шсыхьыз – иҳамазааит ҳҳала. Зегьы-зегь ҳәҭа-ҳәҭала, шәаҳәацла еибаркума? Еипыртыз, еипылаз напқәак еибаркума? Ашәаҳәац ҳәыҷҳәа еизаҳган, – цәаныррак ҳабжьалеит,

Ашәахәац хәычқәа ҳцәызын, – ҳаицәызит, ҳаицәҟьалеит.

Амра ацыпхь иканапсаз зазахан, Азгаб лылабжышқәа илеиуаз зазахан, Адгьыл азамҩа цыра-цыра инахыжжит.

Аапын иааиз аткы иатаа азахуан, Нас уахынла суадае иааины аеатаахуан. Апша аапын уахак иамбазт, изатахеит.

Иахьантәарак амшын ацәа иалсхуан, Иахьантәарак, ахаҳә хәычҳәа алапсан, Иарах ацәҳәрпаҳәа ацәыӡызшәа ипшуан.

Аапын иааиуаз сналахәаша сналазуан, Уажә макьанагь сыкоуп аапын салахан, Амш, сандәылымті, спенџьыр иалыпшны иаапшуан.

Амахәқәа рыбжьара ацәыкәбарқәа кнахан, Абыгьқаа рызазарцаз, Рааигәара снеизом Ишцысуа сымбарцаз, Ацәашьы-цәыкәбарқәа, Ақәазы-цәыкәбарқәа. Адәахьы сандәылтұуаз Сапхьа ишьталон амфа, Сапхьа ишьтытуан амфа, Am@a - am@axaacta, Са сшану санытуан, Абыгькәа ишырнытуа Ацэыкәбарқәа рышьта. Ацәыкәбарқәа рышьта Нацәкьарақәак ианыртдоз Адыргақ әа санры пхьоз, Са сызустаз сархоон. Атахыбжьон играртон Икапсаз сыбгьыцкаа, Ацхыбжьон ихьшашаон, Ифыцраауан акрицкра, Ацәашьы-мца иалтыз, Ацәашьы-цәыкәбарқәа, Ақәазы-цәыкәбарқәа. Шьыжьнацы икнахан Амахәқәа рыбжьара, Агәи агәи рыбжьара Анасып иафызан.

АБГЬЫ ШКӘАКӘА

Абгьы шкәакәа – бығькапсан, бығькапсан, Цьара ахауа иалакнахан, иацыршаан. Фажәа шықәса са сыртан, са сыртан, Абгьы шкәакәа – быгькапсан, быгькапсан... Абгьы шкәакәа, тагалан феижь иацәынхаз... Жәҩан цәыкәбарқәак ацәкапсон, ацәкапсон, Сыбла хызфон, рышьтыбжь бжындакра сзынхон, Џьара сцаргьы сышьта азазае исцаынхон. Амши атихи са срыгатылакны еикашон, Амшын аисыбжьи са стәеисыбжьи еиқәшәон. Абгьы шкәакәа уаф иимбоз бығькапсан, Сара избарц илаша-лашон иахькапсаз. Дыкан, дыкан цәгьала апшзара иацәшәоз, Сара сзыхаан абгыы шкаакаақаа зыкашаоз. Абгьы шкәакәа... быгькапсан, быгькапсан... Фажәа шықәса са сыртан, са сыртан...

Хаицын уаха, шьоукы хаицын... Ацрашьы рахрыц цьара иаркын, Адунеи ҳанын иҳәоураха, иҳәаршаҩха, Адунеи хәычын уаха, уаха... Ауаа рацәан, ақәа разан иауаз, Ақәа лашәын, арахәыц лашан иаауаз. Ашьацра збеит сара пхызла, ашьац аауан, Ушьап шьац амыреуа уара са сахь уаауан. Уаха сызцыз, сыпхыз афыза збаз, – Уаха хзащэын, уаха храцэан убас. Хагәқәа пшаауан, шьа фацпхьа за ипшаауан, Шьа фацыпхьа за ажа фан хапшаауан. Ақәа хкәахьан ұшьапышьтақәа зәзәаны, Хнапышьтақға мызғуғакға. Инаскьеит хыхь ажофан ашьта хантіаны, Хаицын уаха, уаха хаицын шьоукы... Ихантаны, аха иахьахну хмырбакәа. Ацәашьы рахәыц џьара инхеит иаркны...

АЛАШЬЦАРА, АМШ, АЦӘАХӘА

Атұх суада ионытуеит аезаны, Нас инеины атұлақға ирхыынҳалоит, Сара сгғалашғара сыцәзаны.

Уаф даныкам анаурқа нхоит, Алашьцара иалыхахаа. Алашьцара иалыхахаа, Рыцааара апенџыыр иазынхоит.

Ашәхымс сзахымсит, ашәқәа аасыртит аха... Амшқәа рыбжьара, Амшқәа рыбжьара Иалдан уаф дызхымсуа ацәаҳәа.

Алашьцара, амш, ацәаҳәа – Ирыхьзыртцан апстазаара, Срызхәцуан сара, изгатцәҟьарцаз рыгәра, Алашьцара, амш, ацәаҳәа.

Фынла исхаштуеит атұққа зеипшроу, Алашьцара ублақа ишреипшу. Џьара дыкоуп аапын зыпшроу, Знацақьарақа амза-шааха еипшу. Знацакьарақа амшқа ахапсоу, Иахьа иказ амш сара иситеит, Амш афнытіка анасыпгыы шоуп, Анасыпдарагь, Амшын, ажафан, абзиабара рыпшзарагь... Ақа сықатар, сгаы ацыпхь арцаоит, сгаы ацыпхьқаа...

Зегьы ззеицшу изгәатазом ацәакәа. Сара издыруеит, адгьыл злыху шәыгақәоуп, Аилашәшәымтаз сышьтае изуеит сыгага, Аилашәшәымтаз амш иафызан амацәыс, Иацәызыдаз? – Сара исышьтан, самбацызт. Сара еынла, ианысхаштуаз атҳҳҳа, Уа ублаҳәа рылашьцара сатҳахуан.

1987 u.

ТАГАЛАН

Тагалан, тагалан, сентиабр, амшын... Абгь феижьқа, амш феижьқа сара сырзыпшын. Афн хыбқа еидкьыслон, еидкьыслон, – ихалон. Афн хыбқа рынтцартае, рынхартае сынхон.

Нахьхьи џьара еидытцуан ажәҩан, амшын, Нахьхьи џьара еипыртцуан, еипылон, ипшын. Акакала абгьыцкәа капсон, исҿапсон: – Ба бзыҳәан, ба бзыҳәан тагалан! – ҳәа рҳәон.

Амшқәа ергьҳәа еиқәҳәалан рыпсы, Ицәышӡа, ицәҩеижьӡа исхартцон ркасы. Тагалан апша алан, ақәа алан, – саргьы, Апҳынрагь алан, апҳын уажәгьы. Тагалан, тагалан, сентиабр, амшын... Абӷь ҩеижьҳәа, амш ҩеижьҳәа сара сырзыпшын.

Ацәаҟәа азы ажәуан, азы ажәуан... Сынтәантәарак зыда ҳанҳарцу? Апхын хазгәамта иагарцаз, Хкәара үзы ахьтамыз азы ажәуан. Хкәара зы зтамыз, цҳа зхымыз, Есы-шьыжь инхық әгылон сымыш, Нас абла иатцөа, азгаб иапшөымаз, Хкәара хәыч амаза шлымаз. Азәгьы имахацызт псы зхоу ҳәа, Уи иашьтан азызлан дызтоу ҳәа. Хәыцрақәак срылан итәыму. Апхынра умаз, исымаз. Амфахрастеи амфахрастеи рыбжьара Са сгәашьтыбжь иетцәа-етцәо инашьтымыз. Ахцәышьқыр, азышьқыр, азызлан, Саннеиуаз ахахрае дыпшымыз, Санлых әапш, днасхыыс зар, сытрыс зар, Ацәаҟәа ашьтақәа снымыз. Ацәаҟәа ҿажәкуан, иҿажәкуан, Ацәаҟәа азы ажәуан ес-хымыз. Апхынра умаз, исымаз – Хкәараҿ, зы зтамыз, цҳа зхымыз.

Алашьцара аеалаза илеиуан ақәа, Тагалан псыбжыла иахьщоыуон апсра, Исымбац аблақға анызба сбылуан, Исымбац аблақға рылапш страхуан. Цәыкәбарқәак еипысшьуан, ақәа сазынхан, Ааигәа, џьара ҳәаан, Ааигәа, џьара ишан, Арахь алашьцара урт аблақға зшаз, Еимгеимцара е дыкан урт рылапш ззынхаз, Са сакәын атынчра атынчра зыцәгаз. Амшын цәқәрпа аныцәаз атцәыуабжь заҳаз, Иаргьы дтрыуон, дтрыуон агрыпшқақра ииларц, Са сзыхран, амшыназ, блақракырз инцраз, Цәаҳәакын, ажәакын, ажәабжан иҳәаз. Алашьцара аеалаза илеиуан ақәа, Тагалан псыбжыла иахьтрыуон апсра, Апсракәзу, мамзаргьы еа мшык абара, Урт аблақға рытцан са уп абылра.

Акы сгаалашаон, Акы салашан, Анаћә салоушәа... Гәтыхак сымаздаз, Гәыграк сымаздаз, Схәыцра иалахын. Џьара ак сархаарцаз, Саркьалк иасызшәа, Схәыцра саалырхын, Ацәыкәбар хәычқәа, Рышьта збаанза, Рышьта сныртцахьан, Схәыцра саалырхын. Сеидру, издыруада, Џьара дыћазар Анаћә иалахаз, Сара игәасымтаз, Сара сгәазымтаз. Сеидру, издыруада, Зынза игәтыхамзар Сара исгралашраз, Сыпсы иалахон Зыпсы салашаз. Сыбла хызфалон, Анаћә ааимтаз, Уара уааимтаз. Ицон атух, интроон атух Амш ааимтаз.

Исхарои, Апша саназхәыцуаз апша асзар, Еимгеимцарак аамта аанҿасзар, Иаанҿасзар, сара сахьнагзарцаз, Сыдгьылаҿ уащә ашьжьымтан шарцаз.

Уащә акәыз, уащәыщәкьа инхаргьы Амш-бжа имшы бжан ишыкоу, Сынхаргьы, сахьзаргьы исҳәарцаз – Амшын, нас аапынра шыкоу.

Исхарои, Уа мачзак сузхәыцзар, Сузхәыцзар, гәаныла усхәыцзар, Усхәыцзар, нас иҟало збарцаз, Ахәлара аҵх иазынхарцаз, Аӆшзара ашәт иазынхарцаз!

AM3A

Иаха амза тцәыуазаарын, рыцҳа, амза, Шьыжь азаза сықәпсозма, мамзар, мамзар... Амза алабжышқәа гәасҳап ишу, ихьшәашәоу, Азазара нас снылаиап усшәа, баша. Амш аблақәа ирхызбаалеит апҳын шааиз, апҳын. Абҳьыц ҳәычҳәа пызжәазом зныкҟа, ҩынтәҟа сапҳьан.

Исхароузеи, игәастазар, зынза ашьхақәа ааигәазшәа,

Уажәы-уажәы схьапшуазар, Са сышьтахьћа азә дынхазшәа. Ашацкыраз, ицәышза, адгьыл пштәыдан ићан, Зшәыгақәа зцәынтдәаз иеипш асахьатыхоы миыказ.

Ашәыгақәа ақьаад шкәакәаҿ са схәыцрақәа иреипшуп.

Игәашәтахьоума зны-зынла ашареи ахәлареи шеипшу.

Ићазам зынзаскгьы амфақәа рынтарта, Ићоуп баша амфақәа, Инымтаразо ицаларцаз. Иаха амза тарыуазаарын, рыцҳа, амза, Шьыжь азаза сықапсозма, мамзар, мамзар!...

1986 u.

АЦӘҚӘЫРП-НЫКӘА

Амшын ашьыжь ажәҩан еипшын уамашәа, Амшын ацәқәырпақәа срықәлеит, сшьапқәа хтны.

Сара азсашьа сыздырзом зынзагьы,
Аха сыруеит ацәқәрп-ныка, сшьапқа хтны.
Ацаықарп-ныка исымоуп амаза таахны,
Апша сеазтуан, иааины аеаднатон са сгаы,
Амшын сыблақа иреипшын ииатаза,
Азагьы сыблақа дхыпшылон ааигаза,
Аза дхыпшылон, урт днархысуан, ак ихаон,
Дгьыли-жафани, рхы неидкылан, ак рхаон.
Нахьхьи, ашаапшыгы ажафан аблит зымфакы,
Са сыгагы аблит. Исыздырзом еа мфакы.
Ашыжь схаыцра амшын иалдан цаахааны,
Ацақарп-ныка, ацаықарп срыцуп, сшьапқаа

Ацыпхька реипш аччапшь капсон, – сыччапшь, Цыра-цыра ићәшәарц далагон азәы. Са дыздырит, зыччапшь зцәызыз иакәын, Зыччапшь зцэызыз, згэыгра зымфахаз азэы. Сылапш хызлон, ацәкәырп иргон сылапш, Амшын атан џьара аиатрара трахын. Сара сгращае аччапшь ацыпхькра есырпын, Ахәылбыеха абығь феижьқаа ирхьынхалон. Абыгь феижьқаа реипш ифеижьуп Сара сыччапшьгьы апштәы. Сара исхынсуаз апша хышашшаа иамазам абжын. Апша хьшашаа, агаы хьшашаа – Ирцәызгада рыпхара? Азәгьы. Уи ус баша ићазам адхара. Ииуеит амша е ачча пшь еимгеим царак инхарцаз, Абзиабара, апшзара, агәыгра рыгәра угарцаз. Цыра-цыра икасыпсоит сыччапш ацыпхь феижьқаа,

Цыра-цыра ишалышәшәо еипш, Атдлақәа рыбгь феижьқәа!

Пшак насыр, Пшак насыр, Ашьшьых а сым фасыр, Мҩа-бжаҿ саанҿасыр, Мшы-бжае саанеасыр, Хәыцрак снахьысыр, Тынчрак снахьысыр, Шәахәацк ма исзанхахыр, Лакә рахәыцк схахар... Ах ида игәаҟуа Ипсы са сахьзахыр, Ипсы са исзынхахыр... Абрантәи схаразар, Схаразар, сааигәазар, Ма ићамло схразар, Пхызла сыхәхәазар, Сзытхьазар, сбылхьазар? Азә гәыла игәы сасыр, Игәы сасыр, сгәы дасыр, Ашьшьых әа сным фасыр, Мҩа-бжаҿ саанҿасрым, Мшы-бжа саан фасрым, Пшак насыр, Пшак насыр!..

Избада, избада са сиеще шташеоз, Ажәфан ааныжыны, иалтцәраа ишцоз, Агәы ахьуа, апсы ахьуа, и ыцәаа ишцоз, Избада, избада са сиещаа шташаоз? Ишыћалаз сеидру, снап ашта ианшәалт, Снап ашта ианшралаз, уи баша имталт. Гәыргьара-гәыграқаак рыка сынталт, Насыпзар, насыпзар снап ашта ианшаал? Дарбану, дарбан уи пхызуп хәа зҳәаз, Иаазышьтда нас сиещаа, дызуста иаазгаз? Насыпушва гвыграк аамтала исзырбаз! Дарбан нас, дарбан үи пхызуп хәа зҳәаз? Избада, избада са сиещә шташәоз, Ажәфан ааныжыны иалтцәраа ишцоз, Агәы ахьуа, адсы ахьуа, асыцааа ишцоз, Избада са сыда са сиещә шыпхоз?!.

1986 u.

Ашәа ссирзак иалоушәоуп ашьыжь шиуа, Исныруеит, са исныруеит пшзарак шиуа, Пша кәандак нысхьысит, гәыркәанда жәак ҳәа, Уи мшы-мза иацәкаҳаит, етцәа еимхәыцк нахшәа. Са сҳәыцра ашәаҳәа-еиҳапса сапҳьа ишьҳабоит, Реимҳәыцбжьы, рыбжьы-еилапса насылатцәа ицоит.

Иаасыкәшаз тацәырак сыңталоит скаууа, Тынч тынчрак снахьысуеит, сгәы иамуа, иауа. Азә илапш иацәыззан, гәы-гәтыхак стдәахит, Мазажәак, маза хьзык сыпсатца изфит. Пшак насын, уа сгәы ажәақәа еимбрыжәаа иагеит, Са сыблақәеи мшы-мзеи исзымҳәазгыы рҳәеит.

Хара хәыцрақәак сынрыжьуеит сымала, Сара схәыцрақәа исыздыруам рымаза, Исыздыруам уаҳа тынчрак зсымазам, Сгәыргьа-гәыграқәа, шәа шәыда исымада! Зынгьы сапҳьаҟа насып лашарак нҵәыҵыпҳоит, Насып лашарак, сгәи са сшьеи ирымадоу. Гәрамгаракгьы зынгьы избазшәа сныщыккоит, Мыш-лашароуп ашара анықәло исымазоу. Сара исныруеит, мчык доуҳаушәа исаҩазоит, Исаҩазоит, даҿа псы-мчык сылатцо. Сгәатца итыхо, цқьагьы исзымҳәо, исылагзо, Сҳәыцра рҳәыцрақәа рыпсымра саҩазоит.

Апстазаара хьзушәа иахыршоуп Абзиабара иахылтуа ашәахәа! Ибаргәузеи, насып имоуп ус ишоу, Зыпстазаара абзиабара ахыршоу. Амра апсымтаз иацыршәазшәа шәахәак, Мцабз пхаррак сара сгәатда итдәахыуп, Исхәоит, инытдакшәа еитасҳәоит ашәак, Бзиабара пшзарак са сазыпшуп. Апстазаара лаша-мшқәак азыптдәоуп, Ианацәыз урт, иалам хәартара. Апстазаара хьзушәа иахыршоуп Абзиабара иахылтуа ашәахәа!

АФЫТБЖЬЫ

Адгьыл атантә фытбжьык саҳаит, Ажәҩан атантә фытбжьык саҳаит, Пҳыӡк салазшәа сфыхеит, са сцәырҳаит, Исмаҳацыз фытбжьык саҳаит.

Џьара ишсыпхьоз уи абжьы са издырт, Ашьха ақәцәаҿ знапы зѣьаз дыздырт, Мра-шәахәацкгьы сара сышѣа иааз, Сама идәықәлеит, уи абжьы ахьсаҳаз.

Са гәаныла мҩак санылан сцоит, Ҽа дунеик ахь уи абжьы сагоит. Цәгьароу, бзиароу са сзықәшәо еилкаам, Зегьы исыртоит харантәи салам!

Адгьыл атцантә ҿыҭбжьык саҳаит, Ажәҩан атцантә ҿыҭбжьык саҳаит, Сқәыпшра акәҳап уи зыбжьы зыргаз, Насып шкәакәа сара сзы иаазгаз!

Алабжыш иалтит сдунеи, Аччапшьгьы иалтит сдунеи, Шә-гәыграк, шә-лапшык ахьыпшуп, Гәахәарак сзааиуеит, сыпшуп.

Тынчрак ансымам – сынтдәеит, Сгәаҳәара ансыцым – сынтдәеит, Хәыцрала сгәатца еибаркуп, Сгәатцеи са сымши еипшуп.

Алабжыш иалтит сдунеи, Аччапшьгьы иалтит сдунеи, Тәицуп, цәыкәбаруп изеипшу, Шә-гәыграк, шә-лапшымцак зхьыпшу!

Сгәаща е и фащхахт ш әа-бжык, Сгращае ифащћьахт шьтыбжьык, Инымтцаазоз ныррала стаит, Са сгәашьтыбжыгыы жәфан ахь иприт. Адгьыл саћрытхан схы збоит, Имиц ашәак абжыы гоит. Амра шәахәа иацу иароуп, Амра шәахәа иацу са соуп. Шьта-шьтала инеишьталан ицоит, Жәфан ахь урт амфа картоит, Сашәа арахәыцқәа пытдәтдәоит, Истахыз сзымхракра интроит. Сгәаща е и фащхахт ш әа-бжык, Сгәатда е и фатц къахт шътыбжьык. Инымтцаазоз ныррала стаит, Са сгәашьтыбжыгыы жәфан ахь иприт!

Стәыгра ацәыкәбарқәа стәы арахәыц иахапсоуп, Стәы рахәыц иахапсоуп, стәатца итапсоуп. Сымра ахьтәы кәицқәа сымца рыцроуп, Сымца рыцроуп, рымца сыцроуп. Сымшқәа бұыцушәа акакала еишьтоуп, Акакала еишьтоуп, мазакгьы рыбжьоуп. Уртгьы са сзыхаа ирызбазар акы, Ирхәо рмазажәагь са соума изызкыу? Цәашьы лашамырзгак апсып еипш иакыуп, Апсып еипш иакыуп, сшәа-зызо искыуп, Насып цәашьык акәзар, исцәыцәар ҳәа сшәоит, Насыпуша гаыгракгы сцаызыр хаа сшаоит. Стәыгра ацәыкәбарқәа стәы арахәыц иахапсоуп, Стәы арахәыц иахапсоуп, стәатца итапсоуп, Сымра ахьтәы кәицқәа сымца рыцроуп, Сымца рыцроуп, рымца сыцроуп!

Амза саркьатцас ихшьуп, Ажәфан-тзамц ду агәафы, Саныпшылан – зегь хәашьуп, Ианызбаалазом схы-сфы. Асаркьа срыцкьеит шарпазы, Икеикеиуа амш аатит, Саныпшылон сшанханы, Амза саркьаф ашәт шәтит. Иагәылан ашәт хәыч са сыпсы, Иагәылатцәахын ухьз – Апсны. Асаркьа унасып анын, Уи ианыпшыло рзы итдәахын.

ДГЬЫЛИ-ЖӘ@АНИ

Дгьыли-жәҩани зы-рахәыцла еибаркыуп, Дгьыли-жәҩани мза-шәахәацла еибаркыуп, Урт еа лахьынтак разхәцуп, даеакы, Бла иазгәамто, гәы ианыруа даеакы. Рымаза амҩа са сыпсы атаҟа итрахыуп, Рымаза амра ишоушоууа сшьеипш ишуп. Са дыздыруеит урт рыбзиабара анцәахәы, Дара рымшра – сара сгәыгра, сынцәахәы. Дгьыли-жәҩани срахәыц хәыцрала еибаркыуп, Дгьыли-жәҩани сара сгәыгра рыбжьакыуп!

Хьы-разныла шьыжьла адгьыл зегь кәабоуп, Хьы-разнушәа итынчза гәахәарак каршоуп. Амш ашара са сапылоит даеакшәа, Амш ашараз џьара игәастоит ашацәа. Уаф даныкам, дцәыртцны даақәлоит анцәахша! Уаф даныкам, гәыла слеипшхоит анцәахша! Ашьыжь-шара уи лнап иқәыргыл илкыуп, Сара сшьара цасҳәа сықәылкьарц даҿуп. Зынгьы саштаҿ лыччапшь ацыпхьқәа кабоит, Зынгьы саштаҿ лышьта ахьы-шьаҿақәа збоит. Лара лымшра ашьыжь-гәыргьа иахьыршоуп, Лара лымшреипш итынчза гәахәарак каршоуп!

Атцла дуқәа рышьтахьћа Амра ћапшь ташәоит. Сыҩуа, сыҩуа – сышьтахьћа Зегь ааныжьны сцоит!

Дгьыли-жәҩани ахьеимадоу Са сназарц саҿуп. Дгьыли-жәҩани рымаза Са исаҳарц стахыуп.

Ашьха дуқәа рықәцәақәа Ажәҩан иалаз ицоит. Ашьха дуқәа сыпхьошәа, Ус харантәи избоит.

Адунеи ду аҳәаақәа Рыпшаара саҿуп. Адунеи ду анасып Аилкаара стахыуп!

Атцла дуқәа рышьтахьћа Амра ћапшь ташәоит. Сыҩуа, сыҩуа – сышьтахьћа Зегь ааныжьны сцоит!

Сгаащае, са сгаащае хаыцрак неиааиуеит, Хаыцрак неиааиуеит, зщаарак щаахыуп. Шаартарак ыкоуп, – саиааиуеит, саиааиуеит, Шаартарак ыкоуп, сгаыгракаа пшуп. Ахара сцаргы, сышьтахька ак сыхоит, Схынхаырцаз аза дсыхаоит, уака дыпшуп. Исхаштхьоу гатыхак еиха-еиха иеыхоит, Исхаштхьоу азхаыцра баша саеуп. Исцаызхьоу рылабжыш зны-зынла исыкатаоит, Исцаызхьоу рылабжыш амцеипш ишуп. Ахаылпаз хаылп-шаапшь мцабзха исыкашоит, Амш антаамтае сгылан сыпшуп!

Азын ааигәоуп, Ахьтака ааигаоуп. Ақалақь тынчуп, Ақалақь пшзоуп. Ажәҩан лагырзык зны-зынла инаешәоит, Ахауа ашьышьых а шьха зыхьш а игазгоит, Гәыграк рныруеит зегь рхаеқәа, Гәалак рымамкәа, итынчуп рыгәқәа. Амшын цәқәрпа ахьарчхәа абжьы нытдак игоит, Амшын иахапыруа, ачнышқәа еырбоит. Адәы бақ әа ирым фатәны артцәаа тдыргоит, Адәы бақ әа насы п ссирк хазныжыны инаскьоит. Амшқәа, псахрада, баша инеишьталт, Аамта шьшьылаха амфа инанхалт. Аамта зы-мшын, ахәылпқәа рдунеи, Аамта зы-мшын, амшыни сареи!

1987 u.

МУ3А

Сыбхашҭӡеитеи, Муза, Сынбыжьӡеитеи, Муза, Мцак сзабмыркызар, Сгәы ахьта тапшуеит. Ахаан сырхымпшылац быблақәа рҩыза, Уажәыкгьы сынхымпшылар, бдыруаз, сыпсуеит. Знык бназыхькьысыз, знык псыпшәа

бназхьысыз,

Зыпсрахьы инеихьоугьы иирахь дгьежьуеит. Зны иқәбыркьаз зшьара, бымфақәа ирнысыз, Баразә затіәык бзыҳәан шәфык аҳәса итиуеит. Сыбхаштзеитеи, Муза, Сынбыжьзеитеи, Муза, Цәаҳәак сыбмыркызар, Сгәы ахьта тапшуеит. Ахаан сырхымпшылац быблақәа рфыза, Уажәыкгьы сынхымпшылар, бдыруаз, сыпсуеит.

ХАЛАПШҚӘА РЕИҚӘШӘАРА

Халапшқәа реиқәшәара –

ацыпхь иатцәарақәа зеыддуаз,

Халапшқәа реиқәшәара –

аацыни ацхыни анеилытцуаз, ианыдыдуаз,

Халапшқәа реикәшара –

зны еизааигәахо, еизааигәахо, еицәызыхуа, Амцақәа рыкәаашо,

маза кәашарақәак ҳалапшқәа

аныкәашо.

Оҳ, уи аапыни апхыни анеилытцуа – ҳаиҳәшәара...

Халапшқәа анеилало, ианеилытцуа,

ҳанеилысуа,

Иҳаҳәшәира аҳәеипш ицәанырра ихьӡааит, Ма ихы дазынхааит, ихы дзымаиааиуа... Игәхьаазгоит улапш,

сымч мырхакәа исиааиуа,

Атахыз станархааит, атахызаргь сажьааит, Амала улапш еазнык игьежьааит!..

Игәхьаазгоит улапш,

урт ацыпхь иатцаарақаа, Хаблақаа анеиқәшәоз иреыддуаз,

Усћан аапыни апхыни, анеилытуаз – ианыдыдуаз.

Халапшқәа реиқәшәара, реикәшара,

рыкәашара ҳалапшқәа!..

Нас изласхаштри, Уи аапыни апхыни анеилытуа иалапшхьоу!

ИШЬТАДОУ

Ушьта саныпшылан, иухьзыз еилыскааит, Ишьтадоу ушишьтаз еилыскааит, -Ишьтрадоу. Ихылтыз шракуу дызхылтыз, – еилыскааит, Ишьтра зегь иапхьаћа ишышьтоу, Ишьтрахаша дышрышьтоу. Ишьтадоу ишьта уашьтамлан хәа, – Иушьтахоо иушьтоу урызхьампшын! Наћ-ааћ аеышьтақаа иувоу, Аамта аеышьтақға уртамлан, Уахьдэықэлаз ауп урт уахьнарго. Угаы инауго, Мап, угәы уназго Уахьнанаго анудыруа насоуп. Ианудырлак Ишьтадоу ишьта шурхаз, Иузгаакьоу шракау иуагаз, Убриаћара ухы уаназгракьоу, Аамта ах-кәакь уштахаз... Абасеидш ухы уаназгәакьаз, Ухы ушагахаз. Ишьтадоу ишьта итахаз, Иухаштма, Иухылтыз шиакәу узпаз.

Мца-еибакқәа, мца-цәақәа, Мца-пытла-хацәақәа, Алҩа иаҩызахаз шәынасып шәацымлан... Зымца зызҿамҳәаз, шьта шәымца пзыртлода? Шәрыпҳьа шәызнымиаӡаз Шәабацәа ртацацәа! Мца-еибакқәа, мца-цәақәа, Мца-пытла-хацәақәа...

Инымтцоо иатцоарак ублақоа ирхымтцоо, Урхыпшылацпхьаза еихагьы еитцөахахуа, Иузгәамто стахахуеит, Игәоутар еицәахуп, Уажә сыбзиабара иатцәахуп... Уаанза иапшшәыз? Иапшәшәымыз?.. Заћа бзиабара сымаз, Зегь пшшэык-пшшэык сзынрыжьын, Пшшәы иатцәак агзаарын, Уигь налатаа, исымаз. Шьта исыгуи?.. Цәыкәбар иатдәак нтауршәыхыр Сгәаща, Иуцәагои?.. Иузгаамто стахахуеит, Игәоутар еицәахуп, Уажә сыбзиабара инамтцәо иатцәарала еитцәахуп.

ΑΚΑζΑ

Аамта аката аршәит, Игоит аката аршәыбжь. Изхашәазгьы дшәиума? Ма дныҳәоуп ҳәатәума? Ныҳәоуп! Аамта аката аршәуеит... Инацәа иҿытцакны аршәаа Дасуеит аката зхаршәу. – Уаҳау, аката зхахаз! Уаҳа иҳанамтеит таҳа, Уаҳа таҳа ҳәа ҳнамтеит, Уара уката хаҳа!..

Арашых рхьыкәкәоит акаканхфы лнапқәа, Қапстазаара ахаара рашыхны икатәоит, Акаканхфы лнапеипш ҳахуеит апсра, Рашыхны ҳапстазаара ихытышт еита Иҳазнымтуа икатәаз, Ҳнапқәа ирхьыкәкәаны. Апстазаара ахаара агьама збахьаз, Зрашых еизыркәкәа, Акаканхфы лнапеипш ҳшахуагь апсра...

Адәқәа каршәуп, Адәқәа шьтоуп, Ажәҩан рхаршәны Дара иоуп. Арха дгьыл ашьац цәқәырпоит, Ара улапш апсы ашьоит. Арха иалдоуп адақәа, Азқәа ртахәмаруеит дара. Аапын арха агәы еисуеит, Анышә иалсны ажәла аауеит, Ажәла тірыгьоит уажрааны, Аҿа ахылтуеит ажәла псны. Ада итоу ашьа еикәшоит, Адәқәа рцәа-ржьы еимнадоит. Арха фыхеит, апсы тоуп, Апсы тазтю ауаф иоуп.

АШӘҬҚӘА РЫНЦӘА

Аапын-хымардуан Лбааит сара стаылахь, Дылбааит сара сахь Ашәтқәа рынцәа. Ахьымардуан илбааз Ашамтаз дыспылан, Изура сзымдыруа, Сгылоуп сшанха. Дыћан уи зны Сыпхыз хаақәа ртәылае, Дыћан зынгьы Иашаз сгәырфафы, Ихићьахьан хашта, Сахьых әмаруаз, шәтыла, Дыцәҳәыра-сакаран Дыспылеит зынгьы. Сашьтан уи иеы Исцәызыз апхарра, Ишәыгақәар сашьтан Исзымхоз апшшәы. Аапын ихнымхэыз, Зызхәыцра саркараз, Дысхаирштырц дашьтан Шәтык анцәахәы. Аамта фыцхеит, Иаапшит апсабара. Даапшит хара хахь Ашәтқәа рынцәа.

Аапын-хьымардуан Дылбаан ҳгәапҳара, Ҳаҷкәынра ирхынҳәын, Ҳаҟоуп ҳласʒа.

Амши атцхи рыбжьара Аира амаза бжьоуп, Амши атцхи апстазаара Агәеисыбжь рыбжьдоуп. Агәеисыбжь еихсыгьуам, Агәеисыбжь гәгәоуп. Уи ашьтыбжь зхылтуа Сгәы атцеипш ирххоуп.

Рыпсы еифыршеит Агагеи ауафи, Еицырхалеит псы защнык дара, Амфа ианхалеит Аамта пшаауа, Имфахыркьарц иақәыркит апсра. Еифыршеит ргәеисыбжь Гәы затцәык зызтоу, Рыпсып еифыршеит Ргәатцанза дара. Ауафы защә, зынаур зышьтоу, Илшарыма иаџьал ацәцара... Ма зыгага зцрызыз ауафы, Фызада дынхазар, дыпшаауа, Еипыртызар ус еипш азәыроы, Ићахума уаха еиниауа? Рыпсы еифыршеит Агагеи ауафи.

2004 m.

лакә-лакә...

Лакә-лакә... лакәыртаца, Хьыркәа-мыркәа жәаҩа цапха. Жәаҩа-шә ҿахуп ахан хьытдәца, Лакәыртаца уа дыфнахыуп, Дыфнашьқыруа, дыфнакаччо, Жәаҩа цапха лџьыба итахуп, Жәеиза аалыртын, шәык лзаартуам, Лцапхақ разегь лц реилагахит. Уа илзыфнада уи ауада хәыч? Итцәахыда? – Ла лхьырпыс иоуп, Махәра иуама? – Иуеит рымхәеи, Лакәыртаца иара димгеи. Аџьныш иакәзаап ирытцашьыц, Ахан хьыцэца дыфназцэахыз Иара арпыс – Хыыркаа-мыркаа. Лара лакәзар – Лакәыртаца. Ашәык рыбжьоуп, ирзаартуам, Маалықьк днеины иааимыртыкәа. Уара, сычкәын, хахәы-бырфын, Уара уакәхап уи амаалықь, Ахан хьытдәца упырны уазца, Лакәыртаца уцапха лызга.

ИХАҚӘИТУ УАХЬ

Унеиуан, ацыпхь уцрытцуан, Еиҳа-еиҳа еитытцуан иуҿыкәыршаз амра, Еиҳа-еиҳа ушьтытцуан, адгьыл уакҳамшәа, Уҳаны акакала ажәҩанҳәа еиҳытцуан. Ҵаҟагь быжьра-быжьтцәа аатуан, унтапшыртә еипш,

Улапш аауан, исызхымган, сыпсыртә еипш. Адгьыл гьежьуан иқәквартә ашьара, Ашацәарзатә – ауафытәыфса ихшара.

Атұҳқәа ургәылҷчоит нахьхьи, џьара, убырлашха, Ибзоу зегь рыдсы уҿҳәароуп. Идсхьоу рынарцә Уа уоуп. Исыт саргыы знымзар-зны уааигәа гылартас, Амацәыс уқәычча утәоуп. Уаргьала иукуп жәҩан амаакыра, Аеті рымҩақәа укуп. Уарымарахь – ҳадстазаара азиас хәашьыра, Ҳаман анеира иаҿуп. Зныктәи Уа уладш уи азиас арыцқьауеит, Еимгеимцарак уладш ҳазхоит, Аха нак зымҩа уладш урхоит, Уа џьара икоуп ҳагәнаҳа ахытҳырта.

Санду лгәалашәара иазыскуеит

Мшы зацэык еипшны Шәышықәса бхытит, Шьта ибпеипшуи? - Нарцәы. Ахаан дсымбацызт, санду, Бара ибеицшыз, Бкасы шкәакәа еипшны Ибхытит быпсы. Ибпылаз, бнаскьазгаз... -Азәазәала рееипшыны Бнаргон, харантәи Урт бырхьыпшны, Инымтро нарцаымфа, Нарцэыцха уашэшэыра, Апсып еипш банылан, Бнеиуан бласны. Анкьаза бшыћаз, Дырфегьых уа бқаыпшын, Дырфегьых быпшзан, Ибырфынын бхахэы. Жәҩангәашәпхьара, Иббахьаз, еипшын ба былапш, Быблақәа анкьеипш ииатцәан Уажә мыцхәы. Мшы заттаык еипшны

Шәышықәса бхыщит, Инымщәазо пстазааран Уи амш еищыщит.

АБЖА

Мшык аатит, -Иреигьу мшык. Фыц уаапшит, Иубеит еа пштәык, **Са бжык уахаит**, Угәы зырпхаз. Ажәак упшааит, Зегьы иреихаз. Уи Ажәа иин, Угәаеы иазхаит, Уи Ажәа нас Зегьы ирахаит, Ирхытдәеит адгьылқәа, амшын. Еснагь убас Мшык уазыпшын, Иреиџыу ашәа Угаы итганы, Ауаа ирзухаарц Уи аены. О, стиыс, уаарас Убжьы хаа сыт, Уи ашәа сҳәарц Уара сеибыт! Уи ашәа иреитьысшьо Ашәоуп! С-Апсны иазкны уи ашәа Аптоуп!..

АМШ-НАПСАРГӘЫЦА

Ухала шәарахтіас Утыфра утатооуп, Сара усцаыбналоит, – Издыруеит, угагаоуп, Ухала уаиааиуеит Ухьаа, угаырфа, Апстазаара сышьтоуп Сара сыпхатца. Апшатлака – сеикааргыжыуа Самоуп иара, Убас уи иазгьамоуп Сыргәаҟра, сбылра. Санкыднакьо стрыуоит, Схы анашьышьуа сыччоит. Зны амра гәыбзықуеит, Зны амза лашоит. Амш-напсаргэыща Саныршәлоуп сзатдәза, Атәиц еипш нас саашьтпаа Идәықәлоит апша. Издыруеит, ишнеиуа, Џьара сацәкашәоит, Абла сыхшәалазшәа, Атіх аашанхоит. Ишыкоу убахьоума Ащх ишанхаз? Утыфра утатооума Уажәыгь? Утатәаз!

2002 m.

АМПАХЬШЬЫ ШКӘАКӘА

Мпахьшьы шкәакәан амш хшьуп, Мрак иарбозар ҳәа ҳаӆшуп. Хамш цәызтаз изәзәаны, Леылтаахит дыпхашьаны. Хтаца цәрышкәа дыццакцәеит, Дахзымтаазакәа хамш лызәзәеит. Ампахьшьы баанза ишазом, Аха имшакәа ҳамш базом. «Амш шкәакәан, ицәашьит, Азы кнахан исыршит, Асапын шәах иарганы, Ишәпызгаларц амш зәзәаны, Амш цкьакракрара ишрызшарц, Сара сашьтан шәгәы ҟастцарц»,-Убас халхәеит азәырфы Хаапын – қәалас-ақәаршоы. Адша асыр, амра дхар, **Хамш мпахьшьы шкәакәа дырбар...** Ампахьшьы баанза ишазом, Аха имшакәагь ҳамш базом.

АЦХА КНАХА

Ацҳа кнаҳа амш ихшьуп, Амза ықәлан иааскьахьеит, Ацҳа антцәамтаҾ Амра пшуп, Урт еипыларц рызбахьеит. Ацҳа антцәамта шарпазуп, Уи ауп реиқәшәара аҿҳәара. Лапшы иацәыхьчоуп, итцәахуп, Апшоуп ирҳәо заҳара. Ацҳа кнаҳа тыстысуеит, Уи атысыбжьы саанарпшуеит. Амза алҟьар ҳәа сшәаны, Сазыпшуеит сыпсы заны.

Ићахын амзагь ианааз, Амза ианааз – закәытә кәашарааз!.. Аразын сшәыло, аразын сшәытуа, Зны амҩа саныло, зны амҩа санытуа, Агәырпынтца сықәгыл скәашон, Аразын пареипш уччабжь капсон! Сыкәашареи уччабжьи кәшәахуа азә дҳашьтан, Атҳх наскъацпҳъаза уи дгагахон, Уччабжь лырҳарцаз ахага дкәашон. Икамзи амзагь ианааз, Амза ианааз, – Уареи сареи ианҳааз!.. Уажә кәашарада уареи сареи инҳаз, Нас агәырпынтца аналакьакь –

1992 III.

Угага саркьашәк ирнуп, Уаныцәоу унеины узныпшыло, Апхызла узныпшыло асаркьақәа Уцәаара рнуп, Уаныцәоу даргьы ааины иуныпшылоит – Асаркьақәа... Уразкы ацәаара унуп, Уразкы уныпшылан. Разкуп, Уразкы узаныпшылар, Уа усаркьақәа рыгага ануп...

АБЗИАБАРА АНЦӘАХӘЫ

Абыжь-еим варак дрыбжысны, Абыжь-жәҩангәашәқәак дыртысны, Днеиуан уи дцэымза шэахэацны, Инымтро апстазаара дацны. Дхәычын уи – ахаан қәра змамыз, Агәыргьара иахытуагь ихытухьан, Араћа еа ус дук даезамызт, Хагәқәа днарыхькьысны иреыцуан. Араћа еа ус дук даезамызт, Амра ашәахәала дыхәмаруан, Уихәапшыр, хыц ҳәа акгьы икҳамызт, Арахь хгэы апхьарца уи назфишьуаз, Шьтыбжьқаак ҳаа ахылтуан, шьтыбжь ҳамызт, Уи захалак мрашрахрашран, Уи захалак, шьта дуафзамызт, Араћа ипстазаара фашьан, Дшаашьтыз арахь дынцаахшаран, Дызустоу ахьихаштыз шихароу, -Мгеимцарак убри зегь дназхаыцуеит, Нас иааимћьаз абыжь-жәфангәарак Дагьыныбжькьоит дгәрфацкьа лашаран. Дхәычын – дышхәычу қәра змазамыз, Агәыргьара иахытуагь ихытуан, Ари адгьыл ахаан данзамызт, Арахь уажә длашаран данытуан.

1999 III.

Жәҩани-жәҩани хыхь еигәныҩуан, **Т**аћа адгьыл рзыпшын. Азы шыцәаз сынтапшын, Сеахратр ажра сгры изтыфуам. Атра итытны ицон амшын, Зегьы иаххытдан хахнафарцаз, Уафы изымграгь сграгь зарцаз, Еиқәсыртәарц сара саашьтын. Имтыс со ишьтан амшын. Дгьыли жәҩани ирыбжьалан, Псаатәк амтаыжәфақға кьауа, Убри ашьтыбжь захауа... Дмаалықьума, ди, иаауа? Дгьыли жәҩани дынрыбжьалан, Хапстазаара еиқәиҳәаларц. Нас абарт зегь хаидызхаалаз, Акызащәык – гәеисыбжьк ала, Акызатдәык – псып рахәцла, Хагьихаштуам, дагьхазхоыцуеит, Дагьахзылбаапшуеит лыпхала, Дгьыли жәфани реахратрала.

1994 III.

Усмыхуапшын ус. Апстазаара акалаша ишоуп, Ухәычуп, ухәычцәоуп, Уццакуеит, уцацооуп, Сухьзазом зегь акоуп! Усмыхуапшын ус, -Субылуеит, Апстазаара акалашәа ишоуп, Ицазом – ипыруеит. Жәа-шықәса усгьы ихабжьоуп. Ухәычцәоуп, Са уажәытдәкьа сажәуеит. Зегьы зхароу агәоуп, **К**әра змазам, Макьана зхәычра ныртцәазам, Ахаан инымтцәаргь ауа, Ацәеижьоуп иажәуа. Усмых әапшын ус, Схәычы, угәы пшаауа, Уцацәоуп, субылуеит. Апстазаара акалашәа ишоуп, Ицазом, – ипыруеит.

Сара истахын угәы стапшыр, Унапы сапшыр. Сара истахын сыпсыр, Уанца сыпсыр. Аха сагьзымпсит, Уцеит, Уагьсзымпшит.

Убри атцх иамааз хьзыс?!. Ухы сутеит гәыр@атәыс... Атіх хәашхәаша икапсон, Апслымз халаланы хцон. Хзықәшәаз иарбан мықәшәатәыс?.. Апслымз амра ианаршыз, Ианархьшаашааз уи амшын, -Убасћан аиқәшәара хзапын. Пыхшьас иамои нас иапу? Анцәа иоуп знапы иану... Еилыхтәын апслымз, Апслымз пштәын, Амшын-зы лыхәтала игатәын. Иззымхацыз зашәа ихазхарц, Азыхь цқьа ҳаҟан иаҳнаҳарц. Хмеицәажәазакәа, хмеи сапшы, Гәаныла хаћан зегьы ххәарц. Иузеибымҳәо ҳгәахьы иаауан, Узқәитым ҳақәитзар ауан. Ианхазшәа ихақәу нагзаны, Апхыз еипш хлахьынтца баны, Хахьдәықәлаз ҳнанагон еита, Хшыржьаз хзымдыруа ххата. Зегь хгралашраракра хацрзаны, Даххыччон Уи, иапу збаны... Нас иузтааз уара гәыс, Уцартә убри зегьы чҳаны? Убри зегь схызгоит былраны...

Сзықәшәаз иарбан мықәшәатәыс?.. Ухы сутеит гәырҩатәыс.

ХЬЫШЬАРГӘЫЦА

Иухытит ухьаа, иухаз ирфашьыган, Удсы ахәышәтәит хыхь адсабара, Уара дух апшит зыбла лашароу, Зыбла пстащагоу, Иатааит Уи ићынтәи угәы апсшьара. Иунырит Уи имч, игәапхара! О, Хьышьаргәытца, узныхәаз! Хьышьаргэытца – истааз, Снапсыргрыща хькрыршрахак анзыршраз... Гәыла-псыла ҳаиниршәеит, Ази амцеи еинзраалаз. Хапсы иахылтыз Иара дикрырчахоуп, Ахауа дафызоуп иахзымхоз, изфыдоу, Хгәы-хапсы еимыздаз, Лашаран иахгэылсыз! О, Хьышьаргэытца, иахтааз!... Хьышьаргәытда, ҳазныҳәаз!..

AYAMAPPA

Нашьты-аашьт, Нашьты-аашьт, – Аещәақәа хәмаруеит, Рыцыпхька еимырдоит, Ахәитрахәа иркьоит Адгьыл ахь, рыжәла лартцозшәа. Блала уеимыздоит, Зегь акоуп сгразхара усызбазом. Узустада, иужәлои? Убас ухьзгьы чакзоуп. Уагьуафуп, Аеті әақ әагы урцыр қы ахоуп, Сыгәгьы уакрырчахоуп еита. Нашьты-аашьт, Нашьты-аашьт, Нашьты-аашьт -Хыхьынтә цаћа, Маза шәеицыхәмаруеит, Са сшәыхәапшуеит сгылан сшанха.

АЦЛАҚӘА СРЕИПШХОИТ

Рышәшьырақ рхытын, Атілақ әа гылоуп тагалан, Ирызнымкылаз амра рылсны, Амфа ианыееалоит. Сакәабар здыруада амра Ишу ашәахәала.., Атдлақ әа срытцоуп амра схыыршо Ес-тагалан... Сеидру, иахьыкоу, исхыщын, Сыгагь ныкооит. Исызнымкылазт алапшқәа рыцыпхь, Исылсны икапсахуеит. Сшьа-сда итаныкооит Угәы ашәахәа, Инымтро иацрытуа... Алахьынтцақ әа зегь рыш ә к әы, Нас слахьынта ананытуа, Ащлақ әа среицшхоит убас кан, Зышәшьырақа зхыщыз. Сгылоуп сеитымхан, Уахагьы зыгага хнымхәуа... Ушьтан, нас хаиқәшәахып џьара, Уажәазы – абзиараз, абзиараз! Хаблақәа иртоуп ибылуа, Ахаан ҳаанзмыжьуа гәатеирак.

* * *

Атұх изалымтыз, икоузеи, ика? Амфа изанымтыз, изыхнымхәыз афныка. Умфа пыттәттәа супыларц стаххазма? Уқәоушәа уқәарпсса, Упшаны униакьа уцазма?.. Узбахә зҳәара – дызбада, дзаҳада? Ас анхара, Ас анымхара змада?.. Уахынла уеттәан, Ашьыжь узазан, Шьыбжьон ушәахәан, Сухьзон сара, исазар...

Слымха надкылан адгыыл сазызырфит -Адунеи атцыхәан Ушьапышьтыбжька гозар, Уааскьозар издыруада?.. Ажәфан атца Угага анылан избозар?.. Бжь-жәфанык ирыластиоит сылапш. Быжьра-быжьщәа дыкоуп ҳәа рҳәозаргь, Иушьтастоит схаыцра, Уапшаарц, ушьтнахырц, Сгәыргьара уааигәа снахеит. Амшын ду уаанахәар, Сыпсызхан амшын зегь еимыздон. Упшаара сахоом, Аха еихагь умбара сахоом. Упсаатәны униаћьа уцозаргь, Сыцсы ушьтастон, Иухьымзака интцаозаргь.

Хапскәа еилаз, Хара ҳахьыҟоу хараҳаз, Ихаз-хазыз. Хагәқәа пшаауаз, Хагәқәа еизыпшыз, Хара хаицәтәымзааит атахыз. Сара сеазъыз, Уаргьы уеазәыз... Зынза ҳаицәызыргь, Хаицәыхкьаргь, Хапсқәа еилаз, Хагәкәа еизакыз... Ирхылтыз иакәыз гәыгыртас, Мрас иахзакыз, Ещәас ҳзырпҳаз. Уара сузеилымкааит, Саргьы усзымдырт, мап. Ари апстазаара хара Ма хаилнаргап, Хаиланагап мамзаргьы зынза. Зынза ишәтахымзаргыы сбара, Бзиа сыжәба, Ма цәгьа сыжәба, Сышәзааит, -Абас иааҳадгылап апсра. Хапскаа еилаз, Хагәқәа еизакыз ҳара,

Ҳа ҳҳараӡаз, Ҳа ҳҳаз-ҳазыз... Иаҳҳылтцыз иакәын гәыӷырҭас, Мрас иаҳзакыз, Етцәас ҳзырпҳаз.

* * *

Сгәы уагәылсит ашәахәеипш, Сгәы уагәылпхеит, шьта уа упеипш Лашарбагоуп, капхароуп, Сара исықәу ташәароуп. Ашәапшь сналсып хәылбыехак. Исзаанхеи? – еа шьаеак, Шьаеак – амш ныртраны, Шьаеак – ахра снаекьаны, Сынталахып нак скаууа, Угәы сынталап схьухьууа. Етрак ажәфанае иаркыз, Адгьылае етрак трахыз.

1998 u.

Абла иацэыхьчаз, Лымхагь итамсааит Хагәқәа ихазтамгзаз, Мацэысха ирыбжьысыз. Напыцэгьагь ахьымсааит Хнапқәа реихьысра, – Амцеицш ихацралан Иаххысыз. Алагырз ублагә интысын, Узамфа инацралеит. Хаицралеит, Ахаан ҳаиҿымцәаарц, Изеидымтцуа Халапшқәа еидхалеит. Умщәуан, Сгәы итнымтцәо, ухала, Лабжышзаргь еифахшап.

АРПЫСИ ИГАГЕИ РЕИЦӘАЖӘАРА

- Уабацои уеза?
- Азнырцәҟа, азнырцәҟа.
- Уа зызлан дыпшуп.
   Азыхәашь узырзом.
- Асаркьа иафызоуп азы,
   Уа зызлан даздырзом.
- Асаркьа иафызоуп са сгъы,
   Уаныпшыл.
- Зегь акоуп схы сыздырзом.
   Араћа исцензит зегьы,
   Араћа уаҳа акгьы снырзом,
   Араћа сдысуп, слашеуп,
   Егьсыздырзом.
- Узышьтада?
- Схы сашьталан сцоит,
   Сашьтоуп сгоы аконшра.
- Узышьтада?
- Сан уа дызбоит,
   Дышқәыпшугь деиқәышла.
   Сыгәтынчра уака аеазоит,
   Уаҳа ара агәтынчымра сылшом.
- Уеынкыл, уапеипш ма апсра.
- Уаҳа аҵшра сылшом.
- Уара, арпыс, узустада?Еицакит упшра,Улакта стаурпшырИамои уажәшьта?
- Сыблақәа ирху гәаутар ҳәа сшәоит,

Ашәара гызмал сыфнытіћа аеазоит.

- Уабацои уара, ухы уацәшәаны?
- Сыбналоит, сыбнал...
   Сышхәа хианы
   Азыхәашь ихгылоуп,
   Нырцә зегь баны,
   Схынҳәаанӡа уҟаз
   Абраҟа узаҵәны...

УБЫЗШӘАЛА УЧЫРЧЫРУЕИТ

Ацыс хәыч чырчыруашәа, Убызшәала учырчыруеит. Зегь рымаза удыруашаа, -Ус ублакаа сныруеит. Сыузызырфын, уажаақаа Ирылысхыз жәеинраалоуп, Ажәада жәеинраала, Сканчабла, сганнаала. Уи акәзар рапхьа Ауафытәыфса иашәа, Анцәа угәата у итаи оыз Инымщоо шьтыбжьыла. Уаныцәо уахыла Уа улахь ианылоит Упстазаара ипымтразо иатоу. Атыс хәыч чырчыруеит, Апсаатә ду уи ашәақәа аздыруам, Ашәала имаџьаноуп, Атцыс хәыч, са стыс хәыч нашаноуп.

Амсыр қьаадыш -Оыра знымлац ашәһәы, Убас илашоуп Уара улахь, схэыцы, Убас еипш ицкьоуп. Ма нбанк, ма цәаҳәак Знымлац абгьыц сапхьа ишьтоуп. Уцәоуп уажәы, Умаалықь дутоуп, Фыра нашанак Улахь иантцоуп. Уи дапхьашт маза, Уи еилиргашт, Са соуп агаза, Ус сшыкоу саанхашт, Кагьы шысзымдыруа ус, Угәы итоу, ухы итоу, Сааныжьны упрышт, Зны умщэыжэфақаа кьо. Иухылапшуа иоуп знап уану, Уи уихьчашт, Иреигьу мфакы Ахьымфасуа уирбашт.

Хаиниаанза хшеиниозгьы хдырхьан, Хаиниара пыруа ахауа иалалахьан, Дзырфыр уафы иахауан. Уцәа акы алашәан, уццакуан, Сара схы збон акалашәа. Иагьаапнын, иагьтагалахын Апсабарае, Хгәа е аиниара талахьан Иузахмырцо. Аипырттра аката ахахьан Усћан, Аипыртц-бызкатаха Усћан иаххакнахан, Иаххыччон уа хапсцааха -Аипыртц-бызкатаха. Хаиниара закәыз?!. -Уи зымбаз дыгәнаҳауп. Хафыстаа дбыл-былуа Хгәы амца дахакнаҳауп. Хамаалықь уажә диит, Халапшқәа дырхылтит, Хипсахит, хаитиит, Ишидыруаз иаххылтуаз. Хаиниарта тацәуп, Дцеит, уа знык индәылтыз, Аипыртрака зхылтыз, Абызкатаха шьтәуп.

1993 m.

Уаанда аанда акәыршоуп, Угаша агаша афоуп, Упшәма ушхәа дтоуп, Снашьты, усас соуп! Сышхәа ацха тоуп, Сышхәа асаранџь тоуп, Сышхәа сашәа тоуп, Снашьты, усас соуп! Угәыфекаара соуп, Упсыюткаара соуп... Арпысла сеилахооуп, Сылзымдырырц ауп Упшәма, Упшәма Ушхәа дтоуп. Иахауеи, иаха, Упшәма илмырха Бзиа хаибабап, Сышхәа утал, узгап! Сышхәа ацха тоуп, Сышхәа асаранџь тоуп, Сышхәа сашәа тоуп, Снашьты, упшэма соуп!

1998 u.

* * *

Агәқәа еибацшааит, Аха урт этәыз ауаа Еинаалашьа рықәмызт. Агәқәа еизхьит, Урт еицәкьалеит, Афстаа-аџьныш Ф-гәыразк дрыбжьалеит. Афстаа итәын рказшьақәа еинымаалоз, Ргәы-рыпсы – Анцәа... Злапхахаура ашацәа! Ашара ду иалаз, – Ауаатәыфса зышәшеи Абас еинымаало, Абасгьы еицәнымхо...

2002 m.

ХАИПЫЗГАЛО АМЫШ

Хаипызгало амыш, Хаицәызгауа атцых, Хаипызшьуа ашәахәа... Апстазаара ашәа ытцхәраауеит ҳгәатца, Уфажәкыр уахәа. Хгәы зрыцқьауа ашьыжь, Хгәы зырдсахәо азаза Хыхьынтә ианкатәа... Апстазаара аћынтәи Цәыкәбар заҵәык уазаргь, Цәыкәбарк узырха. Хгәы тызблаауа амра, Шьыбжьонк инкыдхалаз, Имыцәо иакуп. Згәы тылашо иакәзар, Згәы дсу зегь ҳабзазтәуа – Еиҳа дҳаракуп. Зшәахәа зыпсакьаз, Хәылбыехала еизызго – Амра хьзыркуп. Ашарцаз иааз, Зымшра упызгалаз Ихьз уеакуп.

АМШҚӘА РГАРА

Хыхь ићан нас амшкоа ргара, Егьараан упшыргыы итцысуан, Убраћа зегь хамцахокоа гаран, Уа халахь ианырто рыфуан. Имфасуан зынгьы аптақаа хылан, Мрагылара аамтала итцәахуа, Хгэы усћан агэыфбара талон, Хцәа иалашәон ҳҟьалар шауа. Имыцәо ибылуан мраташәара, Ахәылбыеха зиамсуа инфаст, Хафашрама, мшран, афыстаа ицркьара, Ма Хацқьа иахзиуама цас? Иамоума Ацқьарагь харак? Ма ҳагәнаҳа, ҳара змаӡам, Изқәутцаз, убриаћара иаркараз, Иахьымхәыз, хьхәышьагь зықәзам... Хажәҩақәа ирықәуп еидаран, Хзацымцуа хацоуп Ахьхәра. Хыхь икоу хамшқаа ргара, Зегь хамцахәқәа гароуп убра.

Ипхьарылазом атцар, Атіла амахәқәаре дыршоит. Убри атдла са исыпшаар, Ес-уаха амтан сыпхьалоит. Атіла псаатәны пхыз избеит, Мҵәыжәҩан амахәқәа ҟьауа, Абна ныжьны ипыруеит, Ажәҩан иалоуп ипшаауа. Атіла – атіарақа рыпхыз, Исыздыруам иахьахцэыз, Ипхьарылазом атцар, Ићам рыщла ахабар. Саргьы амтан сзыпхьазом, Рым цэыж эфа ашь тыбжь сахазом. Атіла апыршьа здыртіаз, Иарбан тәылоу иахьынхаз. Хабна илпрааит атцар, Уи атәыла ссир рыпшаарц.

Атұх шкәакәа далан Азә имала, ихала, Ихахә ашлара Апша алан. Лыгага ишьтан Знапы данзыриаалаз, Знапы икәзыршаз Дишьтан. Игәы еибартын, Игәгьы ашлара таларц, Аха ашлара атыпан, Атұх шкәакәа талон. Игәы еибартын... Игэы лгэыдыхэхэал лхала, Дылгәыдкыла апхәыс защәгьы Атіх ипыруаз далан. Дцон, ацәашьеипш Лара лгәы дадлықхьалон, Дцон, аха дахьнеиша Дызнеиуама еибгала? Ихахәы еиланажәжәон апша. Лнапы пшзақға налшьуа, Уажәы-уажә ипхьалхәон, Уи апхэысгьы дгагалшьон. Наћ дналыгәтасуан, Лыпшзара пхеишьан. Дыћан ихыччаз – Ихахәы зыршлаз, Игаы иафсны.

Инхон ҩ-гагак, Есуаха ицәыртуан, – Ауаҩы шлеи Апҳәыс пшзеи, Матәа шкәакәа ршәыртан.

АЦХ-АХЦӘЫШЬҚЫР

Сыжәҩақәа ирықәыпсеит Атіх – сыхцәышьқәыр, Атіх – сыхцәеиқәатіәа Асаара ишьталт. Сыхцәы аужьны исықәыпсан, Амфака ахьеихало, Амфақәа ахьеихытұуа Снеины сышьталт. Сгәатцаћа акәын Атіх агәы ахьеисуаз, Атих агәеисыбжьи Сгәеисыбжьи еилалт. Алашьцара акәын Исхалан исеисуаз, Сахәа еуеит шысҳ әоз, Ашамтаз ибналт. Адгьыл иахыфуан Аамта агәеисыбжь, Уи абжышагьа еикаымтао Ауаатәы фса ирхалт. Адгьыл назаазеи Аамта псыцэгьеи Еиниршәарц асаби Гәыцқьа дрыбжьалт. Сыблақәа иртыкьасеит Аамта зышькьыр, Исгәытікьаса сымшқәа Дәықәлеит абар.

Сыжәҩақәа ирықәыпсеит Сытҳх – ахцәышьқьыр, Сыхцәеиқәатҳәа шышлаз жәбоит ипсыртлар.

САРА СЫМ ФАСФЫН

Сара сымфасфын, Сыгага сышәшьыран, Хынҳәран пшас исзасуаз. Сгәырфа пслымз-сакаран, Лыхәтала апслымз схәыхуан. Исышьтан атҳтьы сыпшыхәуа. Ф-блак сызтапшуазгьы, Сызатара афблак ракәын. Азба санакуазгьы, Зыс сыгәхьаагара акәын Сызеыхәоз, сзыеҳәаразгьы Ҿҳәара змам сцара акәын. Сара сымфасфын, Хынҳәран пшас исзасуаз.

БДАЗАЦЭ

Афны баша иара апшәма изыпшуп, Аеқәа агәара итакуп, Амза атцеџь итапшуеит, Умаазаргь сузыпшуеит. Амфа ахахәқәа аныпсалоуп, Хгәарабжьара дыбжьалан, Өыуафк шкәакәа матәала

даауеит.

Издыруеит уи ачкәын, Уи ачкәын уатıәы ашьыжь

дыпсуеит,

Макьана ҳаҳәмарлап, Уаҵәы ашьыжь абаҟоу,

ихароуп,

Уахак ҳазлахәмаруа, Аетдәақәа атдәца итапсоуп. Атдәца ҳцәыпеит, – Уатдәы ашьыжь уи ачкәын дыпсит. Ҽык агәара инытҟьан, Акьыркьырбжьы сара саанарпшит.

1993 u.

Α3ΓΑΗΚ

Азганк шәтуп ари амш, азганк канзоуп, Азганк ҳәыҳәуп, азганк лаҳәоуп, Азганк пслымзуп, азганк хахәуп, Азганк мшынуп, азганк пшагьуп, Азганк тынчроуп, азганк хытфьоуп, Азганк цәымгроуп, егьи бзиабароуп, Бзиахароуп, бзиах рароуп. Егьырахь – ҳәҳәароуп, хьаарҳароуп. Иреигьу аган хәа сихәон Анцәа, Аха ићам аганқәа иреигь-иреицәа, Ганк ахьалага, ганк ахьынтдэа... Амыш зегь га, Егьис апстазаара бжоуп, Абжата иашьталаз урыцхауп, ужьоуп. Ићам аганқәа иреигь-иреицәа, – Амыш зегь сыт! – сихоон Анцоа.

АҚӘА ЫЦӘОУП

Ақәа ыцәоуп, спенџыр ахы надтан – Сыбзиабаҩ, Схата уибаанза указ, Уаниба, сындәылцан ашә наиркып, Нас, шыта иахцәагои ҳәа, Ҳаицыз уахашаанза. Ах, уқәаны узшаз, Уишаанза, Уанымрамацаразгыы Сухибаахын схата, Адәны спенџыр зых надта Ицәоу сыбзиабаҩ.

Иарбан дгьылу уа узныцыз, Уа уахьынтәиааз хароума? Уара иупыларц сгәы еицыцын, Сгәы унадкылан уаазгома?!

Уара уоуп бжь-шьхак ирхытцыз, Бжь-жәҩанык ирылтцыз уакәын, Уаанамгацызт ҳара ҳлакәаҿ, Хахәы бырфын, хахәы шкәакәа.

Уа ублақәарҿ ҩ-еҵәак ҭахын, Урт насықәурпхан сурҿыхеит. Уабазбахьоу? Уабаздыруеи? Исзымдыруа дгьылк уатәыхуп.

Ҿа сынатеит ажәфан хыхьынтә, Ҿа змаҳац игәашә аркума... Унцәахшароума, ууафума? Сыпсы уапшәмахарц уаашьтума?!

Еибабеит, Лашарала атцх ркрабеит Ф-ещаак. Еихәапшит, Ипхашьеит, Урт рылапш иахылтит Шәахәак. Еибабеит. Рыгәқәа блит, Ргәыбылра Мцабзны ихацрасит хара. Хаблагәқәа ахәит харантә, Хыхьынтә иаауаз ашәахәа. Ашьтахь иахзаатит пхызк, Уаанза иаҳзымпшаауаз цәызк, Хагәқәа иртоушәа ипшааны... Ицеит ф-етрак неихындшны, Ицеит ф-ещакгы неицрас, Убасћан абри атцх ацас, Хапстазаара знык иаалашеит, Нас ашьтахьтэи иамои гэырфас... Псраенынза убри азнык хазхеит, Убри азныктәи ҳаман ҳамҩаст. Хаибабеит, Хагәқәа блит, **Хг**әыбылра Мцабзны ирыцрасит ayaa.

Амза ықәыршоуп адәы, Атұх ацәа итаршәуп. Упхыз акәа утоуп уажәы, Џьара ухала укаршәуп. Упхыз дуззоуп, иутазом, Адунеи иахалеит, Упсып шугогь сахазом, Атцх ду усцәалазт. Исҳаит акатеипш сыпсы, Уара узы сыпсы схахеит, Уахьцалак уаауеит уеизгьы, Сыпсы уналахахит. Абырфын рахәыц ҳабжьдоуп, Угәы каршәны уцәа, Убас сгәатұғақға рыххоуп, Убас хьаак сыцуп. Соужь, амза, сызћатаз, Соужь, схьаа, соужь!... Уара уакәхап дназыпхьаз, Сымфа нымщоо изроуз.

Сгәы уалоуп... Уалсхырц салагаргь уалтцзом. **Уалазтіаз** Исық әитцеит уалны, Ахаан сзацымцуа сгәала. Сатыщны сеынасхаргь, Уи амфа лас сзынагзом схала. Сгәы ушалоу Ишоит, Сышургәаћуа, Усхаштыр ҳәа ушәошәа, Ухы сгәаларшәан Пхызла, Ианааша уцоит, Узхәыцра сызныжьны, Узхьаара -Исзымыжьжьаз ныжьны, Сабитас инасымтаршәны уцоит.

* * *

Апша зцәызын изыпшааз, Зыпхыз-гәалақәа ҿаҳәаз, Асаркьа шанақәа ирныпшылоз, – Иабабдыри зегь шеипылоз, Ишеицәажәауаз гәаныла, Ишгәапхеибашьоз маза, Ишеицэыпхашьоз, еита Рыбла агәхьаагара шхылоз. Напеихьысрак нарзырха, Ишеипыртцуаз хараза, Наунагза, ма аамтала, Ашықәс ным цәақ әа шрыбжьалоз, Ишеиқәымшәоз рлахьынтца. Ишыцәаакыз рлактақәа, Ачча рқьышә ишықәыхәмаруаз, Афыстаа дышрық әмақаруаз, Дышрықәызбоз хыхь Анцәа...

* * *

Унапала зыбла унахьысыз, – Абыжь-жәфан зтәартоу Хьшьаргэытца! Унапала зыбла унахьысыз, Хыхьынтә лашарак ибартоуп. Уи, еиха збартоу, изахартоу, Ажәала злымҳа унахьысыз, Гәеисыбжьла згәата унтысыз, Дыкоуп хабжьара, дахбартоуп, Мачк ауп ихагу игәра хгарцаз. Уи амач – иреихау, иахпырхагоу, Уи дхагоу џьахшьахуеит, дхагоу. Аргама хаихыччоит, ма инцэыщак, Имала ифнап игрыщак, Уаф дыћамкәа амфа дантәалоуп, Илагыр инапсыргы ианы псалоуп. О, абжь-жәфан зтәартоу Хьшьаргэытца! Уи азащә умщәыжәҩақәа дрыщак!

НАРТАА РАХӘШЬА ГӘЫНДА-ПШЗА ЛАШӘА

Ещәамҩа уанылеит, Ацх ецәамфала итәыми, Ох, сара рыцха, Ара сшузыпшыц сузыпшыми! Убла ихыччалеит, Исызнымкылт снацәкьыс алашара. Аещәақәа рымҩа – Уахь еихагьы иузыпсшьароуп. Қәоушәа уа узыҳәан Аеті әа рыцыпхь аулааит, Хацыпхьаза ихапхьо, Хфазго инацәкьыс лашалааит!.. Ууахьад анырха, Измамыз ууахьад тыхраптарара, Удыруоу, сашьа, Икоуп узыркьало лашарак, Ацҳа узырбо, Аха уи иатцсуа азиас узграмтартр, Напык униахьоу, Иуцхраауа, унызкыло, утамхарц?.. Гәында лнацәкьыс – Атіх лашарала итэыми. Ох, лара рыцха, Ара дшузыпшыц дузыпшыми!..

Ашәт ешәазшәа сгәы уаешәеит, Ашәт шәтуан сгәа еы. Азәгьы изгәамтеит, са исымҳәеит, Зынран адәа еы. Уажәшьта сгәы ашәтытра тацәуп, Ихкаауп ихаракны, Ашәт еыц ажәла латцатәуп, Аацынроуп уащэы. Адәы дықәуп латцафык, Дибазом азәгьы, Ус даацэыртцуеит шарпазык, Ихьыкәкәоит азы. Ма азаза ихьыкәкәоит, – Апстащага уиоуп, Апстащага агьама убоит, Шьта уграфы ашрт латцоуп. Нас иазхаанза сазыпшыз, Ианазхалак ишәтуеит. Нас иешәаанза сара истәыз, Ианы еш әалак сы дсуеит.

* * *

Уцахит уара хазынхара, Ухәыцрақәа ирылхны Иургылеит афны. Саргьы угәхьаагара иалхны Исыргылан ақьала, Сыфнахуп уажә схала.

Ићамлоз нас хаинымиар зынза, Сышушьтаз саапсар, Усхьымзар уара. Абасоуп нас фыцьа ауаа, **О**-етцәак реипш еивысуеит хара. Азәы ихала дбылуеит, Азәы лхала длашоит, Апстазаарагь цоит зышцара. Ићамлоз нас ханеиқәшәах хара, Исзымграгькра бзиа убара, Узымбылыр амца шбылра... Хаидызкылаз уи хгэыбылра Зымир, ма и ыцәаар иара... Абасоуп нас фыцьа ауаа, **О-ет**цәак реидш еивысуеит ааигәа, Иара ихала дбылуеит, Лара лхала длашоит, Апстазаарагь цоит зышцара.

БЖЬ-ПШТӘЫК РЫНЦӘАХӘЫ

Инымщаазо ащхае унеасит, Уажә уалпхоит уи угаганы, Сышнеиуа усыхьзоит упырны, Упшаны, уфыртынны уныс расуеит. Нас еиқәтәоит, а еартынчуеит упсы, Аеазоит, «Зегьакоуп бысзыпшы, – Зегьакоуп бсыцшаауеит!» – ҳәа ҿнатуеит. Уи абжьы сара слымха тинахуеит. Аха сцоит кагь смахазшоа ћатца, Лапшташароума игылоу настха? Наћ ины дабоит, уигьы нкабоит, Хәык ихагалоу амфа снарбоит. Уи ина выко врша ишь тахуп адокоа, Инахыкәырша – ацәаҟәа апштәқәа, Зегь акака быжь-дәык ирыхшьуп, Ахәы ихагалоу амфа сануп. Амфа тасым, ипшьоуп уи ахаы, Уа дынхоит бжь-пштэык рынцэахэы.

инымцәо ақәа

Иарбан сыпхызқәа узрылоу, Акәа?

Инымтцәазо Ақәа... Ихымкәазо Ақәа... Хыхьынтәи ҳрыцҳашьан дтцәуоит

Анцәа!

Гәнаҳала иҭәит изахьымхәыз ҳагәҳәа. Иарбан сыпҳыӡҳәа узрылоу

Усасны,

Асыс-мҟаа, асыс, – Затәс, хнырҳәыс.

Хыхьынтәи хрыцхашьан дтцәуоит

Анцәа, –

Инымтцәо Ақәа...

Уауы апсата, итаща сыпсы! Ашьац иащааза Иларшауп скасы. Ахауа ушьта ануп, Уцеит упырны... Ашамтазы схаычуп, Ианыхало сышланы Супылар, сымфа аууп, Сахымаара сахьцо... Апсата ауруп, Ипсызгыы дыбзахо. Анака хыхь ихуп, Абҳасашат капсоит, Аапынроуп, шьыжьуп, Уара пхыз узбоит...

Дкьачакьын, Дыччон, уи дагьтцәуон, Кьачақь-лагырзыла. Дыхәмаруан, Дхәычны, зны деиқәышла дупылон. Дкәашон, Упшыр, ақәа-разын дцәылан, Зны ахьтэы-шэахэа дықэлан, Амрахь дуцэхалон, Уахьынтә дыццышәха дкапсон, «Сышьтышах хаа, сеизыжага шанапала». Угәы дталан дтахәыцуан, Уирханцуан иа иеипш – Даеакала. Уиртцәуон, Ухаычра уахьиртцауон, Ма уқәыдшра... Уиргаыргьон, -Узхысхьоу наупылар, Иупызгалаз иакәын. Лапшхырпагак иман, Иухирдар, Уахьнанагоз лакаын. Зны дсаркьан, Зны дыпшандаган, Зны длашэын, Зынгьы ддагаан. Аха уишьтала уцон

Гәынхәтыстала,
Имазоу тыпк ахь.
Ушнеигоз дуцәызуан,
Иутан иуцәымзуа лашарак.
Игәы акәзаарын
Имыцәазо цәымзан иакыз унапы.
Илашьцоуп уажәы
Дыхәмаруа дахьықәыз,
Ахәапшцәагь дәылтұхьеит,
Итацәуп анапеинкьабжьқаа
Зныфуа афны.
Атұхабжьон ақьачақь дцәыртуеит,
Ихәмарра ацтцо,
Шарпазынза иаакәымтұзакәа
Игоит уи ибжьы.

Амтдәыжәҩа змоу еыхәоуп сыпсы, Дахьзом изтаху уи зшьахарц. Амтдәыжәҩа змоу еыхәоуп сыпсы, Уашьтамлан баша иубжьарц. Адәеиужьқәа ирықәуп иара, Иутахызар ишыкәашо убарц, Амтрыжа фака рышьтыбжь уахарц, Упсы заны уазыпшла, Уахынлоуп ианцәыртцуа иара. Пхызуп сара усћан сызлоу, Исыздыруам истыпраан иахьцо, Изеу, изпыло, иззыпшу... Дрыцхауп зыпс-еыхәа таку. Иоужь, зегь акоуп ихынхәуеит, Ашамтаз азхара икәашаны. Ашамтаз упсы саанарпшуеит, Ианцо сыпсы сзааганы. Изургьежьи, шәеицындаз нас уахь, **Q**-еыхәак амтцәыжәфақәа змоу. Ашьыжь саапшыхуеит еитах, Уара уда, сыпсы зы хароу...

Усцәынтцәеит азы шынтцәо, Исыпсыхәои, згәы шабо? Ҿамҩак саҳәоит, – уи рацәоуп, Аҿамҩа исзымхаз – уара уоуп.

Ишыстаху ићазам Амшгьы атцхгьы, – Хәлар ишазом... Сааигәа ућазам, Апстазаареипш истаху, Апсраћара иласу, Уцоит – сухьзазом.

Амра халон, Амш еицыцуан, Атцхқәа еихалон, Атұхқәа еихытұуан. Са сыргәылан, Зегь ахьеикәшоз, Зегь ахьеишьтаз, Иахьеихьым 303. Адгьыл иқәыз Ананымзал, Ажәҩан дузза Амардуан артон, Уахь ихалан Нцәахә дылбааргарц, Ирцәеилахәаз рзеилиргарцаз. Быжьра-быжьтцәа Фыстаахәк даман, Алашара уч дубомызт. Егьанымшоз, егьанымхәлоз, Адәы дықәын Анцәа инымшәоз. Фыстааи Нцэахэи Ирыбжьаћазоз Уафык дыћан, -Бжа-цқьа, Бжа-џьныш, **Пси-бзеи еиныриа** Еизырцаажаоз, Имааибуа зегь

Зны еифызбааз, Ажәҩан цырцыр Зхы-зеы анызбаал, Адгьыл иаларсу Шьатала. Дгьылкьа е еинириарц Избахит Нцәахәи фыстаахәи Мазала, Идам-здам шахат Дамоуа Ари аиниара Хатала. Нцәеи фыстааи Рус избахырц, Реимак еиқәымтәо Еиқәиртәахырц. Егьанымшым, Егьанытіхым, Егьаных элам, Егьаншам Урт реиқәшәара Ҿҳәарас иаман...

Атұх сырит, Мзан са сеыхәа, Сахьынҳалан Амза атцыхәа Атұх сырит,— Итаулан. Атұх атҳаҿ Ҳа ҳаипылан, Ҳагьеипыртит Ҳзеибамбакәа. — Усзыпшы, — сҳәеит — Амш шкәакәаҿ!..

ΑΓΑΧЬΑΑΓΑΡΑ

Снеиуеит угәхьаагара сеылаҳәан...
Сагеит угәхьаа...
Сахьнанагаз сзахымтит уи аҳәаа,
Сахга успыланы.
Снеиуеит угәхьаагара сеылаҳәан.
Зны исшәын атқы лаша,
Уара амра угәылыпҳон,
Сшарпҳоз наҡ сабылзеит.
Уцеит ианцәылашоз,
Уцеит сыбзиабара уеылаҳәан.
Ихьтоуп ари адгьылаҿ,
Умтҳәыжәҩа сыкәырша.
Иазҳаит аеыкәаҳа
Ҳа ҳамза иаҿыкәыршаз.

Азиас ҳабжьоуп. Сыбжа зиасны ииаст сызхыщуанащ, Сыбжа пслымзны икапсоуп... Ашьха хабжьоуп. Сыбжа хахәхеит ашьха сырхытуанат, Сыбжа цаћьоуп. Ашәышықәс ҳабжьоуп. Сыбжа пхызуп ашәышық әса схытуанат, Сыбжа еибашьроуп. Азиас ҳабжьоуп. Абжа шьоуп азиас сызхытуанат, Абжа хшуп азиас иагәытытуа, Шьала скәабоуп, Хшыла сшьышьуп. Ашьамфас хабжьоуп -Ушьуп!..

Амца ацралт Ирхыз атәа, Ипсы игахит Ихата.

– Иацразтцада?–ҳәа дыҳәҳәеит, Иара шиакәыз имбаӡеит.

Апстазаара анымфахытц – Аитапстазаара. Дымфахытцит, – Пстазаарак ихытцит. Аамфахытц – Апшра, аитапшра. Шьта ҳаизыпшызаап, Нырцәи Аарцәи Цҳан ҳагәхьаагара Хызаап. Иқәыфны ибжьы аафуеит: – Шәыпшызаргь шәыпшызааит.

Саныцәоу уфналоит ҳафны, Пхызлакаым, мап – лабеаба. Саныцәоу уфналоит ҳафны, Унеины унатәахуеит настха. Усых апшуейт ус харантай... Уааскьа играгьны нас, уааскьа! Усых апшуейт цас харантай... Ищуазеи, усымбац сызхара. Игәхьааугаз дарбан асћак? Учкаын хаыч иоума узызхыы? Дурфыхар хәа умшәакәа рацәак, Ихахәы пшқа налшь унапы. Тынч унасхысып саргыы, Машәыршәа усафсны ушцо, Инымтро лапшыла уеимдо, Ашәахь унаскьазгоит уеизгьы. Исараза мачк, умыццакын, Ханеибабо сеидру уажәшьта... Ухьзала ацрашьы асыркын, Макьанагь иакуп итааза.

Апстазаара ҳтоуп – Алпха зауша! Ҳаматц зуша Ҳа ҳзыҳәан дынцәоуп. Цәашьы цқьала ҳныҳәан Ҳзырхынҳәуа изыҳәан, Ҳаҳцәа лашарақәа Рымҩа изырхиоуп.

Амаза хтоуп – Алцха зауша! Хамаза хзаатыр знык – Хаиқәырхоуп.

Наунагза иеиқәхаз, Иназаз ихьыз – Ныҳәаҳхьыз ссирны Жәҩангәашәқәа ирынҵоуп.

Алашара атұх иагәылтұны Сара сапшааит, Ацх нцәомызт. Уи ашәахәа сықәс сызцома?.. Сшьапы нықәҟьар, тымитышоуп. Сыпсы анымзалт, сыпсы сызгомызт, Алашара сықәс сызцомызт. Иара саашьтнапааит исыщас, Жәфангыы анааимкьа збазомызт, Сара сакәын дгьылк ианытуаз, Сгәазхара апырра ћаломызт. Шарпазыхәа бжьы дмырхакәа, Хашта снықәсны, сгәазырхага Даамырцшыкәа, дмыршәазакәа, Ипхыз сналалеит сгәыжьжьаган. Лаша-шәахәа тұхеимыр қьаган, Иззылыпхаз – иеиқәхоз иакәын.

Сқьышә инықәбеит ухьыз, Аҳәара сахьзаанза, Узсыцәцеи, иухьи, Сгәазхара узбаанза?

Сынхыпшылар убла, Унапы снахьысыр, Сынталан уа укәа, Умагра сынтысыр...

Иаасыртыр угәатца, Саркьан сызныпшылаз, Исзеилымкааит иатцоу Уа мазас испылаз.

Имазан ихахьыз, Усћан ханеицылаз, Ханасыц аахьахэын, Мачк ианаатгылаз.

Даеа мачк ҳәа ҳаҳәон, Даеа апсык уаатгыла. Санаапш енак, сеитымха, Амҩаду сангылоуп.

2001 m.

Дыћан адагәа атынчра дахәтакны, Аеаха – иеымтра дархагон, – Убжьы насырха, - хәа Адагәа аҿаҳа диҳәон, Афаха адагәа диныхәон. Алашә арт еиқәымшәоз фыцьа еиқәиршәон, Афыстаа рызегь дшырхыччоз даапсон. Ишрыцхаишьоз жәдыруоу хыхь Зегьзымчу! Афаха-даграреи афымтреи иртакыу Илшаран ићои?!. Алашә длашәхеит, Афаха-фымти адагәеи еикәшәеит. Агәаҩа гәы зықрамызи, Гәыла дызмамызи, Зыуа дзагаз, Згаагь зыграцехьаз. Еиқәшәеит урт еиқәымшәаран, Афыстаа имшираф. Афыстаа дықәгьежьаа рыматі иуан, Афаха дныхоон, Адагәа дзырҩуан.

1994 III.

Ус рхәеит: Абра арфаш хабжьоуп, Узахытыр – уеиқәхеит. Иузҿаҳтыр -**Хабжьы** уахауеит, Утахозаргь уеиқәхеит. Иаххаап, џьара Хацәаара убеит, Гагатцас, Хаикәшоит, Ахауагь убас илашоит... Уи хаикәшара далоуп азәы, Днаухьыпшызар узхоит, Ус рхәеит, -Нас убри дутаххоит, Уагьизхьуеит, Ушизымхьра зыпс тоу даеазаы, Инымтро шәахәоуп, уибылуеит, Уааигәахар игәақыны. Иабеидыруеи уи Закә гәырооу, Закә гәыргьароу Уи уара узы, Гухьаагарыла упсуеит, Бзиабарыла уины. Убри аикәшара сыла иабеит, Наћ, азнырца, Исыпхьақооз сшыцоаз сыргеит, Азгьы смырт.

Санаацш, срылан убра, Сзызхьуазгьы саҟәыҵхьан изхьра, Аҳауагь лашон ишлашац, Уи зхылҵуагь дхаран дышхарац...

Угәхьааган сеыхоит, Пхызла устааит, Сгәы утыхоит, Уабаћоу? Уабацеи? - Сузгаааит. Исзымдыруа исыхьыз, Сагьпсым, сагьыбзамкәа, Дунеика е саан е асит -Иагьцхыз – лабфабамкра. Агәырқьареи агәхьааи Инымтразо рхааа, Сықәлан сышнеиуа Уа ућынза сназааит. Уа ућноуп иахьыћоу Назазатаи сымфа, Ара – сымфа аамталоуп, Аамтала ићьалаз.

Амреи амзеи деимаркуеит, Амреи амзеи рхавака дтаркуеит, Ихыкәшоит, дыхтаркуеит: – Ихаигьушьо дарбан? Амра идхьоит Мрадхьартахь: – Ахас ућаз мратәылан. Амза ипхызка иргаылалт: – Аетцә иутаху урылапш! Иқәнатон имфа хьзыла, Бырфынла иахахон. Аамта инахон, Лакә-шәкы иахәара иахьзартә еипш. Амреи амзеи деимаркуеит, Реимактьы иамам еикәтәашьа. Амра ипхьоит Мрапхьартахь. Амза – аетцәақәа ртәартахь. «Сыбжа амра иатәызааит, Сыбжа – амза», – избеит иара итәала. Дааиуеит дыхәмаруа, Дааиуеит урт рыфбагь еинраалан. **О-е**щәак рынцәахәы, Q-дунеик иара игәатцае еилалеит.

Улахь хтуп, Аетцәақәа улахь ианыҧшылоит, Уара уцәоуп, Апарда лашьтуп. Нахьхьи ещаак уатауп, Ахәыч иан дшылтәу еипш. Уажә убас уаартуп, Шә-етцәак угәы инталан интысыртә еипш, Аха акгьы упырхагамхауа. Ауаф изы аеттәа разуп, Иара шаћа дразу аћара, Убриаћара ещәа итаауеит. Шә-еҵәак рымч имчуп Ещәазтааз, Амч чыда илоуп, Адгьыл амч аиха Ажәҩан амч анаиааилак, Ауафы дпыруеит ихы даиааины. Ещазтаау дыцаоуп, Макьана заауп, Дтынчуп, Ещәак штынчхаша, Дхароуп, етцәак шыхарахара. Ицәа хаауп, Са сзы уажәы убас дхаауп, Ещразтааз дыцроуп, Макьана заауп.

Аапын – устааит, Апхын – сурпхааит, Умра цахааит, сбылуа! Тагалан сузгаааит: – Уахьымаара уцааит! Ақаа уцаылан уцеит уццакуа. Азын сузхьааит, Сгаы хьшаашаеит, итцааит, Сгаы ырпсаси, аапын, Аапын, устаа! – Фыстуан дырфегь сузгаыкуа.

УАРА УАНЦА

Ићан бжьы-мрак бжьы-мшы, Иауит нас ақәа – уа упсы, Адгьыл иахьзан икатәеит, Бжьы-мрак насыцралан сбылуеит.

Ащла былуеит,
Апштәы ҟапшь ацралан,
Абӷь феижь хәычқәа мцабзқәаны
Сахьгылоу исыцрасуеит,
Амцагьы апша ащалт...
Иуасҳәои тагалан?..
Атҳабжьон сшыцәоу
Сышә унас-насуеит.
Ҳнықәблаа ҳагозар акәҳап уа умца,
Уааит, уҳацралеит
Сынтәак даҿакала.
Сназарц стахушәа
Иахьеиқәыло умца,
Снеиуеит сыҿҟьа-ҿҟьо
Ахьымардуан сҳалан.

Слагырзы цәыкәбарны

снахьыжжит узамфа,

Унацәкьарақәа сныркылт,

инасыхьзан ус амфан.

Сылбаауан уқьышә ахь

иусырбарц сгьама,

Сылбаауан уқьышә ахь

ирцәаакны узамфа.

Зны уара ачча уеықғын,

ачча уеық әхәмаруан,

Упышәырччара сакәны, уқьышәқәа

срықәыхәмаруан.

Зынгьы улапш сакаын,

улапш хара иуршәуаз,

Зынгьы уграшьтыбжь саконы,

угәы сахылтыр сылшон.

Упсып лаугафаугар,

упсып сузафызан,

Пхызк убар илакәха,

убри уцхыз са сакәын,

Ашарцаз уанфыхоз,

уеыхарагь сакаын.

Џьара азә дугәапхаргьы,

угәапхареипш суцын,

Зәыр дыгәхьааугаргьы,

Аха, мап, сузымдырт,

аха уа сузгәамтеит,

Зны упсеипш снаухытып, снаухыпраап ашамтаз.

Слагырзы цәыкәбарны снахыыжжып узамфа, Уажәшьта сузынкылом, усыхьзаргы амфан.

Исцаызызгыы сцаызит, Исзынхазгьы сзынхеит... Сара устъызааит! Сгәы уатаххеит, – Назаза, уажәгьы, Есымша, есыены! Аха са сакъым, Уитәымзаап азәгьы, Азәгьы – Анцәа ида, Узшаз, узыхьчаз, Уареи сареи нас Абра ҳаицыларц зызбаз. Сара устъызааит, схъеит, Сара устаххеит, Сгәыбылра адунеиа е Зегьы иреихахеит. Афстаа дшьыцит, Духыбааит Анцәа. Сыпстазаара фыцәааит, Ућан уанца.

2001 m.

Сапшаауеит улапш, Угэы зегь абоит. Сышьтыпраа сцазаргьы, Доухала усыхьзоит. Хапстазаара псыпуп, – Ифахгаанза интцэоит. Хаиниазар насыпуп, – Лашарак хтынхоит.

Утіхка хаазар, Умшқәа ашоуп. Улагырз цаазар, Иахьынкатоо ишьоуп. Иахьынкатоо адгьыл Иагәылала ицоит, Нас уаћа ашәт хәыч аагәылтуеит – ишоит. Ићоуп ҳа ҳамш -Шәтык азхара... Хаамта нтцәамашь? Хахьзама азхара? Хахьзама, хахьымзама? -Издыруа Анцәа иоуп... Хашәт хәыч апсадгьыл Ахьыкоу Апсынроуп!

МАЖРИФРА

Оынтә оба – оажәиоба... **Обакаа оба...** Амш – ашәахьа, Амза – аадынра, Анкьа зны, анкьа Дихит лара. Амра дабахит, Амза дабахит, Аещә дырбахын, **Фаартит** уа: - Пытоык азәы дрыцлеит! Ирыцылхуеи дхыцәза? Ирыцылх хаздыруам, Ирыцылто хбанда... Дхәычы мзанра-мзышәаха Дрыцны дцаланда! Шьта уахашаанза Лара халзыпшызаап, Шьта иахьахэлаанза Лара лнапқәа ҳкызаап, Уаха ус хамамшаа, Хусқәа зегьы нкажьны.. -Амреи, амзеи, аетцәақәеи Ргәы намзо ицәажәон: - Еигьымзи лтыпан Цыс хәычык хшәазтгын, Шәтыцк иазҳауазҭгьы, **Т**рак ћапшьхауазтгьы...

Хгэы ћащо ащыс хэыч Убас ичырчыррын, Ашәт хәыч афҩы хаа Зегьы-зегь ирныррын. Ащәа ҟацшь иҿалоз, Хара ҳзы игәыргьаҿҳәашан... Ианамузах, ма Хатцарпыск изызхаша! Абас зегь лыргәамтит Шәахьак, аапынрамшха. Измадаз уи лаха, Дабаиуаз ларамыжда. Оынтә оба – оажәиоба... Фбақға фба... Анкьаза, анкьа Дихит лара.

АЗХЫФФА

Храк иаҿҟьаз азиас, Зхыееан хлантцы италаз, Апхаызба ссир илеипшуп, Зылагырз згөыдтөалаз. Зықьызқьызбжьы аафуа, Аифхаақәа иртафны, Зхые еабжьы мацаран Апстакоа ирталаз. Харантәи избартоуп Ахра иа фахазшаа, Илбааћьа ишнеиуаз, Изымцысуа ишанхазшәа. Еимгеимцарак ишьхныпсылан, Афћьара итакнахауп, Цаћьашәк инаргәыдсылан, Ипыххааса икапсахуп. Храк иаҿҟьаз азиас, Зхыееан хланты италеит. Хапстазаара аниас, -Зхыееан иахгэыдтэалеит.

АШЬХАҚӘА РЫКӘАҾ

Ашьхақаа рыкаае -Азиа Мзаиа́, Ицәоуп ихиаала Амза каиа. Есыуаха псшьара Амза лбаауеит, Ажәфан хыытцәцара е Аещә пшаауеит, Рахкәажә илышьтоуп, Зырхьра хәа ицаз. Ахынхәра зхаштны, Азиа итахаз. Атих абаћоу? -Итцуазеи, ишахьеит, Хахкәажә даазгода? Ашьха дынхеит. Ашьхақәа рыкәа Итаршәуп Мзаиа́, Ицәоуп ихиаала Амза каиа.

АНЫ ХӘА ПХЬЫ З

Убриаћара исутеит сгәы иазымкәуа апхарра, Убриаћара исутеит угәыргьара-хәмарра, Шәҩы-хәычкәа хәмарыргьы рыхәмарра нымтцәо, Шәы-шықәса игәыргьаргы ргәыргьа ргәы итнымтцәо.

Убриаћара апстазаара ҳәаада исутеит, Сыпсы убас ишаны апсабара ианущеит, Псыс исхаз уа упсы акәын, Уи акәын псра зҳәымыз, Псаатә-мҵәыжәҩан уа ухәыцраҳәа истаауа ирымаз.

Ажәа сҳәар, уа убжьы акәын исхылтуаз, шьтыбжьыда, Сӡырҩыр, знык атынчра заҳаз, атынчра еизҩыда, Аҳауа цҳьеипш са сызхәшәтәуаз.

АСАХЬА

Уи дтыхфын, Итихуан тагалан... Абахча.. – Уи аттлазатта абыгькаа афышашаон, Аҟәардәгьы ахьгылаз, лхала Уа иқәтәаз апхәыс дыпхашьон. Ићапшьхон абыгькәеи Лара лзамфеи, Лыблакәа ҟәандон, Ипхон, Лқьышәқәа цахәцахәуан. Дынхьах дуан, Зны лылапш Ҵаћа иналырхон. Уи дтыхфын... Итихуан ла лсахьа, Игәы ашәыгақәа Ишон лара лзы. Иаарыкәыршан амш аеапсахуан, Илашон абахча агәахьы. Адхаызба дызцаыдхашьоз арбан? Цәанырран тагалан ла лзы. Атыхфы имщэыжэфакра дфаргон, Ихәыцрақәа тихуан уажәы. Лара лакәын ихәыцра, Иара иакәын Асахьақәа зхәыцуа ауафы. Тагалан абгьеипш ины еш әахын, Уи асахьа аншаралент снапы.

Шәнеишьталеит Азразрала убрахь, Апсабара уархалха Шәшьапатан ишьталеит. Шәымҩа қәнаҵеит Ацәқәырп ашәах, Ашәахшьта шәнанылан Шәдәықәлеит убрахь. Ићоуп убра нас Шәеидызкыло акы, Шәеизызго, Еихызшо нак-нактои шоразкы. Дыкоуп убра лашара дук зшо, Адгьыл абрантәи иамҟәыҵблаа ицо, Зегь убра ирзыпшу, Зегь убра иртынхоу. Уцеит егьырт реипш Унысгаыцблаа уаргыы, Сызлакоу џьасшьоит Уара уда уажәгьы. Аха агәаҵӷа иҳабжьдоу Ахыц еипш ирххоуп, Инымтцаазо апстазаара Ахфеипш ихантцоуп. Ипыруеит уи ахфа Ихаракны, хараза, Ипымто уи апырра Пишәоит Анцәа.

* * *

Аамта пшаауеит, Ихалоит, Илбаауеит, — Афыстаа ибырбал Иаактымтдакта игьежьуеит. Азта дфанагоит тафантаты, Дланашьтуеит еазт быжьра... Абжьара ибжьахаз, Уаактылар, ма уаапсар, Мамзаргы угты нтыпсаар, Иухысуеит уцкьаны, Ишааиуа игьежьны. Афыстаа ибырбал, Иухьзаанза убнал.

АҚӘАРШАФЫ

Исасуан ақәаршафы, Хара ићан, Џьоукы иртан. Ипхал хышәтны ицәкатәан, Зыда дықәхеит ауафы. Абас аанацхауан апша: – Уласы, ипсы уахьза! Зыда дхәартам ауафы, Изару ақәаршафы. Ашафы ипсы имшьеит, Даалаган, апхал ду ишеит. Лылабжышқәа нтыршаны, Анцәахша апҳал лыҳәҳәеит. Дрыцхашьаны ауафы, Жәҩанаҿ дҵәуон Ашаҩы. Хәычы-хәычла апхал ду тәуан, Анцәахша лгәы пшаауан. Апшагьы асит, а еарг әг әеит, Апхал хышәтын, икатәеит. Дныцәгыланы ақәаршафы, Иеирбаазон ауафы.

Аееиқәа зызымк аегәара

итакуп – атцх,

Сыхәак кәадырны агәашәа**ç**

ипшуп - амш.

Агәара изтаку тшәоуп,

итазом – атцх,

Аеыхәа агәашә итармыжьлар

ишом - амш.

Агәара пнажәан итћьеит

аееиқәа – хьампшт,

Адәеиужь-сакара иазцоит

ахыткьа - мфамш!

Аеыхәа-еырҳа-лаша агәара

инташылт – ишеит.

Аеыхәа зкәадырыз амза

лбаацшын – ишанхеит.

Адунеи салоуп саламзо, Сгәы иаламзо сцәа иалагзо... Сашьтам уи исцаалазыз, Сашьтазам исзалымгаз. Сахьынтәиааз сзымдыруа, Сызустоугьы сгааламшао, Сгәысеанзамкәа, сшымгәыгуа, Нас адунеи сналымшоо. Усћан стыпан дықәлахьеит Адунеи хәычы лашак. Аамта гьежьны идәықәлахьеит, Ахьышьтра ианыланы. Ашьтыбжь ссирқәа ирылалеит, Истынхаз са сгәашьтыбжьгьы, Сашәақәа иргәылалеит Дгьыл џьашьахрык сшашьтазгьы.

АПХЫН АГЬАМА

Апхын цахәцахәуа

снафыхаеит фамфак,

Апхын агьама

еакыхуп сынтәак.

Сынтәак сгәазхара

умра ћалом,

Усцәымшәан, сбылла,

сеиқәыццышә сцазом.

Исызхом уара умца,

угәаҳәара,

умч,

Убзиабара сиааит,

иақәхазом сымч.

Уи са фагылеит ҳ әа

исылшои сара...

Апстазаара азеилашра ауп

слахьынтца.

Санышәоит, санымшәар,

дыснышоом Анцоа!

Апстазаара спызшаац

сыпнашооит еита!

АСАРКЬЕИ АУАФИ

Сара ссаркьоуп, Усныцшыл, Усныцшыл, Сыдшуп, Саапсеит. Уара улапш зны игэынкыл, Уи шыгәхьаазгоз Саанхеит Убри амш аеы, Убри аены Сара сахь шьа сак уааскьеит, Знык уцааара снахырпшны, Сахьухьымпшуаз унаскьеит. Сыпеуаз џынсшьон санухашт, Спыхха сцон зны уансыцаца, Исныпшылон сџьашьаны Атіх, амш, нас апша. Еицакзар уа упшра, Уаар, усзымдырыр ҳәа сшәон. Игәхьаазгоз улакта Ссаркьа-хәыцра иазынхон. Хара ућан, уеибашьуан, Ма уахьымаара ушьтын. Усаркьа хәыч ара игәыкуан, Цьара икаршэын, иузыпшын. Иухаштит ишыказ ухы-уеы, Иухаштит ублақаа ирыпшшаыз, Асаркьа кнахауп атзаеы,

Учкөынра ацааара ахьаныз. Инхон асаркьеи ауафи, Еикашон аамта уахи-ени. Асаркьа шьон, – Ауафы дажауан, Асаркьа пеыр, – Ауафы дыпсуан.

Апшатлакә еипш, аамта ҳҳагьежьуа иаҳҳоуп, Уи агьежьра халоуп, уи агьежьра тшооуп, Хаштытіра хаздыруам, атшәара хтахан, Ари аамта ҳахын, Ари амш хархан, Иажәыз атқеипш, наћ ҳашәнахырц иаҿуп. Апстазаара ахаара зтәу даеазәуп, – Уи зызхара агьама збахьоу, Згәыгра наунагзоу, згәыгра уаароу. Аамта зымфас хаанахран, хатруп, Амшын ду ҳахьналало аџьныш дыпшуп. Дыпшуп дмаапсазо, ихразага ду кны, Изаанхо гәеитарц, ҳапсы разаны. Ахчат, ахмыхәхәар – еилихырц даҿуп, Зегь ратцкьысгьы ихаау ихазыхаа итахуп. Имоуп насып ахразага изацацаз, Ахаан инымтцоо ахакоитра зыпшааз.

* * *

Сыпхыз иалатәеит ақәа, Сыпхыз шкәакәан, ицәаакит. Уара уакәын, уласза, Сыпхыз уаалтын, уаасҿапшит. Ҳаибамбацызт лабҿаба, Сыпхашьан, схы-сҿы стцәахит. Сышуеигәыргьаз умырба, Маза ублақәа сгәызит. Иузгәамтазеит акгьы, Сқәагьы ушарбаазаз умбеит. Ишысзымгәагьуаз, уеизгьы, Мпахьшьы шкәакәала усырбеит.

Дызбеит асцырақға ртыпха, Дызбеит ақға цғыкабарқға раҳкғажға. Амра – хьырпыс – ашғахға Дсыхьзан сызфитит: – О, са саҳкғажә! Бхынҳғы, са сыпхынра, бхынҳғы! Ибхаршә ибырлашу бкасы, Атаа-пеыхақға быргғылт, Адәқәеи азиасқәеи бырхылт. Апхыз ссир иалашоу бара, – Аира, афыхара, абылра!

УАШ ТА

Сара сааира цхызушәа

иумбан,

Уашта сталеит, атцх

аалашан,

Уаштае ашәт шкәакәа

сара исзыцшын,

Иқәыршан азаза

абырфын.

Уара уахь са сымфа уи

хнаћьон,

Умардуан сна фалахуеит

цхабжьон.

Ашә аатуеит, уҩнашәгьы

са исзыпшын,

Зны сапшәыман ара,

зны ссасын.

Ҳаибадыруан, стәымуаҩымызт

зегьакоуп.

Уа уфнашаи сареи

амаза ҳабжьоуп.

Уара уцәоуп, угәы каршәны,

ахәыч еипш,

Ищәахуп, акасы ахаршәуп

уара уцеицш.

Уащэтэи амш -

еилыскаарц сашьтазам зынза,

– Шарцазынза ибымоу

аамта бзырха,

Ићалап нас, уащә ба бзыҳәангьы аамҭак, –

Убас санахооит

уфны зырлашо ещаак,

Уара уахь смыркьалакәа

саазгаз,

Убысћак уа уашта

сгәазырдхаз.

AKAA

Аҟәа, сыла уталахауп, Қәала ұтазуп, Аҟәа. Уара ассир уалаћоуп, Ашәтроуп узыргәаҟуа. Амра хьзуп иуқәнатәо, Ашәахәа цырцыруа, Уара удгьыл сықәнаты, Угәеисыбжь гәакьа сныруеит. Ущәуон зны, усзымћажеит, Ухьаа хызеуаз сакрын, **Сумтит**, узымцаажаеит, Хәырбгыцны ухәра сақғын. Уччон зны, угрыргьа храадан, Упстазаара хышхытцөөн, Уанбаћаз, Аћәа, хьаада, Зны улагырз ухытцөөн. Шә-гәырҩак урылтіны, уеынастхан, Уииуан фыц, уфыхон, Ухьышьтрахь угьежьны уеынаухон, Ҿамфак адсра унафыхаан. Зынгьы сыла уталахауп, Қәалагь утазуп, Аҟәа. Уара ассир уалаћоуп, Ашәтроуп узыргәаҟуа.

Исзаатит ажәфан агәы – Гәышеишеи, Исхалеит адгьыл апсы – Псылаша. Иерыхеит, еигәныфит геи-шьхеи, -Испылашаз, Имацәыст, идыдит адунеи, – Сара сызнылашаз. Сынцәам, спааимбарым, Cyaoyn, Мҩакгьы сызқәылаша, -Адгьыл ахсаала иануп, Сгылоуп суалыуашо. Иалдоуп ахсаала шә-цәаҳәак, Иссируп урт реихдашьа, Снапсаргъыща ианысуеит мфакъак, Сақәшәахуам реихтцәашьа. Исзаатит ажәфан агәы -Гәышеишеи, Исхалеит адгьыл апсы – Цсылаша.

СЕИБАШЬФЫ ГӘЕИҴАМХА

Аамта смазо сызшаз, Аатгылаха сымтакәа, Мҩа защәык Шәынтә сеикәзыршаз, Аамта цәгьа иумтаны, Хамтас исымоуп сара Имыцоо гоата лашак, Уа уакәхап, сфырхатца, уара, Сгәы итнымтцәо италаша! Ашәышықәсқәа иргәылсны иаауа, Сеибашьоы – гәеитамха! Сгәапхара кәалҳны иушәтцауа, Ухафы лаша еицамкуа. Идәықәутцаз жәҩанахь ухҿа Фцыркьоуп излыхугьы. Угәеипш иаартуп умаҿа, Хьцахоуп изныхугьы. Икыдпаау етцаала хзырпхаз, Жәҩан мца лашарала. Ахаан имызуа инхаз, Иеымцаааз гаапхарала. Ашәышықәсқәа ургәылсны уаауеит, Сеибашьоы гәеитамха! Узықәтәо уеыццышә пыруеит, Аеышьтых, аееитыхны!

ШӘЫМҬАК

Шәымҭак – дырҩегь уара иумҭан, ҳамҭан, сцамҭаз. Шәымҭак – еитых сара саамта,

> еита мачк, еита краамта,

Унах,

инаскьаг

сы ұх әара.

Иарбан еиҳау сызҳәара!

О, Анцәа ду!

Ушәҟәынтца

санымзар – санта, санызар – санумхын,

Сыхьзыдазар –

ухьз сыхца,

Еимгеимцарак,

шәымтак стагза.

О, Анцәа ду! Иарбан еиҳау сызҳәара!

АПСТАЗААРА

Ашәт шкәакәа – сҳатіла, Сыбла тырхаха, Сыпсы хаара – сбыбыш, Сымахә рхаха, Сыбгьы иатцаа, бгьы пшқа, Стаща кас шкәакәа, Пхашьа-пхаща, сыпшза, Убжьы мыргазакәа, Хашта унталеит Атахабжьон хшыцааз, Дырфыгь ухынхаыма Хаапын - уымцааа?! Лаша-лаша, аеыхәа, Ласы-лас-ласкрантра, Ушнышьтпраара угылоуп, Иумазам пшыха. Ихараза хамтак, Ихат убла атапшыха. Ихарха уцамтаз Лаха-лаха, – уффы-хаа. Ишәтыз аҳаҵла, – анасып шкәакәа, Наћ ухацәхьатіма, Хазхара ухамбазакаа, Иахьугзарц адгьыл Анасып утоуп, Агәыргьареи агәхьааи Рыла уеибытоуп.

АМРА ХЬШӘАШӘА

Амра цәыртцит, Амра хьшәашәа, Илагылоуп ажәфан гәашәа е. Агәашә аркуп, Арахь изталом, Хадгьыл ашћа амфа еималеит. Пхыз избеит Уахык, гәылшьаптцас Хадгьыл иакәшаз Алашьцара, Уи изалсуам Шәымрак пхозаргь. Агәылшьап иабашьуа Афырхаща Сара сишьтахуп дызбозар.

Шарпазыпхызқа анықало адунеи – Усеипхызп, Уаанза агахаштра ду самаз, Уи нахыс иумазам цаамфа, са издыруеит. Шарпазыпхызқа Шыгахьаауго уныруеит, Псреи-бзареи еимаздо Азиас та змамыз. Шарпазыпхызқаа... – Абзиараз! Сатамыз! Усеипхызит знык, Шьта агахаштра ду самаз.

САТАНЕИ

Зеахәатәы назо Сан – Ашеишеи, Адоуҳа ҟаҵа, О, Сатанеи! Былапш пагьа рха Ажәҩан агәахьы! Быбжьы Ҳазшаз ирҳа, Бдәылҵны адәахьы! Адоуҳа ҟаҵа, О, Сатанеи! Апсны апсы таҵа, Ба бматанеи!

АПСТАЗААРА АШЬТЫБЖЬ

Шьтыбжьы лаша – ашьыжь, Шьтыбжьы цаак – азаза, Шьтыбжьы ццак – азиас, Шьтыбжьы иатаа – сгаатае... Иеымцаауа мцашьтыбжь, Упсы ахьынзатоу уашьтаз, Апстазаара агаеисыбжь Унырзар уамеифсын, Уи иакаыршаа угаеисра, Упсып лагафага, Бжь-пхыз хаак рнафсан, Уи ашьтыбжь сызнага.

* * *

Сгәы ахәышәтәуеит Сцыс учырчырбжьы, Сгәы апћарстақәа Ианылаз аргьоит. Ахаан сыззымзырфыц ссирбжьны, Инымтцаазо гаыргьабжьны игоит. Ицәырызгаз ашардаз ашәа, Амш иахазтаз зыпсы, Ућандаз, шьыри, иуахазшәа, Ипстащагоу стыс хәыч абжыы! Итихәрааз азыхьқаа ирфызоуп, Ма иааиуеит цьаранто хьы дот добжьны, Ашьыжьтәи ақәа ццак иаузоуп, Исықәтәан сеилысит уажәы. Сгәы ахәышәтәуеит Сцыс учырчырбжьы, Сгәы апћарстақәа Ианылаз аргьоит. Упыц хәыч упсыхаара ықәкны, Апырра ашәақға ухғоит.

АШАРА

Хәыц еиқәатдәа зларшәым, Атұх акәа итаршәу, Касыш таға зхаршәу, – Амш-тыпҳа тдәрышкәа, Ҿыц иҳаднагалаз, Атацара знаало, – Азиаҿ бцаны брышҳа, Бшьыршьаф пҡышқәа хиаала, Ицәтҳаны бааҩнала.

* * *

Атұх тыңь тұаула жны, Еирызк лыма, амш ттаны, Иахзаалгон ҳара Анцәахша, Нас иаҳлыржәуан ихышха. Ахш ацара ҳа ҳзы ихәшәын, Гәхьаа змаз зегьы ҳхәышәтәын. Ҳгәырӷьа иацлон гәырӷьа змаз, Малс апстазаара зызшаз.

Амза хьфежьуп, ихьконршооуп, Атыць ата иара тоуп. Атыць ыкоуп ҳа ҳҳаны, – Азмыжь щам-щамуа, ииащәаны. Атца узыпшаауам зынза, Заћа з-тыстахьои сара, Амза тыстарц стахны, Ихьфежь хазына хьфоыршоаны. Адунеи амалқәа иреихау, Жәҩан доухала са исырхау? Хамтак санашьоу мамзар? Срыцхан мзада са сынхар. Ус саапшыхуеит сцэырханы, Амза аныршәлоуп са снапы, Ихьымацәазны, игьежьза, Уи насымгастцар, сласза, Ажәфан сналазуеит сумбо, Убри ауп саргьы сзыцәшәо. Са сацәызыр адунеи, Уи еиха-еиха ихаычхо, Зны инагрылазып иаргыы, Мреибаркыра е иумбо.

АЗАХ ОЫ

Ипымтро раханцны сатдоуп уганр,
Иамои нас хамш ахытлаз иузахыр,
Ма хажафан акалтка ахытытлаз ихурчар,
Ма хадгыл бырфынлых раханцла икаутар.
Азахфы иоуп изку уи аганр,
Иамои са сзыха насыпк изахыр.
Уи зегь реиха ицанаалоу матаоуп,
Уи амата ушанзтогь иушанзхуагь аза иоуп.
О, Азахфы, цаеижыла еилазхаз хапсы!
Ажафан ду хадгыл иазыззахыз зны.
Шыта амш хацакьа уп, атх хацатшаоуп,
Хамата уыцка ззахыша дыхиоуп.

2012 m.

сычкәын

Сыцәоуп са сгәы унадкылан, Сгәеисыбжь уамыр ыхан... Уа удсыди угәеисыбжьи Афы хаа еипш снафыхооит. Са снафыхооит сфажокызшоа, Исымамшәа псыхәа, Амра-шыра исцәажәызшәа, Ҿамҩак уа упсыхаа. **Самоак сашьит**, – упшзара, Схызхыз Анцәахшара! Узамфақар рыпшқара, Уқьышә ҟапшьқәа рыпхара. Убла-шәахәа згәылыпхо, Убла-жәфангәашәхьара... Умаалықьцәа рылпха Хшушәа иухьдыршароуп. Угәы каршәны уцәахуп, Са снапқәа урыниаалан. Уащәтәи амш ахьыщәаху Уазҳәо упхыз далоуп.

Итдхәрааз зыхьны иит ахәычра. Азыхь инафыхәаз шьабстоуп уара, Учкәынроуп – ахра иафалаз афацә, Угәгәароуп – ақәцәаф инеиз афацә. Ахра изфысуагь зны уара уоуп, Џьара улбаакьарстоуп, Џьара уцакьароуп. Дталеит хланты ухра иафкьаз, Дхалеит трафантры апыршьа зтаз. Ахаракыра зқәашьу уара, – Ацакьа зыхьны иагәылхәрааз схәычра.

Атұх сырит, Мзан са сеыхәа, Сахьынҳалан Амза атцыхәа Атұх сырит,— Итаулан. Атұх атҳаҿ Ҳа ҳаипылан, Ҳагьеипыртит Ҳзеибамбакәа. — Усзыпшы, — сҳәеит — Амш шкәакәаҿ!..

Уара уеымтра ажәақәа иреиҳауп, Уара уеымтра исанаҳәеит зегьы. Атҳх узалсуам, умҩақәа шәаҳауп, Аха угәеисыбжь сапшаауеит уеизгьы.

ФЫПРА НЕПЛАН

Оыџьа неиуан шьапы-еимаада, Рнапқәа рзеимымхуа еибаркын, Рыгәқәа убриаћара еизгәкын... Оыџьа неиуан, са сыпсын, Убра рааигәара сжын. Сқәыпшны, ма сажәны сыпсызу сгәалашәомызт, Сшьацзу зны, ма суафыцсызу сгәалашәомызт. **О**ыцьа неиуан, Апша ршаызма? Матәа ршәымызт. Лара лхахэы хьыпшшэахэызма? Иара арпыс дынцәахәызма?!. Фыџьа неиуан, Са сзымцысуа убра сшанхазма, сызрыхьзомызт.

Рыгәқәа ирҳәоз саҳауан, исзеилыргомызт.

Амра гылозма, иташәозма, Убра ахьзықәыршан атәыла. Урт афыџьа пырны ицозма, Ирыхьзомызт сара сылапш. Сылапшгьы сыгәгьы рыхьзомызт, Псра закәызгьы рыздырзомызт. Убра акәын Нцәаратәыла. Фыџьа неиуан, сара сгылан рааигәара, аха сырбомызт. Сқәыпшны, ма сажәны сыпсызу, Сшьацзу, мамзар суафыпсызу Сгәалашәомызт.

АБЗИАБАРА АЗИАС

Убла схыпшылан – Абзиабара азиас схыпшылеит. Агәхьаагара хын Уаћа инышьха. Сынужьхьеит, Уанцоз уагьсызхьампшит, Уанысгәыз, Уқьышәқәа цахәцахәуан атцыхәтәан, Иацран сара сгъы амца. Умцәажәан, **С**ымтка хаипыртып, Халапшқәа ирҳәо ҳазҳазааит. Убас уццакуеит, Хара даеа тәылак уазхыуазаап, Уаћа даеа цлак азхауеит, Даеа псаатәқәак пыруеит. Уфышьтыпраа ушызбоз удрыколеит, Гәыргьарак убас еипш иу еық әлеит, **Пшакгьы наухьызсеит,** – Уи схьаа ахыпшакәхап, Сыпсы наухьынхалеит, Уазынкылозар ҳәа акәхап. Уцәа наухытдәрааит, Уара илакәхаз, илакәхаз, Ипсаатәхаз. **Са** псык ауп – усцаызит, Сгәы шеисуаз итытит. Уабаћоу? – Издыруада абни аещәа уакәзар?! 1997 III.

СЫМРА

Бнаран, ибнаршәыран, Сах, уахтынра, Атіх ду сеалакны сцеит убара. Аетцәақәа ирылхны изахын укәымжәы, Амза шәахәала ихырчан ухтырпа. Сапхьа иуархалны уашта ду шьтан, Ахаан узпымлацыз асас дутан. – Адшәма! – узеыстуеит, Сах, ухатқы, **Сазнык исмырхракра успыл, уццакы!** Издыруада нас усзыпшызтгьы уара, Улапықәшәа иунардырзар сааира-сцара. Уамоуп уара абри абна ду ахас, Упшаара иашьтоуп узбаха захаз. Исархаеит, уа уоуп Иреихау, Зегь зымчу, Абна нашана уа уоуп знапы иаку. Знык улапш сыхурпар, сыпсы танатоит, Хшэы змам ауп исыхьуа, сыгэхьаа сагоит. Анкьаза зны градхарак сызшан, Анкьаза зны мрала сырпхьан, Уи и ымцәаауаз сымра блит, и тахеит, Убри аахыс сара сымрадан сынхеит. Ус имариоума мрадара, Сах, Ушьтарнахыс нхашьас исымоузеи, исахә? Абна-нашанақ азку, ухатқы, **Сазнык исмырхракра успыл, уццакы!** Уахтынра ашка сымкьалака сааит, Еилаарцыруа ухангьы сыпшааит. Исзымпшаауа азәызатдәык – Сымра, уа уоуп, Сыпстазаара – ахаан инымтцөо пшаароуп. 2002 m.

ӨААНЫ

Ханталеит еааны, Сынтаа цагьа хантысын. Сааны пшза, еааны лаша! Сааны уажаааны Узнеир, ухатоуп, Иузычхаз чханы. Иузышьтымхуа уатоуп, Иузнаго џьшьаны. Сазнаго џьшьаны Сануп саргьы мфак, Сааны сахьзаны, Сапысырц сынтаак.

Иузымхеит амра ашыра, Са сгәы ашыра уаҳәоит. Адстазаара еилашыра Уалашыюкны уцахуеит. Илакәуеит уа узы амза, Арфашқәа лбаакьахуеит, Иужәуа арфаш хаамзар, Узҳара калахуам. Иартьазкыз аӡыша, Сзыхь ауп узкажахуа, Сымцоуп узыблыша, Еигьуп унаскьахыр.

Скалт ухы нанутан уцәеит. Са саапсеит... Ухахәы сылапш ала исҳәеит, Ублақәа сгәызит гәаныла. Ҽазә лкалт ухы ананыла, Иудыруаз ушысшьуа.

Ипстатцагоу ашьтыбжьқаа рдунеи

Сара салоуп, сықәыршоуп геи-шьхеи.

Срыцпсаћьан разнышаахаа скапсоуп,

Атцх ақьышәқәа ирықәзытыз ca covn.

Ипсыршьагоу ашьтыбжьқәа рдунеи,

Сыцсы талеит рыдгьыла е саннеи.

Рыцсы схалеит арфашқәа, ахәқәа,

Исаҳаит ишеисуаз урт рыгәҳәа.

Урт ирхылтцуаз ашәа

саҿҳәаран,

Ашьтыбжь ссирқәа yaka ираҳтынран.

Псыс исхалеит абна иатцәа апсы,

Ажәҩан иатцәа сымахуп бласы.

2009 ш.

Аетцәақәа ҳтааит уаха, Илбааит ҳара ҳахь, Абар итыџьџьоит хамзырха, Рыжәҩан рыпсахт. – Адгьыл хапхарра азхом, Дацла еилацах, Агәаща лашара тапхом, Ирыцхауп, – рхәахт. - Иаҳбарц Анцәа идгьыл захьҳыз Халбааит хара. Нас абри адгьыл иазкыз Уахык ҳкаччара. Иналсын асаркьа итасаз, Ифналеит суатах. Амши атцхи еикәзыршаз Дыстаазшәа збахт. Адгьыл агәылашьца аброуп, Аброуп иахьлашәу. Зыехакәзыршаз ашьхақәа роуп, Хашьтызпаарц иаеу. Изырхьшаашааз адгьыл агаы Ауафытаыса игаоуп. Адгьыл агәыргьара згу, Иазымхо шәа шәоуп, Шәсыссцәаз аещә уаха, Скыта шаатаз, Шәышьтахьћа шәышьта мцаха Иалдоуп шәызлааз.

АШЬЫЖЬ

Ахьеипш иагәылшәан ацәа, Ашьыжь аншәалеит снапы. Абжьы тага геит ахьытдәтдәа, Сымш иахалеит апсы. Атыс хәычгьы ашәа ҿнарпит, Ашьтыбжьқәа хьрыцны икапсо, Сымш ахаҿы аанартит, Атаца леипш абла пхашьо. Шәҿыха! – ҳәа амра ҿнатуеит, Арахәыцпа ахьрыц ахапсо, Ашәахәақәа ашәтқәа ргәызуеит, Рзамҩақәа збоит ишҟапшьхо.

АГӘЫР АҴА

Атұх тұәца тызхуаз

ишәыгақәа нтдәеит,

Зшәыгақәа нтцәаз

итцх лашәхеит.

Хзалымтцуа халоуп

атцх лашә ҳарҭ,

Мза лашак ацәаара

хаћам иахбартә.

Лашарак зтампхац

хацх хапуп,

Ахапы лашьца атца ф

Абраскьыл дахзыпшуп.

Аҳапы аҵа џьа икылҵәоуп,

агәыр ащеипш итшәоуп.

Арахәыц еицш лашарак

уа иатцган игоуп.

Иакгәышьоуп макьана

Абраскьыл ипсы ахыц,

Рыщхра дафуп

игәашьақәа ҿыц.

Ауафытәыфса игәыӷра

Игәы пнацәахьеит

Абраскьылгьы ҳзыпшра.

Агәыр атцоуп мҩас

нырцәи аарцәи ирыбжьоу,

Агәыр атца иатцган

упсоуп иузго.

ААМТА-ФЫРЫФРА

Аеыфқа аапсеит, Адәеиужь ду ишакәшоз мацара, Адәеиужь шьтпааны Инаргоит аеқәа уахантәарак. Амзеи апшеи,-Урт ракәхап аеы@қәа зкәадырыз, Амзеи аеқәеи – Аамта хыкаалаа знырыз. Адәеиужь шәаҟьеит, Ишнаргоз аеыокәа ирыцәкахан, Амза агәы ткьеит, Ашарцаз ицәышза, адсы ахахан, Абла итапшуа, Адәеиужь сакара иахакнахауп. Адәеиужь аапсеит, -О, шаћа еырыфра ахтысыз! Азқышықәсқәа цеит, Адәеиужь сакара ианысны. Ишьтхысаа ипыруеит, – Аамта – еырыфра халоуп. Есшәышықәса – еыфк: Аеурақәа ажәҩан ихалоит. Атцыхәтәантәи ҳеыҩ – Иеыхәоу, иееиқәоу,иеызу? Ишьхәа арбаны, Ддәықәлахьеит амца иафызоу. Адәеиужь шанхеит,

Адәеиужь – аеыхәақәа ртәыла. Афырпыс даауеит Иеыхәда иқәкны Апсынтәыла!

АПСЫНТӘЫЛА

Апта пћыш ласка зыхчну, Аетцә иалху ахыза зқәу, Амреи амзеи ирыхшаз, Дгьыли жәфани цсыс ирхаз, Апсынтәыла – Анцәахша! Дарбан хшыла узкәаба?! Ухауа бырлашуп, ицқьоуп, Угьама здыскыло аффоуп, Уа уџьбарара схыпсаазом, Иуеигьысшьогьы дкалазом. О, сымш, сыпстазаара, сыпсы Уара иухтныстоит – енак, мышкы! Абраћа апстазаара еихау, Абраћа ихаку, идоухау, Абреицш ћалашам чаџьара, Адунеи иақәлоу Апсхара. Амреи амзеи ирыхшо, Дгьыли жәфани цсыс ирхоу, -Уащәтәи умш – Апсынра, Иупылааит хшыла икәаба!

Амза -

ашәт фежь

шәтит уаха.

Игәылнаршәеит

атих асахьа.

Ақыцә еипшны

ашәахәа,

Ажәҩан ашәуан

пштәы лыпшаахла.

Иажәуан

ашәт фежь

ашәахәа.

Асаранџьи ацхеи

ргьама

Атцх иахыскаауан

фацхьа.

Уареи сареи

чыц хаиқәшәама?

Ҿыц еизыбылма

хагәқәа?

Амза –

ашәт фежь

шәтит уаха,

Иажәуеит

ашәт фежь

ашәахәа.

2013 ш.

Угәы сазызырфуеит еита, Еисуеит итамгыло атра, Атіх ианыфуеит уи абжьы, Са сгәы ианфылоуп угәы абжыы. Угәеисра ссаат еипш иццакуп, Исыцацо сеахьысыгзарц саеуп. Хаипхныфлоит аамтеи сареи, -**Q**-еыфк – апстазаареи апсреи. Сыпсы штоу сазхаало угаы абжьоуп, Беиха! – ҳәа исытаҳәҳәо угәы абжьоуп, Беыртынч! - ҳәа снызкыло зынгьы, Сзыжьжьо угреисыбжь, уахагьы Угәы сазызырфеит еита, Еисуеит итамгыло атра. Атіх ианыфуеит уи абжьы, Са сгәы ианфылоуп угәы абжыы.

АФУРА

Агәра аҿамтцакәа аҿура, Уи зыбжьарц иаеу дудыруоу? Аамта ибнеикыз еушәа, Хащак уи ибжьарц да суш а а... Бзоу еипш ажәфан данна кьома? Ладеи фадеи дкыдна вома? Аамта-аеура апырцәқәа иеаларпс, Дпырны днеиуеит цәфанцәы дхаларц, Аамта зыбжьарц згры итазкыз, Апша хага агәра аҿазкыз, Адунеи дақәлахарц избазшәа, Аамта зымтысуа ишьахазшәа, – Схәыцра чааиуент ус ендш сахьак. Адгьыл агьежьшьа зыпсахыз, Хапстазаара еицеикызар, Ххьышьтрахь ахынхәра ҳаҿызар... Агәра афатцаны афура, Дыкоуп аамта зкаадырыз.

2013 ш.

ААБАТӘИ АПШТӘЫ

Еихалан еихытит бжь-тихык... Еилалеит, еилазфеит бжь-пштэык... Иемцзоу пштәхеит ирыхшаз. Аабатәи апштәы ссир зыпшааз, Уи апштәала уатцәтәи амш ҳазтыҳ, Ашкәакәа аиқәатдәа ацрых. Ихьыпштэылан иауааит ақәа, Ихыщны, ҳамҩаҳәа куа, Ихажәлааит афарқәа ццакуа. Жәҩанпштәылан ашьыжь ҳазтыҳ, Ххәычра ашьыжь иафызаз иара. Хзиасқға атцаақға рхых, Ихышхытцаан идаықаларц фапхьа. Аапын хшьеипш еилашырц, – Ащаца итахамаруа афеа. Ахақәитраз дырфегь ҳагәқәа блырц, Хапсқәа ахтнахтарц дырфегьых иара. Еихалан еихытит бжь-тихык... Еилалеит, еилазфеит бжь-пштэык... Иемцзоу пштәхеит ирыхшаз, Аабатәи апштәы зыхьзыртцаз.

АФЫРХАЦА

Ухьз зхыз амшае

саатгылеит сара,

Иащан уи амш

ухәыцра, ухыпша.

Апша сыз енатуан

убжьы ахатцаны,

Аҵх ҵәаауан,

иуыууан бганы.

Уцәафақәа ахыскааит

аамта ицаз,

Шәышықәса зхытыз,

мшык итазаз.

Уи амш суркит -

щәыцак азы,

Изсыржәша дысзымдыруа

инхеит снапафы.

Иқәхаз ацәҳәыра

ипсы танащоит,

Цәыцак азы

жәларык еиқәнархоит.

- Уи азы са сыпсоуп,

Иахьыгза адунеи! -

Ухьз зхыз амшае

ианфылан саннеи.

Дарбан сыдсы иадшәмахаз, Сшықәыз снапқәа сгәытапса? Ахьаа нымтцәа иапсахыз, Агәыргьа нымтцәа згәытцамҳаз. Апшоуп сыпсы иапшәмахаз, Уи апырра хәаада, Ахақәитра иапшаахьаз, Сара иснатеит хьаада. Уи ахамта еидараны, Сынхеит иахьызго сзымдыруа, Исымыздода, иараби, Ихәу апсаатә, изымпыруа? Сыпсы ашеит уи пшьыцьара, – Лада, Фада, Мрагылара, Сама ицоит аеыфцьбара Мраташәара апылара.

СЫ СЫ АКӘИЦ

Уара иулоуп сыпсы акәиц, Акәиц уатәҳәар имцахоит, Умца иарыхьтышьуа дарпхоит, Умца ахәапшра сгәапхоит. Амра ажәлақәа ластцеит, Угәаҿ амра хәыч иазҳарц, Умра иарлашарц стаххеит, Амра ззымхаз урзыпхарц. Жәҩангәашәпҳхьара зны иаатуеит, Уара ублақәа шанхарц. Ахьтәы мардуан лбаауеит, Фада ухало унаскьаларц. Иласӡа, иаҟаран атәиц, Иугәыларшәуп сыпсы акәиц.

Амшын уаха аетцәақәа Реыкәабо итоуп, Итакәашо итоуп, Илбааит ҳара ҳахь. Сыпслымзран амшын Афықаан сышьтоуп, Ухахәссан уара Амшын утапсоуп. Зны-зынла ацәқәырпСара сахь уаанагоит, Усћан апслымзреи Ахахареи еилапсоуп. Адшагь асуеит, Амрагь лбаапхоит, Субылыртә еипш Убасћан уцоуп. Нас ашарцаз Уареи сареи ҳзырбааҳо аҳәоуп, Ақәа ҳаиқәнархоит. Аещәақәа амшын Итакәашо итоуп, Урт рыкәашара гәазтаз Дшанхоит.

2010 ш.

Исзаашәрт шәыбла таулақға, Исзаашәырт шәгәы ашә, Шәгәатіахь мфахәастак саныланы Снеиаанза сгәашәт, Сымшқәа – сфызцәа хазынақәа, Исыпхьо хара. Имазоу сграхрара ззынархоу, Исашәраза шәыбла абара. Зны зазала шәыблақәа тәызаргыы, Зны-зынла иччозаргь шәлақта, Сытихқаа – сахашьцаа хазынақаа, Шәыуаара сахәоит еита. Шәфызара саҳәоит, шәызгәакьара, Сымзақа – мшапы, латцара. Сышықәсқәа ртынчра ма рхагара, Стәы итнымтцәо исышәт шәгәыбылра. Афатахьа сықрыстоит шрыхьзала, Аныхрапхьыз шрыхьзала исхроит. **С**ыцны итцхәрааз зыхқәакгьы, Афыцкьеипш ргьама шәсырбоит.

* * *

Саниуаз аапнын, Саныпсуа тагалануп. Саниуаз ипшын, Саныпсуа згәы салада? Зынза азәгьы сигәаламшәо, Ма азәгьы сизгәамтакәа, Ашә аартны, зегь шьталахьеит, Са сындәылтіт ашамтазы, Нак аҳауа сналазуеит, Ма ашара сналазооит. Сшыкамгьы рызгәатазом, Сыкамзар ирцәалазуеи!..

АПСЫ

Иажәуам – и фахом, Ипсуам – ибзахом, Ииуам – и фахтцоом, Ищәуом – иччом, Нті әамтеи, лагамтеи, Хәааи змазам, -Апстазаара иамтан **'**Са хамтак стахзам. Аамта ахьыћам Ићоуп Апсы, Ицәеижьуп анышә Иазынхо ауафпсы. Еидаран уатцоуп, Иуқәуп ауал, Иузымтиуа, иузаамхәо Иумоуп амал. Аамтала, уаарала Ућоуп уара, Уира антцәамта ф Игылоуп упсра.

АМЗАФА

Ажәфан саан ду- саркьапсара, Амза аныршәлоуп амацара. Имзафоума, имзатәума? Рапхьа иахәапшыз итәума? Амзафа – угәеипш ифыцуп, Адунеи еыц икәло ирыцуп. Амза кәымпыл – амза тәымта, Сара исымоуп уара иумтан. Сара сымш хыхэхэа, ихатэаан, Инаусыркит агьама гәатан. Унафыхоома, итаркокоа иужоуама? Афееипш уа уаттаца итахамаруама? Амзафа угреицш ифыцуп, Адунеи еыц иқәло ирыцуп. Амза кәымпыл – амза тәымта Сара исымоуп Анцәа имтан.

ΑΚƏΑ ΑΠСΡΑ

Ақәа тынчым, Ақәа бгоит, **Чыцха** адгьыл ахь ицоит. Адгьыл иасуеит ацэыкэбар, Азқәа иналаћаца ицар, **Цаћа** икылсып уи уа**ц**әы. Ианааша – уи уатцәоуп, Адгьыл кылытцәтцәа ишьтоуп. Ибгаз арбан? Ажәҩан бгеит, Адгьыл иалыкәкәан ицеит. Икәеикәеиуа уажәы ицқьоуп, Адгьыл лыхәтала иразоуп. Упсы талоит уара иужәыр, **С**ыц учкэынхоит ақаа ауыр. Иубоит пхызла ақға апсра, Удсы аразоит иара.

* * *

Ашьац еинышәшәылеит, Апшқа ихахәеипш, Апша иатдәа ршәылеит Атдақәа са сеипш. Амра шәахәа рхьызсоит, Амахәқәа ирыхшьуп. Ақәа ицәылан изсо Абрыы шкәакәа ласуп. Аамта апсы ахытын, Бры шкәакәан иешәеит. Аапын хышхытдәан, Хаштақәа иртатәеит.

АМРА АХЬЫМАЦӘАЗ

Амра ахымацааз кашаеит, Амши атхи ирыбжышаеит, Ианынкашаа уи шыжыы, Слымҳа итаст ахыттатраабжыы. Уи абжыы атх еифнаршаеит, Ахытштаы адгыл иахынаршеит, Гаыртыаҳхашас амацааз — Иканаршаит амра ишцааз. Амра аҳамта са исызкуп, Иахыак атшаара саҳуп. Уеабауттах, сыхыкаыршаа, Сыдгыл акаа уанташаа?! Насып иитоит ҳа Ҳазшаз, Амра ахымацааз зыпшааз.

АУАРХАЛ

Иқәтцоу уарҳалны

досу ихатәоуп

ҳлахьынҵа,

Зсахьа анызто

ҳара ҳакәхуп

ақәҵаҩцәа.

Азәы дҟазоуп,

азә дықәтцахуеит

уамашәа,

Азәы изалдом

арахәыцла

ацәаҳәа.

Егьа иундаз

ицәеизадахоит

еазәы,

Азә еилыӷраа

ицәыҟалоит

иразћы.

Џьара ипштәыдоуп,

џьара шәыгахк

еилапсоуп,

Џьара еиқәароуп,

џьара асахьақ а

лашоуп.

Абна иаалћьан,

ус иаатгылахуеит

аеацә,

Џьара ихфежьаауп,

џьара еиҵәҟаҟароуп

ашьац.

Апсаатә-моас,

лапшы зхьымзо,

уа ицыруеит,

Џьара азылбааћьақ әа

рышьтыбжь

уаҳауеит.

Хара ацаћьа

иаҿалахуеит

абқаб,

Ашәарыцаф

џьара ихысыбжь

уаҳалап.

Иқәызтода

ицыхәапцәарадоу

хуархал?..

Еимгеимцаран

уи ҳаӆсҭазаара

анхалт.

2009 ш.

ФААНЫБЗИАЛА

Жҩангәашәҳхьара! – Ицәырҵт еҵәак, Иҳхашьаҳхаҵоит уахак, Уи макьана цқьа иаҳбаӡом, Уаҵәуханӡа илашазом.

Иаалашар, ишаз џьаҳшьоит, Аха ишар шықәсык ҳацәцоит. Ҽаанбзиала нас, еааны! Уааҳадгылахт ҿыц уааны.

Атцх иахаршәуп акасыш, Амш бырлашха иаапшышт. Уатцә ҿыцбарах иаҳбашт зегьы, Ҳгәы ззыҳәо ныҳәаҳашт уеизгьы.

Сынтәа, ҳгәы уцәыхьшәашәеит уажәшьҭа, Иаҳбеит иулаз, узыпсаз. Ҽааны, уа уоуп ҳа ҳгәыгырҭа! Иреиӷьаҳшьо сасны уаҳтаз!

Иҳаҭ упҳарра, удоуҳа! Упсы цқьа ҳҳаз, уҳы ҳгәарпҳа!

* * *

Ифатцхахеит импхацыз мрак, Схьаақа нак иныпхьак, Уи амра сапыларц сызбеит, Уи амраз са сгаы аасыртуеит. Инымтро исхакнахан зны ақаа, Исафсхьоу сашьтан сгаыкуа, Исызирхынхауаз џьысшьон Хазшаз, Сыпстазаара ахтныстон ицаз. Сеапхьа илашьтын апарда, – Бышьтахька бхьампшкаа бцала, Бхашхатарахар алшоит бнапшыр, Иаабыкаыршан, бшымгаыгзо, ишашьыр, Багаылс! – хаа сызеитуеит азаы, Амреипш даагаылпхан ашашьы.

Сытұх ахыцқәа иртакуп, Иаазыртуада сытұх ахыц? Аиреи апсреи дрыбжьакуп, Ахақәитроуп ауаф ицәыз. Сашәа акәзар псыс исхоу, Сеитаиишазаргы фыц, Апстазаара сзыфхәароу, Салазааит уа упхыз.

* * *

Саныпшылеит аамта асаркьа, Иацтәи амш шьхныпсылеит убра. Исафсхьоу зегь рыцааара збартоуп, Асаркьа е ирынхартоуп дара. Ианыпшылахьоу рылапшқәа анхалеит, Рыблақ әа ахалеит иара, Ицажаон исцаызхьоу рыбжьала, Иаанахоон исцоызхьоу рхырекоа. Зны исых апшуан бла затцык скылкаан, Скылблаауа ипшуан шәыблакы. Снанагон аамта срылцаан, Срылкаан саргылон хазы. Имхәашьуа аамта асаркьа, Импсуа ахаан сыпсы, Аамта аҳәааҳәа изтаркыз, Ипыххаан итымпраашей зны.

АУАФЫТӘЫФСА ИУАЗ

Са схәычымкәа, Сагьдуумкәа, Сагькаыпшымкаа, Сагьажэымкэа, Иарбан аамтоу сызтагылоу Сзеилымкаауа, Рыгәта сгылоуп Дгьыли, жәҩани, аетцәақәеи, Аапыни тагалани. Зынгьы снеиуеит Срыбжьаланы Ладеи, фадеи, мрагылареи, Аамта еышькыл сангыланы. Иацеи, иахьеи, ићалашеи Аамтакны еицыланы, Ирымазамкәа аангылашьа, Ихышхытцәа изиасхан Ииасыхуеит измиасуа. Са схәычымкәа, Сагьдуумкәа, Сара суафны, Аха сшамкәа, Анцәа Хазшаз Сишахатан, Адәы сықәуп Адунеи самкуа, Суафытәыфсан, Сагьынцәамкәа.

2013 m.

Шәтыла иқәтіоу адәы иатіәа, – Сыпха хәыч лытқы пшза, Мшапышәтқәа зықәтыху, Зхылпа фежь мралыху. Лыблақәа ҩ-змыжьк реипш Еищәҟаҟара-ишеишеиуа, Лхата дмаалықь-мтцәыжәфаха, Дпырпыруа дахьнеиуа... Гәыргьа ех әашан, стыс иат әа Иканартцооит абжы хаа, Сахьызырфуа сгәыргьацаан, Исхыцсаауеит сыгәтыха. Снеиуеит ашыжь салых әх әа, Ашьац иатцәа меыхац. Амреипш ашьыжь дналыпхан, Дафуп сгәы лырфыхарц.

АМШ-АХӘМАРФЫ

Амш хәмаруеит

ахәыч иеипш,

Иқьачақьха

ҳашҭа иқәуп,

Зны икәымпылуеит

аласбеицш,

Зны ацгэыпшкеипш

игәыбзықуп.

Зны еыргәаа

ћанацоит,

Илашьцахуп

алакыща,

Иара атәала

ҳа ҳаршәоит,

Ақьачақьра

изаћәыҵуам.

Хашта сценоуп

иара азы, -

Апарда аатит

ашамтаз,

Хара ахәадшцәа

уажәы

Хнапы азеинах кьап

ацамтаз.

Амш хырхәоит

иааскьаны,

Амра аангылеит

аташәамта ф,

Уи ахәмарра

џьашьахәны,

Иаҳзыннажьит ҳара

хамтас.

Амш – ахәмароы

уаангыл,

«Даеазныкгьы!»

«Браво!»-

*<i><b><u>eax</u>*туеит.

Улабашьа ссир

аанкыл,

Лапшхырпагас ҳара

иуаҳҭеит.

Икомедиоума

иахурбаз,

Ма ҳаӆсҭазаара

зегь драмоу?

Цәгьа ҳурхәыцит

ҳамш ицаз,

Иҳаздыруам

щакыс иамоу

Ахтыс шана

хазхәадшыз,

Инымтцәазо хәмаррак

ҳалоу,

Мамзар ҳаҟазар

хәапшфыс?!

Иқәзыргылаз дцәыртдып

ихала,

Дмаалықьума,

ма дуафыз,

Дафыстаахәха

хара дхалоу?

Амш – ахәмароы

уаангыл!

«Даеазныкгьы!»

«Браво!» -

азә ҿиҭуеит,

Улабашьа ссир

аанкыл,

Лапшхырпагас

Анцәа иуитеит!

ФЫПРУ

```
Оыцьа ayaa – о-моак,
                  о-цлак,
                  @-МШЫНК, -
                  зымфасра,
                  зеизхара,
                  зыцәқәырпара
                  цыхәапцәарадоу...
Оыџьа ayaa − о-хахәк,
                  о-зиаск,
                  ∞-псаатәк, −
                  зычхара,
                  зиасра,
                  зышьтыпраара
                  тых әапт дәарадоу...
Оыџьа ayaa – о-гәыбылрак,
                  ф-гәырфак,
                  ҩ-гәаҳәарак, −
                  згәыбылра,
                  згәырфа,
                  згәаҳәара
                  ҳәаадоу...
Оыцьа ауаа – о-еымтрак,
                  @-щәыуарак,
                  @-ччабжьык, –
                  зеымтра,
                  зщәыуара,
                  зыччара
                  еихымсыгьуа...
```

Оыџьа ayaa − о-ашәак,

ф-цәаҳәак,ф-кәаҳк.

Q-ашәак

нтцәара зқәым,

Q-цәаҳәак

иныртцәоу,

Q-кәапк

зегьы ртцыхәтәан игылоу.

АНАТИУРМОРТ

Ахахә шкәакәа, Ахахә еиқәатіәа – Дәык аҾы ишьтан. Адәы ахьалаго ишазар, Адәы аттыхәан ихәлан. Адәы ыцәан, Уи ацәа **О-**хахәк ирыхьчон, Иахьыцааз маалықьтцас Адәы иата ччон. Ахәааҿ игылан Ахахәқәа наҟ-ааҟ, Ашкәакәеи аиқәаттәеи Ирыбжьаршэын иатцэак. Ирыбжьаршэын убра Исхыпрааз скасы, Ахаҳәҳәа ирзынсыжьызшәа Ишьацпшшэылоу сыпсы. Ишьтоуп уажә уи дәы иатдәан, Иахьыфуа ахәычқаа, **Q**-хахә дук ирны**©**ны Иаафуеит рыбжьқаа. Адәы ыцәоуп, Уи ацәа **Q**-хахәк ирыхьчоит. Иахьыцәоу маалықьтцас Адәы иатқа ччоит!

АФОТОСАХЬА

Иацәызит «Амра»

ашәахәақәа,

Урт рыда «Амра»

зыпхазом.

Ақәа ицәхалеит

игәыкуа,

Амшын иххалеит,

ицысзом.

Игылом Амра,

иагьташоом,

Асаат ахыцқәа

қәацазом,

Ижьакцазшәа

аамта ахата,

Еицакит ҳ-Амра

алакта.

Ишанхазшәа

ипштәыдоу амш, –

Асахьа тызхыз

дцеит, дагьхьампшт.

Асаркьа икнахау

зегь ануп,

Асаркьа ахәыцраф

ищәахуп,-

Акәа, «Амра», ҳа ҳҿара, Згьама ҳҳамышҭуа акаҳуа. Изблак ала зегь баны,

Хсахьа ақьаад инантцаны,

Дцеит дахбаанза иара, Ихьз анфыланы хеара. Итызхыз «Амрае»

ҳа ҳпатрет...

Убри амш ҳаӆсҭазаара

тазеит

Еимгеимцаран, – ҳанхеит убра.

Ифимцэо «Амра»

агәыбылра

Зегьы ихацрасын,

ҳааимнадеит,

Хазтамзартә аамта

тшәахеит.

Хаблит ҳаамҳа ишцәаз, Са сҩызцәа – иаанхаз,

ицаз...

Шәа шәтыпқәа сааигәа

итацәуп,

Урт х-тыпқәаны са сгәы иануп.

* * *

Амши атхи шеипшу

ҳаиҵшуп,

Амреи амзеи шеикәшо –

хаикәшоит.

Ишыласу аамта

ҳласуп,

Хапстазаара гәеисыбжыла

иахшәоит.

Ишылашо амш

ҳлашоит,

Ишылашьцо -

ҳалахь еиқәуп,

Ахапы хьшәашәа

амра тапхоит,

Абраскьыл уажәгьы уа

дахзыпшуп.

Α@ΗЫΚΑ ΑΧЫНҲӘΡΑ

Ахара азәы дсыпхьоит, Гәхьаагарак сыхан сагоит. Сышьтахьћа схьапшыр, Саанхар ҳәа сҳашҳатәраха сшәоит. Уахь азәы дсыпхьоит, Ҽа дунеи нашанак сирбоит, Сыбла ихыччало, Ҽа мра цаҳәцаҳәк

уахьынтә ипхоит.

Араћа исхьынхалан

саанкылан сакуп чазә ипсы,

Сахьцалакгьы исышьтоуп

ищарыхәщәаза иго схәыч ибжьы,

Уи сычкәын сыз фитуеит:

– Баала афныка уаж әшь та!

Иабгьы дхынҳәын,

Афны ихала дыпшуп даапсаха.

Афныћа ахынхәра –

Адунеиа е зегьы иреигьу

хынҳәроуп,

Иузгаакьоу рзыпшра – Адунеиае зегьы иреигьу

зыпшроуп,

Афныћа узго Зегь реиха иласу

Μ@ΟΥΠ,

Зегь реиха узырцхо Уашта иахалашо

мроуп!

* * *

Азын амра сазыпшуп, Азын уи еакала ишуп, Азын уи еакала ипхоит, Амш амца иехәатәоит. Ахәыштаарае амца еиқәуп, Уи ахьыкоу ихаракуп. Амш хьшәашәоуп, аеарпхоит, Анапқәа амра ашка иарххоит. Амра ыканаті хханы, Амца еиқәыртіонае хафны, Хагәқәа ирымтіром гәыбылра, Гәыгра амтіром Хапсынра. Мрала ипышәарччоит Апсны, Хьаас иамоу зегь тірахны.

АХЬЫЖЬЫРГӘЫЦ

Хазтампшыкәа алақта, Амра заалеит еита. Иахьынзаалаз изытит, Иазымычхазт, иааилашит Амшынгы, – итытуамашь атра? Инаххытцоомашь хара?.. Ахьзы хтаалоуп изытыз, Ахьзы дзаауп фыц ииз, Даазааухыр, дымрахоит, Узимых әапшуа длашоит. Ихьхан дхалоит, дылбаауеит, Ахыжыргәыц итаауеит. Уи иззалхыз афы, Нас иззыжәыз ауафы, Адунеи дақәлахоит дымпсуа, Ахыжыргәыц зыпшаауа.

Зны аамта

сашьтахх, сахьымзо, – ипыруан.

Зны аамта

сышьтыхх, исхьымзо иаауан...

Хаипхныфлон

аеыхәеи, аееиқәеи, сареи.

Еипхны флон

сқәыпшреи, сажәреи, схәычреи.

Иаиааиуан аеыхәа -

инымщәо сҿара.

Зны апхьа

инеиуан а•ееиқәа, – сгәырҩа

Нас рыфбагьы

шьтхысаа

Еивагылан ицон, Ашкәакәеи аиқәаҵәеи

сыпстазаара ршон.

Ацәҳәыра сакараҿ

изсон сара снышь,

Ицәқәырпоз апслымз

сымч зегь азныжь,

Атәыла псыршьага ф

сызхытцуан сара,

Сыцстазаара хага

аеартынчуан убра.

Уи атәыла наунаг за

сынхарц стахын,

Хазшазгьы дысзыразын,

Илапш хаа схын.

Аха аамта сыщгәон,

сартәомызт џьарак.

Зны скыднаћьон

пша цәгьак,

Зны схы ашьышьуан

шәахәак.

Зны аамта

сашьтахх,

Зны исышьтахх

иара, -

Исхьым30,

сахьым 30,

Хаҿуп ацара.

Саангылар -

иаангылом,

Саацсар –

иаапсазом.

Аамта сацнац

ахаан сыцсзом.

Апстазаара еикәшо

ухәычрахьы

уаанагоит,

Анцәамтаҿ

уаннеилак

ишузымхаз

убоит.

ACAC

Ахьхыщырта амра хыщт, Хадгьыл ашћа имфахыцт, Исасуан уи хафната, Иахалашон алакта. Амра аматі улатәын, Азыхь ашћа ицалатэын. Иаагатәын азыхь таны, Аирыз шкәакәа итатәаны. Амра афазазаон есшьыжьы, Иазынасышьтуан сара азы, Сымпахьшьала аеы сырбон, Сыхьтэы ххэала ахцэы схэон. Хцәыс уи иамаз шәахәақәан, Хара хадгьыл иахьыршан. **Сыц аееилахаан уажаы**, Еилаарцыруа акәымжәы, Зегьы иртаауеит сасра, – Хгәыла, ҳазла, ҳтынҳацәа. Дарбан амра иазыпшым, Асасдкылара зтахым. Асас ицуп быжь-насыпк, Уи хаипыларц хааласып. Ахьхытцырта амра хытцт, Хадгьыл ашћа имфахыцт, Исасуан уи ҳаҩнаҭа, Шьыри, иахтаанда еита!

* * *

Амра аҿаӡәӡәоит, ақәа ицәылан, Ацыпхь кәандақәа капсоит. Сара сгәыргьоит, ақәа сшәылан, Сытцкы цәыкәбарлыхла сеырбоит. Бытцкы шпапшзоу! – ашәтқәа еыртуеит, Ишпабнаало! – амра ччоит, Апарпалыкьқәа ссахьа тырхуеит, Сара ақәа сеылаҳәан скәашоит. Аткы сшәыстеит ақәа иалху, Амра иалху ахылпа схоуп. Изымеыхо ацәа далхны, Маза зеызтрахуа са соуп.

АНСОУ ИЛАКӘҚӘА

Асы хәмаруеит, Амра дхоит, Асцырақ а сыпхьазоит. Хыхьтә ҵҩа рымамкәа илбаауеит, Сара истәу сыпшаауеит. Асцырака уи иреихауп, Исзаазышьтыз дыстыпхауп. Снапы ахызфеит исырдхарц, Мазас исанахоо сахарц. - Жәҩанаҿ иҟоу џьашьхәуп, Апстхра афныцка ха хцрахуп, Гәыргьа ех рашоуп са саара, – Слымха интахоытхоытт иара. Апстхаа шкаакаа аша аркуп, Иаазыртрыда ҳәа ҳаӆшуп. Асшәындыһәра ацапха Лыпсы иатцоуп Астыпха. Иаха дамхацәеит ҳшыпшыз, Амзоуп хашәқәа аазыртыз. Хафны ныжьны хаццакит, Адгьыл ахьта иахаркит. Икәашо асцырақға лбаауеит, – Апарпалыкь шкәакәақәа пыруеит. Асы хәмаруеит, амра цхоит, Саргьы асыхәмаршьа снартцоит.

2011 m.

АЛАХФАРА

Ачкәын гәеилычча Ансоу! Ижәдыруама уи дзеицшроу?! Ибла хәычқәа – амаахыр, Итархаха днау сапшыр, Урт иуархооит игоы итоу, Дшылахеыху, дышраззоу. Хахәы-чқәатыл еикәарҳәы, Замфа-тытцәраа – асырхәы. Шьабыстащас уи дласуп, Апша дапхныфларц дафуп. Ифызцаа рықа фитуеит: «Шаеиха! Леуа, Астана, Ансиа! Уа Миранда, Нарт, Нарсоу! Амзырха акәшара шәазхиоу? Шәа шәыбнал, Са сыбла хооуп, Уа сыз угьы пхьа зароуп. Сыбжьы рдуны: акы, оба... Аеыщаахра шаахьзала!» Амра шрых әа пшуаз инхеит, Ахәыцқәа рыхәмарра агәапхеит. Жәҩан икыдхалт, иташәом, Аамта аангылан, ицазом. Даеа пстазаароуп ара, – Хәмарра – нымтцәа – ахәычра.

 $2011 \, m$

АНЫКӘАРА

Ищеит аныкашьа Ансоу, Ишьапқа акакала еихго, Зны даатгыло, зны дзазо, Цша ласума уи дзыцашао?

Инапқәа рхаха, дгәыргьатцәа, Ибла тхахақәа разза. Уи дахьныкәо џьашьаны, Ҳаизыпшуеит ҳапсы заны.

Мпылуп уи дзысырц даҿу, Мпылуп адгьылгьы дызқәу, Икәымпылуеит, иццакуеит, Дыҩуа дшашьтоу изҳауеит.

Знык ианыкөымпыл – шықөсык, – Даба, уаси даеазнык. Шықәсык ацлоит ҳа ҳамзар, Адгьыл дакәшоит уи изҳар.

Адгьыл дакәшоит, дныҟәаҩхоит, Дымпыласыҩхар ҟалоит, Ажәҩан тищаар, дпырыҩхар, Ижәбахьазар ихабар?

Знык аныкаашьа зызтаз, Знык пхьака шьа рак казтаз, Нас уи им факра аартуп, Адунеи зегь иара итруп.

Ақәа сыхьзуп, са сцәаакуп, Сара исцәылазгыы дцәаакуп, Аха дыкоуп дгәыргьатцәа, Дзырыччозеи агаза, Ахьта илалар ибап.
– Знык сбаазазаргь сыесырбап, Ақәа сналсыр амра пхоит, Амра ацәыларагь сгәапхоит. Ашьац дылоуп – шьапыхты, Дкәашо дықәуп – шьацәхыртәы, Апша дақәтәоуп, ибжьазам, Уи дканажьыргь гәырфазам.

Деитафатікьоит деилыхха.

– Аеыфчкөын хөыч, шьта иузырха!
Уабадөықәлеи уццакны?

– Ицоит аамта пырны.
Иара идагь уаф дахьзом,
Амца дақәутар дбылзом.

Адунеи уажә иара итәуп, Амҩа нымтцәақәа дырнуп, Дымҩахытышт нас џьара. Ихьзу жәдыруоу? – Аҿара.

АҚӘА АГЬАМА

Иубахьоума ақәа агьама? Иубахьоума ақәа апштәы? Иахьыкәкәама уара узамҩа? Уахьнагзама угәахәтәы? Кьаф ласушәа инаушәылеит, Инаушьалеит шьатцас, Итәит ушьта хәычкәа зыла, Ихазгәамтарцаз уахьцаз. Цәгьа ицәанаалоуп ақәа иушәылаз, Цәгьа длахфыхуп сара испылаз, Ақәа афыхәара иафыз.

Ашәт атқы шкәакәа ашәуп, Бырфын лыхуп, иласуп, Ахылда фежь хәыч үй иахоуп, Ианаагрылшразгыы уажроуп.

Ахәда хыцәҳа, икаткато, Иапылалакь зегь џьашьо, Инеиааиуеит адәаеы, Иахалашоит ахафы.

- Уабадәықәлеи ныҟәара? Афызцаа азтцаауеит иара.
- Хара снеиуам, иааигәазоуп, Сахьыћало ахәаҿоуп.

Амра ахьавщуа са саннеи, Уантә избартоуп адунеи. Ахәы ихытіны амфа цоит, Амшын аћынза уи назоит.

Сынхыпшылар, сгәы азҳауеит, Мышкы защәык са сышәтуеит. Адәы иаттәа, амра, амшын, – Мышкы убри зегь сара истәын.

* * *

Ишәтит аҳатіла – Гәыргьаҿҳәаша! Исутои ҳамтас Сгәы зырпҳаша? Имшазацкәан Апсы талеит, Ашәт шкәакәақәа Аҿалеит, Аҳа маҳәқәа Реырҳаҳан,

Схышә инахан, Сыфны ифналеит: – Шьыжьыбзиа! Гәыргьафхәаша! Ҳамтас – амра Угәы зырпхаша! Ҳамтас – аапын Абла тшаша. Шьта уа уоуп Атак ҟазташа.

АШӘЫНДЫКӘРА

Ашәындыкәра атұх татәоуп, Уа аетцәақәа зегь пхьазоуп, Зегь акака рыхьз ҳхуп, Ҳцәырыргаанза ҳтдәахуп.

Ашәындыкәра-ачықьмаџьа, Ҳамра татцәахуп убра, Ҳамра амра хәыҷқәа ахшоит, Зегьы иаҳзушаргьы иҳазхоит.

Мрак са исазозар сыпшуп, Ашәындыкәра ашә аркуп, Џьара идырзхьеит ацапха, Џьара дызит Сгәацапха.

Ашәындыкәра этәу дхароуп, Дпааимбаруп, дынцәахшоуп, Лыжәҩа иқәыргыл илгоит Аирыз шкәакәа, уа азыхь татәоит.

Аирыз зымтаыц иахьагьы, Уаха слықаымшаеит ларгьы. Ашаындыкара сынтапшыр, Слахьынта убра иаатыр...

Ещәак сылтар Анцәахша! Ащх иацрылхыр ашәахәа. Амра мра хәычык ахшар, Иамои сыкәа инташәар.

САХКӘАЖӘ

Амра иамакуа дкапхон, Амза иамакуа дкаччон, Жәҩанае аетдә еилыџьџьон, Дгьылка с ахкажа хаыч дыччон. Лыбжьы рхыфуан хара ахәқәа, Лыбжьы рыма ицон азқаа, Адәқәар ашәт хәычқәа пытуан, Лыбжьы игэылнахуан дара. Дгәылтұуан ашардаз ларгыы, – Ашәт ахьыблақәа хнатуан, Ахафы гьежь аанартуан. Лыччабжь рзылшон уажә зегьы, Ирзылшон лыблақәа рыпшшәгьы. Лнапқәа мҵәыжәҩан илҟьауан, Лшьапқәа ықәмыркьыс дцауан, **Q-т**цыск ықәтәан лыжә фахыр, Шәа-хаас иҟоу лдырхауан. Сара стәыла сахра луан, Лахра дуум, иагьхэычым. Иамои хьзыс нас лахтынра? – Зегьы иреигьу Ахәычра. Сара инсыжьхьан хараза, Сахкажа слыргьежьит еита. Амра иамакуа дкапхоит, Амза иамакуа дкаччоит, Жәҩанаҿ аетцә еилыџьџьоит, Дгьылкае сахкажа хаыч дыччоит.

АХАСАБТӘ

Етцәак ҳацыпҳьқәоуп ҳара, Зны абри адгьыл ахь хкапхеит, Амца акәицқәа реипш ҳкапсеит, Амра фащхахеит хбара. Уи анхахаапш, хагаапхеит, Хара хакәын, хапхашьеит, Ашьыжь ахьзахцеит иара, Амра анфатихахаз хбара. Хыхь ихалан инаскьон, Ажәфан анаафнаша – шьыбжьон, Убас ахьзахщеит аены, Аены шьыбжьон хааизаны. Ус ишнеиуаз иаапсаны, Хшазыпшуаз ҳа ҳшанханы, 3-дук инхықагылт ииатцааза, Нас инзаалт иласза. Еилаеееит аз дугьы шын, Амшын ахьзахтдеит, хнапшын. Иаххәеит – хамра хацәташәеит, Ус хшыпшыз хәылбы ехахеит. Ашьыжь, ашьыбжь, хәылбыеха – Амш хыџьаран иша, Атіх ацтіа, амза шьтых, Ианаахәла амра ацрых. Нас иуоуеи, шьта ипхьаза, Азбатә уртеит избала, Иуртеит ахасабтә схәычы, Атак ануп унапаеы.

АМРА ЛЗЫ АШӘА

Хамра хьҟәыршәан, Бжьы-цьара хамш еифыршаан, Быжьфык ирыхьчон адауцаа, Амра ла лакаын рахашьа, Амра ла лакәын ҳзырпҳоз. **Чнак зны быжьфык лхрацра** Ещәаџьаахан лашта илызталт, Леылтаахит уи дыпхашьан, Инцәытак етрацьаа лацәкәуан. Иауыцәахыз лашьцәа дзыхьчоз, Блала ахәыц еифзыршаоз, Ићаз еилыркааит, ирбеит, – Рыбыжьфыкгьы Амра илгәапхеит. Рыбыжьоык рыбла тыпхон, Абас еипш ашәагьы рҳәон: Хамра, ха хамра хькоыршооуп, Бжьы-цьара хамш еифыршооуп, Быжьфык ирыхьчоит адауцаа, Хамра – ла лоуп урт рахәшьа, Хамра ла лоуп зегь хзырпхо, Хазегь азә иеипш ҳазгәапҳо.

Амра амшын интаирччан, Амшын атца збеит, иаатуан, Амшын атда илхан ахахэ, «Амшын аттан иббаз сахә», -Таха ситомызт азэы. Пхызын, лакәын сара сзы. Хаит игәашәқәа аазыртыз, Иахтынра пшза стазырпшыз, Апсыз гра хәыч уа исзырбаз, Уи ацыхаа хаыч шакьаз, Абла бырлашқәа штыпхоз... Исзымх ракра ушысграпхоз, **Псызны** униаћьеит уара, Са суафны саапшит ара, Ауаа ртәыла – адунеи... Усынеи нас, усыниеи, Сыпсыз хәыч ухгәарпхафны, Зегь иреигьысшьо уафны.

АНЧА-КӘЫНЧА

Анча-Кәынча, Аапын чынча Сыкәа итаршәуп, Абгьы аҿаршәуп, Снаҿапшындаз!.. Ҿыхтра азыҳәан Ахаршә сшәарцу, Саапын чынча дыргантцыхәа. Сгәы дагәыларшәуп, Даграршәуп, Снаиҿапшында Анча-Кәынча Хьымкәараса!..

АЧКӘЫН ХӘЫЧИ АПХЫНИ

Узамфа амра иашеит, Ухахэы арбырфынит, Убла шәахәапшшәылоуп, Уқьышә – мытимыць еиншәылан. Апхын уара узын ауп Изааз, ас изшаноу, Амроуп уаб узхылтыз, Амзоуп уара иуану. Аеті әақ әа – уашьц әа, Аещәақәа – уфызцәа, Апарпалыкька хаштае Ипыруа иахьушьтоу, Избоит умтцадырсуеит Апхын-парпалыкькаа, Уччабжьгьы хьыпшшаылан, Уччабжьгьы разынха Итаупсоит хашта, Ашьыжь ушьта схылан, Хьи-разни сыћәшәахуеит. Изхаада хрыцхауп, хгароуп, Уи ауп малс, хазынас, – Уара уччабжь рыцқаа, Уара угэыргьа акәицқәа. Апарпалыкьқ а урыццар, Апша ушалах эмаруа, Уаашьтнапаар утаицха... Скалт ма уадысхаалап Ипымщаазо рахаыцла,

Уаб уара дузхәыцлап, Ухнамхырц хара тәылак, Хара дгьыл хазынак, Апхынра ахьнымтцәо. Угәхьаагара пымтцәарц Уаб уара дузхәыцлап.

* * *

Ухахәы рҳәы-рҳәны, Ухахәы ҳәаны, Ушьтастоит, нан хәыч, нан, Умтіәуан, умыччан, Уцәа ааит, уагоит, Ужәҩа ишықәтәоу збоит. Амщәыжәҩақәа еикәапсоуп, Абжьы хаа ахоуп. Шьышь-наани ахооит, Ацәара угәапхоит. Ихароуп, иааигәоуп Апхызқәа рахтынра. Дхызк уара иузыпшуп, Иуатәоуп абара. Шәыгахк еилапсоуп, Сахьала еиқәыршәоуп, Ашәҟә хәыч еипш иаатуеит, Уапхьалар ауеит.

АХЬЗҚӘА

Хьыбла – зыбла хьыцшшөылоу, Хьымра – зыблақәа мроу, Хьыма – ахьышәахәа згәылоу, Хьтыс – ахьышәақәа зҳәо. Хьымца – ахаан имыцәо, Амцагә шаҳәшаҳәуа изызтоу. Алакәаҿ иупылаз, угәы итнымтцәо, Хьымкәараса ҳәа изышьтоу. Хьымкәараса ҳәа изышьтоу. Хьрыпс – ицаз ирапысны, Амбаҿ зегь рапҳъа инаӡаз. Хьзан – уи иоуп згәы мытрысыз, Зхыци зҳәымпали еибагаз.

Ачкәынцәа еицрымшәо еицу, Азгабцәа знапқәа еибарку, Ажәҩанаҿ зиеатцәахә кыду, Адгьылаҿ зымцахә арку.

AYAMAPPA

Амза схыччон хыхьтә иаапшны, Са сахьщәуоз џьашьаны, Ҵаћа сылагырз капсон, Схала сныжьны ицеит цхабжьон.

Аещә ракәын са сзыжьжьоз, Амза акәын са сзырпхоз, Апша сарцәон сыртысны, Арту ашәақәа ҳәаны,

Наћ инкапон, инкабон, Аатрае ашьтыбжь сахалон. Схаеы инықәтәан азыркәи Ацәашьы сзанамырки.

Иакуан, ицәон, итаауан, Сара сашьтан, сыпшаауан. Амш сашьтан, уатры захьзыз, Бжь-шьхак рынхыт итрахыз.

Ашьыжь сзыпшаар ахәаеы, Амра ахьавтуа шарпазы, Уаћа ихәмаруеит ахәычкәа, Ихтуп ашьацрае ршьапқәа.

Ирыз фыстуеит: «Шәысзыпшы, Фыцны шәалага са сзы, Ҳаицых әмарып, исш әырба, Саргы шәых әмаршы сш әыртца».

АМШИРА

Лара деинаалоуп, Лара дыгәкуп, Сажәеинраала ла илызкуп.

Лара дҟәышуп, деилыччоуп, Ла деиқәчабуп, деилфачоуп. Дагьҟәымшәышәуп, дагьразуп, Лыпшзара зегьы ирыцкуп.

Занаатс илымоу кәашароуп, Асцена азыҳәан лара дшоуп. Маҷк дқьынцыцуп, ллеишәагь цәгьоуп, Аӡәгьы иашәымҳәан, – маӡоуп.

Лабду дреигьылшьоит зегьы, Инлырхом ланду лыгэгьы. Лан днапћазоуп, ссирзак лоуп, Апха деигьуп зегьакоуп.

Дыжәдыруазар изызку? Абарт ажәақәа зызҩу? Иаҳҳәом лыхьыз – Ника лоуп, Лара лымшира уахоуп.

АШЬЫЖЬ-ШАРА

Ҿыц диин агара дгароуп, Апшқа ихьзуп Ашьыжь-шара. Дизгәыкуа уа дихагылоуп Иан ахцәышьқьыр – Мра-капхара.

«Уласыроуп, иузҳароуп, Уаб Шьҳаныҟәа унаиҳьӡароуп», – Гарашәан абас изылҳәон, Ашьыжь ииара ҳәыҷ дагәылпҳон.

Шьыбжьаанза изҳан дгылеит, Иаб Шьханыҟәа ишьҳа дхылеит, Ашьыбжьышьҳахь дназеит ашьха, Ага иааҩуан уи игәашьҳыбжь.

Иан дазызырҩуан даатгылан Апеи аби уа ишеипылоз.

Ачкәын ихьзын Ашьыжь-шара, Ан илыхьзын Мра-капхара, Абгьы иман хьзыс Шьханыкаа. Амши атхи еикәшан, иныкәон.

Ес-шьыжь **ç**ыц дииуан Ашара, Дихапхон хыхь Мра-капхара.

КЫМФЫФЫЛ

Ана лыхьзуп сқымфыфыл, Лан илалҳәаз зегь гәынкыл, Пшьаала днеиуеит, дыццакзом, Ана дыҩыр ҟалазом.

Дыфыр дкахауеит,дхэычуп, Аха атцыс еипш ла дласуп. Хашта дакэшоит дпырпыруа, Дыћам Ана илыхьзауа.

Дшьацэхныслазаап уи жәацы, Икыдылкьазаап лшьамхы, Лнапсыргәытда хәычқәагь цәкьеит, Уи анылба Ана дшәеит.

Лан иламҳәакәа маʒа, Акгьы лмыхьызшәа ҟатца, Дтәахуп тынч лыпсы заны, Ддәылымтыцшәа иахьа аҩны.

Лан игәалтар цәгьарахап, Лаб ибар игәы ннархап, Егьа рҳәаргьы зегьакоуп: – Са сказыжьыз Хьыка лоуп.

Лаҳәшьа илхаралташт зегьы, Ахәычы дрыцҳаршьоит даргьы, Иланарыжьышт, нас дхәычуп, Лҩызцәа зегьы лара дреитдбуп. Аҳәатә хамтца, сқьымфыфыл, Мазак басҳәоит, мачк баатгыл.

Амра шашеипш блашаза, Быбла гәытбаақәа разза, Ббырфынлыхуп, быхьҟәыршәоуп, Аха мачзак блеишәа цәгьоуп.

АМПЫЛ ХӘЫЧИ АЧКӘЫНИ

Сымпыл, сымпыл Уграза, Укәымпылза, Угьежьза,

Уара удо, Укадо удоит, Сара сушьтоуп, Сыдхьазоит: Акы, ҩба, хда, дшьба Ушьтыда – шьтыдала удала.

Усцәыбналарц, Усыцәцарц, Ҳашҭа уталарц, Угьежьларц,

Нас ушьтыпарц узхара. Сызцыхәмаруада сара? Хара ҳаиҩызцәамзи иацы, Уҳәатәхамтцахеит уажәы. Са сгәы шҿыӷьыз убазом, Ахәыч баҳчахь сугазом. Аҩны аҟазаара Сгәы ахшәеит, Адәаҿы ахәмарра Сҳаххеит. Џьара ићьаћьароуп адәы, Џьара ухалароуп ахәы, Улбааћьароуп нас џьара, Укәымпылла узхара. Уаћа ихәмаруеит ахәычқәа, Срыщагьежьлап ршьапқаа, Ампыласра уа ићалап, Сшыкәымпылуа саапсазап. Уара сгәоутазом зынза, Урныпшылахуеит ашәҟәқәа, Сышьтагрышьоуп наћ хазы, Саха умам уажәазы. Сынхап нас сыпсып цаны, -Ицәажәон уи агәы джәаны. – Сызтаху рахь сымцари, Адунеигьы сымбари. Иухәтам уиаћара ахәара, Исзымбатәбарахеит сара, Зегьы уреигьысшьон, иззом, Аха исҳәо уаҳаӡом. Са схәычзам, уажәшьта исызхаит, Сышкол аталарагьы ааит. Истоит анбанқаа уажаы, Нас сузапхьалоит ашәҟәы. Сухооит, сымпыл хоыч, иаачха Сара сеипш уаргьы иузҳа!

СЫ ДХЫ З

Сара сыцәоуп, сыпхыз фыхеит, Азиас хәыч инафыхәеит, Афы азәзәеит, ахы аҳәеит, Инаиааирц аҳаххеит.

Азы инырст аемырбаазакаа, Ацҳа кнаҳагь иҳаымсзакаа, Ипыруамызт, изсазомызт, Араҳь упшыр, уаҩ даҳьзазомызт.

Зны еилан уи цштәы еилацсала, Инеиуан амарда иафалан, Адәы иқәын, абна илан, Зынгьы инеиуан, мфак ианылан.

Аха сылапш ахьзазомызт, Абри адгьылгьы иазкзомызт,

Ус саашьтцаа, афыцра сныцак, Сама идэықәлахт Лакә иқытахь.

- Уа сабауго? снапқәа сфьахуан,
- Соужь, соужь! сыесырххахуан.

Лакә дызуста, иахра абакоу? Иахтны ахыгылоу наку, ааку, Нхытцу, аахытцу, шака ихытцуеи? Сара дсықәлоу, хәбарахь днықәлоу? Ма сыпхызи иареи еиқәлацәазар? Шәышықәса уи ахра иуазар? Дызбар иасҳәон: – Ҳаицыхәмарып, Ҳаҽҳәа ҳрықәтәан зны ҳаицкәарып.

Саргьы ахра шсымоу удыруоу? Иҳабжьоу аӡиа узырру, Унталан уемырбаазакәа, Ацҳа кнаҳагь уқәымсзакәа?

Сара сыцәан, Сыцхыз ҿыхеит. Сыцхыз ыцәан, Са саацшыхит.

АФИРПЫН

Абжьы аафуеит афырпын, Ашьтыбжь ссирка уи фнарпын, Хкыта иалапсеит шьыжьза, Суада ифналахит рыфза, Слымха интахамарит, – уаапшы, Уфызцаа фыхеит шарпазы!

Амра гылеит ихааза, Ацәа далнахит шьыжьза Амра захьзу атыпха – Изырлашо ҳаҩната!

Ащәа ҿалеит сара сщәащла, Амахә хьыхәан, илакәит, Ащәа ҿшәан снапы ианшәалеит, Ҳамтас Наала иналсыркит.

Ашәҟәы иапхьарц Амшә натәеит. Ашәҟәы абӷьыцқәа Еихнаршәшәеит! Атыс чырчырит, Ашәтқәа шәтит, Апсабара агәашәқәа аатит!

Абнае сгылоуп, сара сытілоуп, Уара уеицш саргьы сыцсы тоуп. Сымахә иқәтәан шьыжьы атіыс – Ашәа аҳәоит Аҟарматіыс.

Акәчышь афны – акәтагь шкәакәа, Ифнатәан идәылымтұзакәа. Ус афны шкәакәа ашә аатит, Хәыбымбыл хәыч уантә иаапшит. Ҳакәчышь фежь даара иџьашьатәын, Сымтрыжәфа еитысхуеит ҳәа иаҿын.

Уааи, уантәал нас снапсыргәыща, Ажәҩан илбааз Анцәаижә! Уахьынтәиааз хароуп, уаапсама? Усасуп, – акрыф, акрыжә. Уанаауаз аҿыц сзааугама? Уанцо иухамышткәа исызныжь!

Ақытаҿы сабду дынхоит, Иара иахь сасра сцалоит. Ақыдқәа изышьтоуп ихтцәаны, Азынразы ирхианы. Сабду сицхраарц са исызбеит, Қдык аарылхны исыршьшьеит. Уажәшьта мҿыла уи деиқәшәоуп, Деиқәзыршәазгьы сара соуп.

АПШТӘҚӘА

Аћапшь, аиатцәа, афежь, Жәфангәыпштәыла, нас ахьфежь, Ашьацпштәыла адәыкрын – Апштәқәа гәнаҳкыларц ҳтахын. Амра итнахт ацәаҳәаҳәа, Быжь-пштәык – ацәаҟәа апштәҳәа. Ҿаҳтуеит ажәфан ахь ҳнашны: – Ацәаҟәа, иныртцәа аҳәа, Ицәырга амра ашәаҳәаҳәа!

АМЧЫБЖЬ АМШҚӘА

Бжьфык аишьцәа штак еицтоуп, Фныс ирымоу Амчыбжь ауп. Рашта тбаауп – бжь-мшык тазоит, Акакала иҳапҳьазоит, – Рапҳьа игылоуп Ашәаҳьа, Афаша иапсаҳуеит иара, Ирышьтанеиуа Аҳашоуп, Нас Апшьашеи Аҳәашеи еишьтоуп. Асабшеи Амеышеи бзиа иаҳбоит, Избан акәзар ҳапсы ҳшьоит.

САРА АПХЫН САЗЫПШЫН

Сара адхын сазыдшын, Сталарц ииатцооу амшын, Истахын азсашьа атцара, Шьыжьла сыцәарц сызхара, Саб аеықәтәашьа сиртцарц, Сицны ақыташћа сцаларц, Ашьха схалар, сылбаар, Аещ ақ әа сыпхы азар, Амра анынташоо ићапшьта Апатрет тысхырц ипшзаза. Зны Атара, зны Аацы – Срылсырц сыуа, са стахы. Сани сареи хапсы хшьарц, Сынтәагьы Пицунда ҳцарц. Аха испырхагахеит сара, Иаалыркьан снапы аптрара. Сыштат раз нас апланшет, Адхынра зегь ус ицеит.

ХЬЫБЛЕИ САНДРЕИ

Апша хәмаруан, ихәыцын, Ҳашҭа-ҳгәараҿ итакын. Ҳатҳла абӷьыцқәа ҳхьаӡаны, Акакала иҿыршәшәаны

Иаман иқәын ицыруа, Хьыбла дашьтан дыбгьаауа. Сандра агәра наҿакны, Апша икәадыруан дахьзаны.

Урт ахьыкоу харазоуп, Амхы еиуыжьра дара тоуп. Апшеи Сандрики цәиккқәоуп, Иҳәатәхамтцоуп, рлеишәа цәгьоуп.

Хьыбла дыфуеит, дызрыхьзом, Ирызфылтуеит, раҳазом. Лара дҟәышуп, деилыччоуп, Лыбла гәыграҳәа лашоуп.

Ибырфынуп иа ихахэы, Зегьы дреигэыргьоит уажэы. Уи дзызхәыцуа даеакуп, Ашта дтытыр итахуп.

Адәы днықәсыр – даеа дәык, Даеа гъамак, даеа пштәык, Даеа тәылак хараза, Алакә далоуп ихата.

Нас даатгылахуеит зназы. Узырхәыцуазеи, схәычы? Бзырчырчыруеи бара стыс, Измоу Хьыбла хәыч ҳәа хьҳыс?

АМПАХЬШЬ-ШАНА

Инхон қытақае џьара Такәажәыки лыгажәыки, Урт ирыман цәыки жәыки, Урт ирыман ҳәыски сыски, Урт ирыман рбаӷьки кәтыки, Урт ирыман кәчышьк, шьышьык, Урт ирыман мпахьшьык, Адәны икнаҳан идырбон.

Атаҳмада иҿы иӡәӡәон, Атакәажәгьы лҿы лыӡәӡәон. Убри акәын еимактәыс, Шьыжьы инаркны урт зҿыз. Уи еимаркуан, еимдырххон, Рапҳьа зҿы зырбо ҟартцон. Импахьшь-шанахын иара, Убри акәзаап изыҳѣа. Рапҳхьа зҿы арбара иаҳьӡаз, Убри акәын згәаҳәтә наӡаз, Ампахьшьы иуҳәоз ҟанатцон.

Ампахьшь-шана налеышьуа, Такәажәына ус лҳәон: «Сыжә ахш снато ирацәаны, Ахала аныга интатәаны, Са сматцуртахь исзаауа, Ахш сыршыцпҳъаӡа иазҳауа, Сгәылацәагьы ирызҳауа, Сҳәыс иацәаанӡа агәы ҭәуа, Ссыс ахала иҳәны иаауа, Мышкы ҩ-кәтаӷьк ато сыкәты, Ахьшь ишьтнампаауа сыкәчышь, Сҟәарт акәчарақәа ацрыҳәҳәы...»

Атакәажә дгәыргьон уи аены, Зегь маншәалан лара лзы. Алыгажә үи игәы пнажәон, Лыгажәына ус иҳәон: «Сыцә убас еипш амч таны, **Q**-цәык рымч еиханы, Акәатана ацрахәаны, Сымхы ахала ицәагәаны, Шьыбжьаанза абра исзаауа, Сара ашәшьыра сыпсы сшьауа, Стакраже сыфате лырхиауа, Сырбагь аки-ки фнатуа, Лара дшыцәо саанарпшуа, Радхьа афызэзэара сахьзартэ, Мпахьшь-шанала сеы сырбартә. Есыены сышьышь иазхауа, Ахә атнысхыр, сеырбауа, Акәымжәи акабеи са иззахып, Наћ сынтыцып, сыццакып, Сцап, снапшаапшып хара, Стакражо дыћазааит ара, Дсыташьыцлап, лгөы цжалап, Сыгәхьааган дысзыпшлап...»

Абри акәын уахи-ени Такәажәынеи лыгажәи Изызхәыцуаз, изызхьуаз. Рымпахьшьы зегь заҳауаз, Иахьакнаҳаз илашон. Ҵис ахәмарра бзиа абон, Ампахьшьы иазгаган уи, Иахьынҳалан игьалон, Иагәыдпала икыннажәон, Иаркәымпылуан нас таҟа, Инылаион иаапсаха. Аҳәыс иабон зегь уамашәа. Ианыхәмар тис хәыч азхара, Ицеит аҳәынапҳәа рыкра. Ампахьшьы ахьышьтаз илашон, Аҳәыс анеиратдәҟьа иацәшәон. Аха усгьы инеит, инафҩит, Нас абз хәыч нахьнашьит.

Ашәшьырае алыгажә ицсы ишьон, Дахьыцәазгьы цхыз ибон. Дыкеан атакәажә лыкеафра, Ус дындәылыцшит лара, Дцәырҳан днықәтәахит иаргьы, Рыла ахлымзаах абеит, Лара дныфнытдәааит, Дқараееит иара алыгажә, Лара атажә.

Аҳәыс иафеит рымпахышы, Аҳәыс иаҟаҟеит ргәахәтәы, Шьта ироуеи еимактәыс, Шьта ирымоузеи разҟыс Такәажәыки лыгажәыки?! Урт ирымоуп цәыки жәыки, Урт ирымоуп ҳәыски сыски, Урт ирымоуп рбаӷьки кәтыки, Урт ирымоуп кәчышык, шышык, Аха ирымам урт мпахышык.

АХҚӘА

Анцәаиҳәара	3
«Иахьеи уатцәи»	
«Амра аанызкылаз»	
«Уааи, ҳаицәажәап»	8
«Афнқәа срыбжьаланы»	
Апсны	11
Аныҳәаҩ	12
«Адгьыл азганк лаб фабоуп»	13
«Атіх адаћьае»	14
Азиас	16
А ęымтра	18
«Аещә ацралан»	19
«Ақәашьта»	
«Ақәа иапшаауеит»	23
«Апсынтәыла ахаҳәҳәа» – ацикл	25
«Ииасхьоу азқәа зегь згәалашәо схаҳә»	
«Храк агәы кылтцәан»	27
«Ахаҳә иачҳаит Адунеи»	28
«Ажәҩан амахә»	
Адгьыл апхыз	31
Апхызқәа рышәҟәы	32
Аапын	34
Анышь	35
Иираны икоу уахь	37
«Сацәыхҟьан»	
Азы алдха	39
«Згәы еиҟәымшәаз акакан еипш»	41
«Зęыумтуеи схәыцра?»	42
«Уара – арахәыц шкәакәа»	
«Аеқәа атұх иагәылоу рытдәтдәабжьы»	
Асаркьеи ауафи	45
«Гәыбылра хәычык ҳәа»	47

«Сыпсыргьы еыц сииуеит»	48
«Псаатәны иахыпрааит»	49
«Атцх феиқәатцәан атцәца итатәоуп»	50
«Атцх уцэытшэахоит»	51
Акатаи Амра	
«Ашьха иҟоуп»	54
Жәҩангәашәҳхьара	55
«Атцх бырфынлых»	
Бжьынтә	59
Апсны	60
«Адсны – сыдсыфткаара!»	61
«Итбаауп сыпстазаара»	62
«Дыћоуп џьара»	
«Ханеипыл, ханеипыртц мышкоуп»	64
«Уцеит уаргьы иреигьысшьоз ахьцоз»	
«Сеибашьцәа бырхылацш, Афродита!»	
«Уцара сацәшәоит»	
«Амацэыс – ҳэызба ҵарны»	
Усгаапхоит	69
«Ажәҩан калтқәа тыблаауеит»	70
«Итіхәрааз зыхьны иит ахәычра»	71
Асаркьа нашана	
«Амза – атцх агәы ахьеисуа»	74
«Асы иалоуп ауаф ипсы»	75
«Сыблахатı гьежьуеит»	
Ақәа аҿымҭра	
«Аамта – афымтра»	
«Адунеи салоуп саламзо»	81
Апхын агьама	
«Уаса шкәакәоуп сымш»	83
«Рееибаркны»	84
Ашьхақаа среидхызт	85
«Уа убла ахыпшылара»	
Асы ашьтыбжь	87
Ашәтқәа рынцәа	88
«Сагәытцаршәуп ашьха»	
«Сыпхыз иалатәеит ақәа»	
Уа уаныкам	
«Хәынҵәра шкәакәала»	

«Ақәа ушалоу снаухьзоит»	94
Аамта – апшатлакә	
Аапын ахамта	96
Ақәа ашәа	97
Жәа-шьаҿак	98
«Азхара иантцәуалак ақәа»	99
Мариам	100
Ахықә	101
Анышь иатцәа	102
Психьеиа	103
Атцх ацпхьқәа	104
«Сықәымхарц схала адунеи»	105
«Мши-мши еиқәыла»	106
«Сыблақәа аасыртыр – ишахьеит»	107
«Аҳәаса ашәҭқәа анаҿала»	108
«Азгабцәа неиуеит рқәыпшра рхьых әх әь»	109
«Ажәфан тбаатыцәза»	110
Абна-тыпха	111
«Абзиабареи абзиабареи срыбжьыпсааит»	112
Х-иирак х-цсрак	113
«Сымфа захәоуп»	114
«Мацәысымтак уалиааит»	115
«Ашьыжь цаулан ацеџь еицш»	116
Ашьана шана	117
«Злабҿаба иахәыз»	118
Бжамаалықь-бжаџьныш	119
«Мца-еибакқәа, мца-цәақәа»	120
«Уааи, еааны ҳҭаныҟәап»	121
«Хаиниара аамталоуп»	122
Ућам	123
Аецәа шаха	124
«Уахьгьы кьыс змам шәыпсқәа еипылап»	125
Ицаз	126
«Саныриа исгәашәу»	127
«Уаф измырзо агәырфеи»	128
«Абзиараз, соыза хазына!»	129
«Хазшаз иоуп ҳазкәалу»	130
«Апстазаара ҳтоуп»	131
«Стахеижьтеи афыстаа игьежь»	132

Абзиабара анцәахәы	133
Сыћан – сыћам	
«Усцәызит дырҩегьых»	135
«Q-еыхэак»	
Апхыз	137
«Ухынҳәыхит!»	
«Убжьы сурҳауан ҵхагәазыла»	139
Муза	
Абырлаш	
«Ихгэым, итцгэым фнык сыфноуп»	143
«Хнапқәа ҳарҩахан ишаҳкыз»	144
Иқәапсатоит	
Адшахәа	146
Ази амцеи	147
Мшапымза	148
«Адунеи хәапса снацҳан»	149
Ахьы-тыпха	
«Ащеџь аща итаршәу аещәа стеит»	
Тагалан	
«Ицоит сымш кәаркәашьан»	
Хахьзыла – апстазаара	
«Заћа апстазаара са сацэынхаз»	
Ҵыхгьы-мышгьы ахьыҟам	
«Шашәеиқәҳәалоушәа еиқәҳәалоуп»	158
Ашарабжьы	
· Ҿыстуеит	
«Амацәыс агәы	
«Дыпшзан,рҳәеит»	162
«Дарбан изрыпх ацэыкэбарқәа»	
Сашьтан утэыла	
«Имрагыламта сычкәын дтагылоуп»	166
«Азә дныфнысит ашьыжь шараз»	
«Уара суęҳәароуп!»	
«Уабаћоу, узбап»	169
Адунеи иақәлоу	
«Шәышықәса аиҳа амш харан»	
«Агәқәа реибаркыра иалшәаз»	
«Сгәазырҳага»	
«Уцәа сыхьчоит»	

Псынтіра наза	176
«Сцәа иалоу, сгәы иатцоу»	177
«Сцеит, сцазеит сара атцх схызлан»	179
«Ацыпхьқәа ухылтцуеит»	180
Ацәацла	181
Ахьыцәцәа	182
Узшаз уисасуп	183
«Иуцәымзын иустаз ацәымза»	184
«Етцэак сыпхьеит»	185
«Уара уоуп еааны ииша ахэыцы»	186
«Дырхынҳә, гәрагарада инхаз»	187
Аапын-нцәахәы	188
«Алашара атұх иагәылтұны»	189
Аęатахьа	
«Иубахьоума ашәахәа агьама?»	191
«Аапнык сыпхызқәа ирылоуп»	192
Қәрахьымза	
«Зегьы сханарштырц иашьтан ақәа»	195
Унымхацаакаа	196
«Абаҳчаҿ арымз иқәтәан тагалан»	197
«Атцх-ееиқәа»	198
Даеазныкгьы	199
Амшапы	200
«Рапхьаза испылаз апшоуп»	201
«Ибзахазгьы сара соуп»	202
«Нас зны дысцылеит агәыраз-гәыцха»	203
Аапын аира	204
Атцыс иаттәа	205
Адсны	206
Амш ęыц	207
«Атцлақәа феижьуп, атцла – ҟапшьуп»	208
Зызлан	209
Хьыбла-нцәахәы илызкны	211
«Ашацәа ракәызтғы уғара иахыкәшоз»	213
Амаалықь	214
«Агәхаштра аҳаскьын»	
«Ићоуп ахаан ҳазхьым3о мшапык»	
«Атцх иканаршэыз уарҳалны»	
Хазцэымцо	

«Зқьы цахала ҳаидызҳәалаз»	.219
«Згәы апстазаара талаз»	.220
Нас успылеит	.221
«Лапшык сышьтоуп, еимгеимцаран»	.222
«Сгәы итаз, исзымҳәаз итганы»	.223
«Зны сыпсызын амшын ахраф»	.224
Ашәт шкәакәа	.225
Апсны-бырлаш	.226
«Амзара цәқәырпоит амшын еипш»	.227
«Уааит уара асы-лаша атәылахь»	.228
«Уоны пшза сызныжьны»	.229
«Даныцәоу изҳауеит схәычы»	.230
«Зны-зынла уи сажәеинраала гәхьаазгоит»	.231
Аћәардә иатцәа	.232
«Азәы дсывсит ааигәаза»	.233
Ашәт-қәа	.234
Ансоу	.235
Данцышәарччо амаалықь	.236
Уччабжь	.237
Исызныжь шәыгак	.238
«Ихысын ажәҩан»	.239
«Иудыруама, уаапын сакэын»	.240
Адсаатә мҩас	.241
«Жәҩан иаҿытшыған, цәыкәбарк катәеит»	. 242
Амзашәа	.243
Аамтадара	.244
«Шәы- қстазаарак бжьоуп ҳа ҳабжьара»	.245
«Цнышк амтцэыжэ@ақәа птцәаны»	.246
Амра-пеыха	
«Гәырӷьаҿҳәаша!»	
Убз ашәа	.249
«Ублақәа сықәурпхан»	.250
«Абзиараз!»	.251
Аицырттра ашәа	.252
Алапшташәара	.253
Ахызатдәқәа рыпырра	
Амфа	
Азхьра	.256
«Агәхаштра иагахьоу аамта»	.257

«Амфақаа гьежьуеит»	.258
«Еицылт Ашареи Ашафи»	
«Атцх иафыхэаз»	.260
«Усыцәцеи уажәи рыбжьара»	.261
«Гәырҩа маза»	
Атаара	
Асабрада	
Абжь-аамтак	
«Ажәа затцәык сара исызхоит»	.266
Амши атхи рхаааҿ	.267
«Уцара ахыпеит»	
«Амза, адсы сататан»	
«Абыбыцмфа уқәлан уҿанаауха»	
Атцла	
«Схы сшьапқәа атцаргәа»	.272
«Адунеи ачапанах кылкаа»	.273
«Сгәы схаршт»	
«Ушьапқәа рныргыло сшьапышьтақәа»	.275
Апша сеилахан	.276
«Апштэыдагь иамоуп апштэы»	.277
Ақәа-уафы	.278
«Апслымзра – афбатәи амшын»	.279
Амш хымкәа	.280
«Сызхыщит»	.281
«Азы анхытцлак изызнымкыло ахахәқәа»	282
«Иаармышьтыз атцх ылахеит апенџыыр»	
«Ахьта тцаа-пшаауа сыфны иныфналар»	
«Атцх ҿаҳа-дагәа ажра лашьца итоуп»	
«Ажәҩан	
«Ашара схагылан ицәытцахәытхәытуа»	
«Сыблақәа игәхьаарган асы»	
«Шәызрысуеи асаркьалқәа, нцәаиҳәара шәцозшәа?!	
290	
«Изхьысхьоу снапқәа, амш анапқәа реипш»	.291
«Амшын изыхнахуан ауаа»	
«Схала сынрыжьын, ашәқәа адыркит»	
«Зышьтамта сеиуоу са скынза шәааза»	
«Ипсуа датәуп адгьыл»	
«Абгьыц шкәакәа сдырбан»	

«Апхынра цахьазаарын, апхын акәыз џьысшьон»	.297
«Шьоукы сырхаштуеит»	.298
«Исзааигәоу реилкаара стахуп»	
«Ашәахәац хәычқәа еизызгон»	.301
«Амра ацыпхь иканапсаз зазахан»	. 302
«Амахәқәа рыбжьара ацәыкәбарқәа кнаҳан»	. 303
Абӷьы шкәакәа	.304
«Хаицын уаха, шьоукы ҳаицын»	. 305
Алашьцара, амш, ацәаҳәа	.306
«Чынла исхаштуеит атцхкаа зеипшроу»	.307
Тагалан	
«Ацәаҟәа азы ажәуан, азы ажәуан»	.309
«Алашьцара а•еалаза илеиуан ақәа»	.310
«Акы сгәалашәон»	.311
«Исхарои»	.312
Амза	.313
«Ацәқәырп-ныҟәа»	.314
«Ацпхьқәа реипш аччапшь капсон»	.315
«Пшак насыр»	.316
«Избада, избада са сиещә шташәоз»	.317
«Ашәа ссирзак иалоушәоуп ашьыжь шиуа»	.318
«Хара хәыцрақәак сынрыжьуеит сымала»	.319
«Апстазаара хьзушәа иахьыршоуп»	.320
Аҿыҭбжьы	
«Алабжыш иалтцит сдунеи»	
«Сгәаҵаҿ иҩаҵхахт шәа-бжьык»	.323
«Сгәықра ацәыкәбарқәа сгәы арахәыц иахапсоуп»	
«Амза саркьатас ихшьуп»	.325
Дгьыли-жәҩани	.326
«Хьы-разныла шьыжьла адгьыл зегь	
кәабоуп»	.327
«Атцла дуқәа рышьтахьҟа»	.328
«Сгәатцаę, са сгәатцае хәыцрак неиааиуеит»	.329
«Азын ааигәоуп»	
Муза	
Халапшқәа реиқәшәара	
Ишьтадоу	
«Мца-еибакқәа, мца-цәақәа»	
«Инымтцәо иатцәарак ублақәа ирхымтцәо»	335

Аката	336
«Арашых рхьыкәкәоит акаканхоы лнапқәа»	337
Хахьзыла – апстазаара	338
Ашәтқәа рынцәа	339
«Амши атцхи рыбжьара»	
«Рыпсы еифыршеит»	342
Лакә-лакә	343
Иҳақәиҭу уахь	344
«Атцхқәа ургәылҷчоит нахьхьи, џьара, убырлашха»	345
«Мшы защәык еицшны»	346
Ажәа	348
Амш-напсаргәытца	349
Ампахьшьы шкәакәа	350
Ацҳа кнаҳа	351
«Ићахын амзагь ианааз»	352
«Угага саркьашәк ирнуп»	353
Абзиабара анцәахәы	354
«Жәҩани-жәҩани хыхь еигәныҩуан»	355
«Усмыхуацшын ус»	356
«Сара истахын угэы стапшыр»	357
«Убри атцх иамааз хьзыс?!.».	358
Хьышьаргэытца	360
Ахәмарра	361
Атілақәа среипшхоит	362
«Атцх изалымтцыз, иҟоузеи, иҟа?»	363
«Слымҳа надкылан адгьыл сазызфрит»	364
«Ҳапсқәа еилаз»	
«Сгәы уагәылсит ашәахәеицш»	367
«Абла иацәыхьчаз»	368
Ардыси игагеи реицәажәара	369
Убызшәала учырчыруеит	371
«Амсыр қьаадыш»	372
«Ҳаиниаанза ҳшеиниозгьы ҳдырхьан»	373
«Уаанда аанда акәыршоуп»	374
«Агәқәа еибапшааит»	375
Хаицызгало амыш	376
Амшқәа ргара	
«Ипхьарылазом атцар»	378
«Атцх шкәакәа далан»	379

Атцх-ахцәышьқыр	.381
Сара сымфасфын	383
Адазацә	384
Азганк	385
Ақәа ыцәоуп	386
«Иарбан дгьылу уа узнытцыз»	387
«Еибабеит»	388
«Амза ықәыршоуп адәы»	389
«Сгәы уалоуп»	390
«Адша зцәызын изыдшааз»	391
«Унапала зыбла унахьысыз»	392
Нартаа рахәшьа Гәында-пшза лашәа	393
«Ашәт	394
«Уцахит уара хазынхара»	395
«Ићамлоз нас ҳаинымиар зынза»	396
Бжь-пштэык рынцэахэы	397
Инымтцәо ақәа	
«Уауы апсата, итаща сыпсы!»	399
«Дқьачақьын»	400
«Амтцәыжәҩа змоу еыхәоуп сыпсы»	402
«Усцэынтцэеит азы шынтцэо»	403
«Ишыстаху ићазам»	404
«Амра халон»	405
«Атіх сырит»	407
Агәхьаагара	408
«Азиас ҳабжьоуп»	409
«Амца ацралт»	410
«Адстазаара анымфахытц»	411
«Саныцәоу уфналоит ҳафны»	412
«Апстазаара ҳтоуп»	413
«Алашара атұх иагәылтұны»	414
«Сқьышә инықәбеит ухьыз»	415
«Дыћан адагәа»	416
«Ус рҳәеит»	417
«Угәхьааган сфыхоит»	419
«Амреи амзеи деимаркуеит»	
«Улахь хтуп»	
«Аапын – устааит»	
Уара уанца	423

«Атцла былуеит»	424
«Слагырзы цәыкәбарны»	425
«Исцәызызгьы сцәызит»	427
«Сапшаауеит улапш»	428
«Утіхқәа хаазар»	429
Оажәиоба	430
Азхыееа	432
Ашьхақәа рыкәае	433
Аныҳәаҳхьыз	434
Асахьа	435
«Шәнеишьталеит»	436
«Аамта пшаауеит»	437
Ақәаршафы	438
«Аееиқәа зызымк аегәара»	439
«Адунеи салоуп салам3о»	440
Апхын агьама	441
Асаркьеи ауафи	442
«Апшатлакә еипш, аамта ҳҳагьежьуа	
иаххоуп»	444
«Сыпхыз иалатәеит ақәа»	
«Дызбеит асцырақәа ртыпха»	446
Уашта	
Aħa	449
«Исзаатит ажәфан агәы»	
Сеибашьфы гәеитцамха	
Шәымҭак	
Апстазаара	
Амра хьшәашәа	
«Шарпазыпхызқәа анықәло адунеи»	
Сатанеи	
Апстазаара ашьтыбжь	
«Сгәы ахәышәтәуеит»	
Ашара	
«Атцх тцыџь тцаула жны»	
«Амза хьфежьуп, ихьҟәыршәоуп»	461
Азахфы	
«Сыцкәын»	
«Итцхәрааз зыхьны иит ахәычра»	464
«Атіх сырит»	465

«Уара уęымтра ажәақәа иреиҳауп»	.466
Оыџьа неиуан	.467
Абзиабара азиас	.469
Сымра	.470
Сааны	.471
«Иузымхеит амра ашыра»	.472
«Скалт ухы нанутцан уцәеит»	.473
«Ипстатцагоу ашьтыбжьқәа»	
«Аетцәақәа ҳтааит уаха»	.475
Ашьыжь	.476
Агәыр атца	.477
Аамта-еырыфра	.478
Апсынтэыла	.480
«Амза»	.481
«Угәы сазызырҩуеит еита»	.482
Aeypa	.483
Аабатәи адштәы	.484
Афырхатца	.485
«Дарбан сыцсы иацшәмахаз»	.486
Сыпсы акәиц	.487
«Амшын уаха аетцәақәа»	
«Исзаашэырт шэыбла таулақ әа»	.489
«Саниуаз аапнын»	.490
Апсы	.491
Амзаęа	.492
Ақәа адсра	.493
«Ашьац еинышәшәылеит»	.494
Амра ахьымацәаз	.495
Ауарҳал	.496
С ааныбзиала	.498
«Ифатцхахеит импхацыз мрак»	.499
«Сытцх ахыцқәа иртакуп»	.500
«Саныпшылеит аамта асаркьа»	.501
Ауафытәыфса иуаз	.502
«Шәтыла иқәтіоу адәы иатіәа»	.503
Амш-ахәмароы	.504
Оыџьа	.507
Анатиурморт	.509
Афотосахьа	.510

«Амши атцхи шеипшу»5	
Афныћа ахынхәра5	
«Азын амра сазыцшуп»5	
Ахыжыргәыц5	
«Зны аамта»5	
Ажәеинраалақәа ахәычқәа рзы	
Acac5	18
«Амра аҿаӡәӡәоит, ақәа ицәылан»5	19
Ансоу илакәқәа5	20
Алахфара5	21
Аныҟәара5	22
«Ақәа сыхьзуп, са сцәаакуп»5	23
Ақәа агьама5	
«Ашәт атқкы шкәакәа ашәуп»5	25
«Ишәтит аҳатцла»5	
Ашәындыҟәра5	
Саҳкәажә	
Аҳасабтә5	29
Амра лзы ашәа5	30
«Амра амшын интаирччан»5	31
Анча-Кәынча5	32
Ачкәын хәычи апхыни5	
«Ухахәы рҳәы-рҳәны»5	
Ахьзқөа	
Ахәмарра5	
Амшира5	
Ашьыжь-шара5	
Қымфыфыл5	
Ампыл хәычи ачкәыни5	
Сыпхыз	
Аęырпын5	46
«Амра гылеит ихааза»5	
«Ащәа ҿалеит сара сҵәаҵла»5	
«Ашәҟәы иапхьарц»5	
«Абнае сгылоуп, сара сытілоуп»5	
«Акәчышь афны – акәтагь шкәакәа»5	
«Уааи, уантәал нас снапсыргәытца»5	
«Ақытағы сабду дынхоит»5	

Алштәқәа	554
Амчыбжь амшқәа	
Сара алхын сазылшын	
Хьыблеи Сандреи	
Ампахьшь-шана	

Гәында Сергеи-идҳа Кәыҵниа

АХЬЫШЬТА

Ажәеинраалақәа

Гунда Сергеевна Квициния

ЗОЛОТОЙ СЛЕД

Cmuxu

Аредактор *Сергеи Кәы*ҳниа Компиутерла еиқәиршәеит *Адамыр Беренџьи* Асахьаҭых@ы *Архип Лабахәуа*

Аформат 84х108/32. Атираж 300. Иҟаҵә. акь. бӷь. 18. Инықәыр. акь. бӷь. 30. А ϕ аҵаӆҟа №